

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

САМСОНОВ ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.9:796

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ
ЗАПОБІГАННЯ**

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне

джерело _____ О.В. Самсонов

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України

Дрьомін Віктор Миколайович

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Самсонов О.В. Криміналізація професійного спорту: кримінологічна характеристика та проблеми запобігання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право» (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2026.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, у якій проведено комплексне дослідження кримінологічних аспектів криміналізації професійного спорту.

Констатовано, що вітчизняна кримінологія відчуває нестачу не лише наукового, а й емпіричного матеріалу щодо стану криміналізації сфери професійного спорту, що суттєво ускладнює як кримінологічне дослідження цього феномену, так і напрацювання заходів із запобігання злочинності у сфері професійного спорту.

У результаті вирішення завдань, сформульованих у дослідженні, у дисертації вперше розроблено поглиблену кримінологічну характеристику криміналізації сфери професійного спорту, у тому числі особливостей злочинності у сфері незаконного обігу допінгу, агресивної злочинності спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу та спортивних уболівальників (фанатів), а також корупційної злочинності у сфері професійного спорту.

Криміналізація професійного спорту визначається процесом проникнення, закріплення та інституціоналізації кримінальних практик у діяльності суб'єктів професійного спорту, що призводить до трансформації його нормативної структури та деформації соціальних функцій. На тлі процесів криміналізації у сфері професійного спорту формується позаправовий інститут регулювання поведінки учасників, що ґрунтується на неформальних правилах і практиках, які можуть суперечити офіційним правовим нормам, але фактично визначають логіку взаємодії у цій сфері.

Визначено, що основними видами злочинності у сфері професійного спорту є: 1) злочинність, пов'язана з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів; 2) агресивна, у тому числі насильницька, злочинність спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу та спортивних уболівальників (фанатів); 3) корупційна злочинність.

Доводиться, що зміст категорія «злочинність у сфері професійного спорту» не є тотожним категорії «злочинність професійних спортсменів», оскільки кримінальні правопорушення у цій сфері можуть вчинятися не лише спортсменами, а й іншими особами, у тому числі допоміжним спортивним персоналом, службовими особами у сфері спорту, державними службовцями, службовими особами органів місцевого самоврядування, спортивними уболівальниками (фанатами). При цьому, професійні спортсмени вчиняють і кримінальні правопорушення, не пов'язані з їх безпосередньою професійною спортивною діяльністю.

Обґрунтовується, що злочинність, пов'язана з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів, являє собою масив кримінальних правопорушень, що вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом та іншими заінтересованими особами з метою штучного незаконного підвищення функціональних можливостей організму атлетів задля досягнення більш високих спортивних результатів.

Розроблено класифікацію агресивної злочинності у сфері професійного спорту включає, що включає: 1) насильницькі кримінальні правопорушення спортсменів під час змагань або тренувального процесу; 2) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом або іншими особами поза межами спортивного змагання чи тренування, але у безпосередньому зв'язку зі спортивною діяльністю; 3) насильницькі кримінальні правопорушення, спортивне хуліганство, кримінальні правопорушення з ознаками вандалізму, а також опір особам, що забезпечують громадський порядок під час підготовки та проведення змагань, вчинювані спортивними уболівальниками (фанатами).

Аналізуються корупційні кримінальні правопорушення у сфері професійного спорту: протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань та порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційними спортивними змаганнями (ст. 369³ КК України); розкрадання коштів під час будівництва, реконструкції та ремонту спортивних об'єктів, оснащення їх необхідним обладнанням; розкрадання коштів, виділених на забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань; корупційні практики у сфері допінгового контролю; використання корупційних механізмів у процесі відмивання доходів, отриманих від злочинної діяльності як у сфері спорту, так і поза спортивною сферою.

В роботі охарактеризовано детермінаційний комплекс процесів криміналізації у сфері професійного спорту, у тому числі чинники соціально-економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного та правового характеру, обумовлені як об'єктивними протиріччями, що супроводжують сферу професійного спорту, так і специфічними вадами цієї сфери діяльності.

Досліджено систему заходів соціально-економічного, організаційного-управлінського та правового характеру, спрямованих на нейтралізацію комплексу факторів, що призводять до криміналізації сфери професійного спорту.

Визначено, що загальносоціальне запобігання криміналізації сфери професійного спорту включає економічні, правові, ідеологічні, організаційні та виховні заходи, спрямовані на подолання причин та умов, що сприяють кримінально-протиправній поведінці спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, спортивних службових осіб, радикально налаштованих спортивних фанатів та інших причетних осіб.

У дисертації вдосконалено наукові розробки щодо змісту понять «професійний спорт» та «криміналізація професійного спорту», запропоновано підхід до розмежування категорій «злочинність у сфері професійного спорту» та «злочинність професійних спортсменів».

Обґрунтовується, що ефективною передумовою спеціально-кримінологічного запобігання криміналізації сфери професійного спорту є комплексний підхід, який передбачає взаємодію і системне співробітництво правоохоронних органів з Міністерством молоді та спорту України, НОК України, Спортивним комітетом України, органами державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють управлінську діяльність у сфері професійного спорту, федераціями та спортивними організаціями як в отриманні інформації про факти вчинення кримінальних правопорушень, так і в здійсненні конкретних заходів запобіжного впливу.

Приділено увагу розробці системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання криміналізації сфери професійного спорту у діяльності органів та підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, органів прокуратури, запропоновано конкретні шляхи підвищення ефективності запобіжної діяльності. Проаналізовано основні напрями міжнародного співробітництва правоохоронних органів України з міжнародними організаціями, у тому числі Інтерполом, Європолем та Євроюстом.

Окремі теоретичні та прикладні положення у дисертаційному дослідженні набули подальшого розвитку, зокрема, узагальнення щодо стану наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту, а також дослідження змісту міжнародно-правових стандартів запобігання криміналізації професійного спорту та стану їх імплементації у національне законодавство.

Практичне значення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів підтверджується їх використанням: у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства, у тому числі відомчих нормативно-правових актів щодо запобігання криміналізації професійного спорту; у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобіганні криміналізації професійного спорту; у науковій роботі – для подальших наукових розробок проблем криміналізації

професійного спорту; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», спеціальних курсів «Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики», «Детермінація злочинності в Україні», «Запобігання корупційним правопорушенням», під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-дослідній і навчальній роботі студентів та курсантів.

Ключові слова: криміналізація професійного спорту, кримінологічна характеристика, кримінальна відповідальність, кримінальні правопорушення, злочини, злочинність, корупція, шахрайство, насильство, допінг, наркотики, запобігання злочинності, кримінальне право.

ABSTRACT

Samsonov O.D. Criminalization of professional sports: criminological characteristics and prevention problems. Qualifying research work as manuscript. Dissertation for obtaining of Doctor of Philosophy degree in specialty 081- Law (field of knowledge 08 – Law). – National University “Odesa Law Academy”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2026.

The dissertation is an independent completed scientific work, in which a comprehensive study of the criminological aspects of the criminalization of professional sports has been conducted.

It has been stated that domestic criminology lacks not only scientific, but also empirical material on the state of criminalization of the sphere of professional sports, which significantly complicates both the criminological study of this phenomenon and the development of measures to prevent crime in the sphere of professional sports.

As a result of solving the tasks formulated in the study, the dissertation first developed an in-depth criminological characteristic of the criminalization of the sphere of professional sports, including the features of crime in the sphere of illegal doping, aggressive crime of athletes, auxiliary sports personnel and sports fans (fans), as well as corruption crime in the sphere of professional sports.

The criminalization of professional sports is determined by the process of penetration, consolidation and institutionalization of criminal practices in the activities of professional sports entities, which leads to the transformation of its regulatory structure and deformation of social functions. Against the background of the processes of criminalization in the field of professional sports, an extralegal institution of regulating the behavior of participants is formed, which is based on informal rules and practices that may contradict official legal norms, but actually determine the logic of interaction in this area.

It has been determined that the main types of crime in the field of professional sports are: 1) crime associated with the illegal circulation and use of prohibited

doping drugs and methods; 2) aggressive, including violent, crime of athletes, auxiliary sports personnel and sports fans (fans); 3) corruption crime.

It is proved that the content of the category “crime in the field of professional sports” is not identical to the category “crime of professional athletes”, since criminal offenses in this area can be committed not only by athletes, but also by other persons, including auxiliary sports personnel, officials in the field of sports, civil servants, officials of local government bodies, sports fans (fans). At the same time, professional athletes also commit criminal offenses that are not related to their direct professional sports activities.

It is argued that crime associated with the illegal circulation and use of prohibited doping substances and methods is an array of criminal offenses committed by athletes, support personnel and other interested persons with the aim of artificially illegally increasing the functional capabilities of the athlete's body in order to achieve higher sports results.

A classification of aggressive crime in the field of professional sports has been developed, which includes: 1) violent criminal offenses committed by athletes during competitions or training; 2) violent criminal offenses committed by athletes, support personnel or other persons outside of sports competitions or training, but in direct connection with sports activities; 3) violent criminal offenses, sports hooliganism, criminal offenses with signs of vandalism, as well as resistance to persons ensuring public order during the preparation and holding of competitions, committed by sports fans (fans).

Corruption-related criminal offenses in the field of professional sports are analyzed: unlawful influence on the results of official sports competitions and violation of the ban on placing bets on sports related to the manipulation of official sports competitions (Article 369³ of the Criminal Code of Ukraine); embezzlement of funds during the construction, reconstruction and repair of sports facilities, equipping them with the necessary equipment; embezzlement of funds allocated to ensure the training of athletes and the holding of competitions; corrupt practices in the field of doping control; use of corruption mechanisms in the process of laundering proceeds from criminal activities both in the field of sports and outside the field of sports.

The paper describes the determining complex of criminalization processes in the field of professional sports, including factors of a socio-economic, organizational-managerial, socio-psychological and legal nature, caused by both objective contradictions accompanying the field of professional sports and specific shortcomings of this field of activity.

The system of measures of a socio-economic, organizational, managerial and legal nature aimed at neutralizing the complex of factors leading to the criminalization of the sphere of professional sports has been studied.

It has been determined that the general social prevention of the criminalization of the sphere of professional sports includes economic, legal, ideological, organizational and educational measures aimed at overcoming the causes and conditions that contribute to the criminal and illegal behavior of athletes, auxiliary sports personnel, sports officials, radical sports fans and other involved persons.

The dissertation improves scientific developments on the content of the concepts of "professional sport" and "criminalization of professional sport", proposes an approach to the distinction between the categories of "crime in the sphere of professional sports" and "crime of professional athletes".

It is substantiated that an effective prerequisite for specifically criminological prevention of the criminalization of the sphere of professional sports is a comprehensive approach that involves interaction and systematic cooperation of law enforcement agencies with the Ministry of Youth and Sports of Ukraine, the NOC of Ukraine, the Sports Committee of Ukraine, state authorities and local self-government bodies that carry out management activities in the sphere of professional sports, federations and sports organizations, both in obtaining information about the facts of committing criminal offenses and in implementing specific preventive measures.

Attention is paid to the development of a system of measures for special criminological prevention of the criminalization of the sphere of professional sports in the activities of bodies and units of the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the State

Bureau of Investigation, the Bureau of Economic Security of Ukraine, and prosecutor's offices, and proposes specific ways to increase the effectiveness of preventive activities. The main areas of international cooperation of law enforcement agencies of Ukraine with international organizations, including Interpol, Europol and Eurojust, are analyzed.

Individual theoretical and applied provisions in the dissertation research have been further developed, in particular, generalizations regarding the state of scientific development of the problem of criminalization of professional sports, as well as research into the content of international legal standards for preventing the criminalization of professional sports and the state of their implementation in national legislation.

The practical significance of the results obtained in the dissertation research is confirmed by their use: in law-making activities - to improve current legislation, including departmental regulatory legal acts on preventing the criminalization of professional sports; in law enforcement activities - to increase the effectiveness of law enforcement agencies in preventing the criminalization of professional sports; in scientific work - for further scientific developments of the problems of criminalization of professional sports; in the educational process - when teaching the academic disciplines "Criminology", special courses "Criminological Theories, Empirical Research and Preventive Practices", "Determination of Crime in Ukraine", "Prevention of Corruption Offenses", during the preparation of textbooks, teaching aids, research and educational work of students and cadets.

Key words: criminalization of professional sports, criminological characteristics, criminal liability, criminal offenses, crimes, criminality, corruption, fraud, violence, doping, drugs, crime prevention, criminal law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Самсонов О. В. Міжнародно-правові стандарти боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 345-348. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/84>
2. Самсонов О. В., Цитряк В. Я. Стан наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 454-456. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/109>
3. Самсонов О. В. Детермінація злочинності у сфері професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 396-399. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/91>
4. Самсонов О. В. Професійний спорт як об'єкт кримінологічного аналізу: поняття, зміст, проблеми криміналізації. *Академічні візії*. 2025. № 45. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2315/2186>
5. Самсонов О. В. Запобігання криміналізації професійного спорту: питання законодавчого регулювання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2026. Том 37 (76). № 3. С. 328-333. URL : <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/50>
6. Самсонов О. В. Запобігання незаконному обігу допінгу та корупції у сфері професійного спорту: міжнародні стандарти. *Правова позиція*. Серія: Право. 2026. №2 (51). С. 328-333. URL : <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2026/2/19.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Самсонов О.В. Спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності у сфері професійного спорту. *Актуальні дослідження правової та*

історичної науки. Випуск 53: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 18-19 вересня 2023 р.) / редкол.: О. Яремко та ін.; ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. С. 62-65. URL : http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3646

8. Самсонов О.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють корисливі злочини у сфері професійного спорту. *Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 28-29 вересня 2023 р.) / редкол. О. Патрак та ін.; ГО «Наукова спільнота»; WSZIA w Opolu. – Львів: ФОП Шпак В.Б. С. 55-57. URL : <https://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-4489/>

9. Самсонов О.В. Злочинність у професійному футболі: заходи протидії та запобігання. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 65*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 10-11 жовтня 2024 р.) / редкол.: О. Яремко та ін.; ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. С. 64-66. URL : https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1734681511.pdf

10. Самсонов О.В. Особи, які вчиняють злочини у сфері професійного футболу: кримінологічна характеристика. *Актуальні проблеми юридичної науки. Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 176-177. URL : [ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ_УНІВЕРСИТЕТ_УПРАВЛІННЯ_ТА_ПРАВА%20\(2\).pdf](#)

11. Самсонов О.В. Злочинність у сфері професійного спорту і злочинність професійних спортсменів: проблеми співвідношення. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing,

2025.C.270-272.URL :

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/599/19232/41085-1>

12. Самсонов О.В. Проблеми корупційної злочинності у професійному спорті. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Press.

2025.C.632-635.URL :

[file:///D:/Downloads/forum_law_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2025_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_fbb9828e_743a_4c88_92ec_dca5f625f130%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/forum_law_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2025_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_fbb9828e_743a_4c88_92ec_dca5f625f130%20(1).pdf)

13. Самсонов О.В. Причини та умови агресивної злочинності у сфері спорту. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Press. 2025. С. 252-254. URL :

<http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/446/15421/38088-1>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ	13
1.1. Стан наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту	13
1.2. Професійний спорт як об'єкт правового регулювання та кримінологічного аналізу.....	27
1.3. Криміналізація професійного спорту: поняття, зміст, оцінка масштабів....	45
Висновки до першого розділу.....	66
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ.....	68
2.1. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом допінгових речовин і препаратів у сфері професійного спорту.....	68
2.2. Кримінальні правопорушення насильницької спрямованості та прояви агресії у сфері професійного спорту.....	87
2.3. Корупційні кримінальні правопорушення у структурі криміналізації професійного спорту.....	102
2.4. Детермінанти злочинності та криміналізації у сфері професійного спорту.....	117
Висновки до другого розділу.....	132

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СФЕРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ	134
3.1. Міжнародно-правові стандарти запобігання криміналізації професійного спорту	134
3.2. Загальносоціальні заходи запобігання криміналізації сфери професійного спорту.....	151
3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання криміналізації сфери професійного спорту.....	168
Висновки до третього розділу.....	186
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
ДОДАТКИ	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ України – Бюро економічної безпеки України
ВАДА – Всесвітнє антидопінгове агентство
ЄС – Європейський Союз
БЕБ України – Бюро економічної безпеки України
ДБР – Державне бюро розслідувань
КЗпП України – Кодекс законів про працю України
КК України – Кримінальний кодекс України
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України – Міністерство внутрішніх справ України
МОК – Міжнародний олімпійський комітет
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НАДЦ – Національний антидопінговий центр
НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
НОК України – Національний олімпійський комітет України
ООН - Організація Об'єднаних Націй
ЦК України – Цивільний кодекс України
ЮНЕСКО – Генеральна конференція Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
ст. – стаття
ч. – частина
п. – пункт
абз. – абзац

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до ст. 49 Конституції України [85], держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту. З урахуванням важливості розвитку спорту як соціального інституту, у ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [157] до основних засад внутрішньої політики держави в гуманітарній сфері віднесено удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля, створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

На тлі стрімкої комерціалізації спортивної сфери зростає роль його професійної складової. Будучи глобально визнаною соціальною цінністю, професійний спорт виступає вагомим фактором консолідації усього цивілізованого світу, у тому числі мільйонів спортсменів, тренерів, менеджерів, спонсорів та уболівальників, стає невід’ємною частиною світової економіки та культури.

У той же час, як вид суспільної діяльності професійний спорт не позбавлений впливу низки небезпечних явищ і тенденцій, серед яких використання заборонених засобів і методів підготовки до змагань, масштабна корупція, маніпулювання результатами спортивних змагань, протиправне насильство, порушення громадського порядку з боку вболівальників-фанатів. Поширення злочинності у сфері професійного спорту згубно впливає на репутацію як окремих спортсменів і команд, так і спорту в цілому, знижуючи рівень довіри з боку глядачів, спонсорів та суспільства, а також спричиняючи великої шкоди економічній стабільності галузі.

Ефективність розвитку професійного спорту багато в чому залежить від стану його захищеності від загроз протиправного характеру.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває розробки дієвого механізму запобігання та протидії негативним явищам у сфері професійного спорту, у тому числі процесам його криміналізації.

Криміналізація професійного спорту є широким соціальним феноменом, який охоплює криміногенні фактори та різні форми кримінальних правопорушень, протиправних і девіантних практик. Водночас, у межах цього дослідження основна увага приділяється найбільш суспільно небезпечним проявам криміналізації, які знаходять свій вираз у злочинності у сфері професійного спорту та вчиненні злочинів, пов'язаних зі спортивною діяльністю.

Незважаючи на актуальність проблеми, у сучасній вітчизняній кримінологічній науці відсутні комплексні дослідження криміналізації сфери професійного спорту як соціального процесу, і чіткого концептуального обґрунтування ця проблема ще не отримала.

Теоретичною та методологічною основою роботи стали кримінологічні дослідження О.М. Бандурки, В.В. Василевича, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, С.Ф. Денисова, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, О.М. Костенка, М.О. Литвинова, В.О. Тулякова, В.І. Шакуна та інших дослідників.

Дослідженню питань забезпечення законності і протидії протиправним проявам у сфері професійного спорту приділено уваги в роботах Т.М. Акуленко, С.С. Андрейченко, Д.О. Анісімова, Г.Ю. Бордюгової, Н.В. Нероди, О.І. Петренка, М.М. Рудика, О.Г. Сибалія, В.В. Сокурєнка, Є.Л. Стрельцова, О.О. Туряниці тощо.

Здобутки цих вчених містять низку положень, які створюють методологічне підґрунтя для ефективного дослідження означеної проблематики, і можуть бути покладені в основу кримінологічного дослідження, але кримінологічні проблеми саме механізму криміналізації професійного спорту та запобігання деструктивним кримінальним практикам у цій сфері ще не були предметом досліджень дисертаційного рівня.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, передбачених Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженою постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21.

Роботу виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026–2030 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань. Тему затвердженої на засіданні Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 09 листопада 2022 року (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. *Метою* роботи є комплексне кримінологічне дослідження феномену криміналізації професійного спорту, факторів, що її обумовлюють, та розробка цілісної системи заходів щодо її запобігання.

Відповідно до поставленої мети у дисертації сформульовано наступні *завдання*:

- вивчити стан наукової розробленості предмета дослідження;
- розкрити поняття, зміст, особливості організаційно-правового регулювання професійного спорту;

- визначити сутність, зміст та сучасні масштаби криміналізації професійного спорту;
- здійснити кримінологічну характеристику основних видів злочинності у сфері професійного спорту, проаналізувати їх кількісно-якісні показники;
- виокремити та дослідити детермінанти криміналізації професійного спорту;
- дослідити міжнародно-правові стандарти запобігання криміналізації професійного спорту та стан їх імплементації у національне законодавство;
- проаналізувати та запропонувати ефективні механізми загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання криміналізації сфери професійного спорту.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин у сфері професійного спорту.

Предметом дослідження кримінологічна характеристика та проблеми запобігання криміналізації професійного спорту.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету, об'єкт і предмет дослідження. Під час підготовки роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні наукові методи, необхідні для досліджень у правовій та кримінологічній науках.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить загальнонауковий діалектичний метод, який використано для аналізу сутності загальносоціальних процесів, що обумовлюють і супроводжують криміналізацію професійного спорту (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

За допомогою методів теоретичного аналізу й синтезу (індукція, дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, класифікація) проаналізовано наукові погляди на проблему криміналізації професійного спорту (підрозділи 1.1, 1.3), досліджено чинне законодавство, що регулює питання її запобігання (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 3.3), визначено та проаналізовано основні сегменти злочинності у сфері професійного спорту (підрозділи 1.3., 2.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод застосовано для тлумачення та розмежування

основних понять і категорій досліджуваного явища (підрозділи 1.2, 1.3), системно-структурний – для визначення основних детермінант і закономірностей криміналізації професійного спорту (підрозділ 2.4). Логіко-юридичний та порівняльно-правовий методи дозволили здійснити аналіз нормативно-правових актів України та актів міжнародного законодавства (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 3.3). Статистичний метод використано при оцінці показників офіційної відомчої статистики правоохоронних органів України (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3). Соціологічний метод використано для вивчення думок співробітників правоохоронних органів щодо ефективності запобігання криміналізації професійного спорту.

Наукова аргументація дослідження базується на теоретичних висновках і положеннях, обґрунтованих сучасними розробками в галузі кримінології, кримінального права, інших галузей права, психології, соціології, філософії.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані офіційної статистичної звітності, відомості про практичну діяльність правоохоронних органів за 2020-2025 роки, вивчення і узагальнення судової практики, інформація, опублікована органами Національної поліції України, СБУ, ДБР, БЕБ України, Інтерполу, Європолу, Євроюсту.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що воно є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінологічних аспектів криміналізації професійного спорту.

Науковою новизною відзначаються наступні положення:

у перше:

- розроблено поглиблену кримінологічну характеристику криміналізації сфери професійного спорту як деструктивного соціального процесу, що виявляється у поширенні кримінальних практик та відтворенні різноаспектних злочинних проявів, серед яких найбільшу суспільну небезпеку становлять незаконний обіг допінгових речовин, агресивні та насильницькі прояви з боку спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу і спортивних уболівальників (фанатів), а також корупція у сфері професійного спорту;

- охарактеризовано детермінаційний комплекс криміналізації сфери професійного спорту як системної взаємодії чинників соціально-економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного та правового характеру, формування яких обумовлене суперечностями між комерціалізацією сучасного спорту, високою конкуренцією у професійному спортивному середовищі, економічними інтересами суб'єктів спортивної індустрії та недостатньою ефективністю механізмів державного, громадського й міжнародного контролю;

- запропоновано цілісну систему заходів спеціально-кримінологічного запобігання деструктивним кримінально-караним практикам у сфері професійного спорту, зокрема протиправному обігу допінгових речовин, насильницьким проявам з боку спортсменів і вболівальників (фанатів), а також корупційним правопорушенням у сфері професійного спорту; визначено основні напрями підвищення ефективності такої запобіжної діяльності;

удосконалено:

- наукові розробки щодо змісту понять «професійний спорт» та «криміналізація», запропоновано підхід до розмежування категорій «злочинність у сфері професійного спорту» та «злочинність професійних спортсменів»;

- розробку системи заходів соціально-економічного, організаційного-управлінського та правового характеру, спрямованих на нейтралізацію комплексу факторів, що призводять до криміналізації сфери професійного спорту;

набули подальшого розвитку:

- узагальнення щодо стану наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту;

- наукові розробки щодо системи міжнародно-правових стандартів запобігання криміналізації професійного спорту та стану їх імплементації у національне законодавство.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться у роботі, можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства, у тому числі відомчих нормативно-правових актів щодо запобігання криміналізації професійного спорту;

- у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобіганні криміналізації професійного спорту;

- у науковій роботі – для подальших наукових розробок проблем криміналізації професійного спорту;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», спеціальних курсів «Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики», «Детермінація злочинності в Україні», «Запобігання корупційним правопорушенням», під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-дослідній і навчальній роботі студентів та курсантів.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження обговорено на засіданнях кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертації оприлюднено автором у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (18-19 вересня 2023 р., м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща); «Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії» (28-29 вересня 2023 р., м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща); «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (10-11 жовтня 2024 р., м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща); «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 р.); «Modern Achievements in Legal Science and Practice» (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia); «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 13 наукових публікаціях, з яких 6 – статті, опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 7 – тези доповідей, оприлюднених у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (250 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, з яких основного тексту – 192 сторінки, додатків – 33 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

1.1. Стан наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту

Питання додержання законності у сфері професійного спорту привертає певної уваги з боку науковців, співробітників правоохоронних органів та суспільства в цілому.

У той же час, в Україні на дисертаційному та монографічному рівнях виконано вкрай невелику кількість досліджень, присвячених саме проблемам криміналізації професійного спорту, кримінологічному дослідженню злочинності у цій сфері та шляхам її запобігання.

При цьому, здебільшого, наявні роботи присвячено окремим питанням протидії злочинним проявам у сфері професійного спорту, насамперед, протиправному впливу на результати офіційних спортивних змагань та незаконному обігу допінгу.

Серед наявних дисертаційних та монографічних робіт чільне місце посідають дослідження Д.О. Анісімова, О.І. Петренка, М.М. Рудика, О.Б. Сибалія, В.В. Сокурєнка тощо, в яких представлено аналіз низки аспектів досліджуваної проблеми.

Перш за все, комплексному дослідженню злочинності у спорті як кримінологічної проблеми присвячено дисертаційну роботу В.В. Сокурєнка «Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту» [217].

У роботі зроблено спробу сформулювати кримінологічну модель злочинності у сфері фізичної культури та спорту. До кримінальних феноменів сфери фізичної культури та спорту автором віднесено асоціальні практики, що відтворюються безпосередньо у діяльності суб'єктів цієї сфери та мають своїм наслідком обструкцію й симуляцію її смислів, функцій та соціального значення.

Серед таких практик у роботі виокремлено економічну злочинність у сфері фізичної культури і спорту (корупція, відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом тощо), загальнокримінальну корисливу (шахрайство) та насильницьку злочинність.

Автором виділено низку закономірностей, притаманних злочинності у сфері фізичної культури і спорту, серед яких, зокрема, підвищена латентність злочинних діянь, особливо корупційних, криміналізація насамперед комерційних видів спорту, поширення розкрадань грошових коштів під час спорудження спортивних об'єктів, підвищення організованості груп спортивних фанатів, їх використання представниками організованої злочинності.

Наведено типологію осіб, які вчиняють злочини у сфері фізичної культури і спорту, виділено та охарактеризовано одразу 11 кримінологічних типів і відповідних 18 підтипів таких осіб.

Проаналізовано соціально-економічні, культурно-психологічні, правові та організаційно-управлінські фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Акцентовано увагу на криміногенній ролі конс'юмерізму, тенденцій дегуманізації спорту, аномії, стану соціального неадеквату, що проявляється в імітації установок на розвиток, симуляції конструктивних практик, їх заміщенні кримінальною експлуатацією матеріальних ресурсів інститутів фізичної культури і спорту, а також спортсменів.

У роботі відстоюється думка про значну неузгодженість, безсистемність спеціально-галузевої нормативно-правової бази, дублювання повноважень окремих суб'єктів управління в галузі фізичної культури та спорту, відсутність чинної національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, що ускладнює можливість стратегування, у тому числі й на рівні загальносоціальної превенції та загострює криміногенні ефекти стану неадеквату у спорті.

Окремі проблеми кримінально-правової протидії злочинності у сфері спорту досліджено в дисертаційній роботі Д.О. Анісімова «Кримінальна

відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» [10].

Констатуючи фактичну відсутність судової практики застосування ст. 369³ КК України, автор зауважує, що це обумовлено насамперед високим ступенем латентності цього виду злочину.

Автором докладно розглянуто способи вчинення цих злочинів, серед яких, зокрема, підкуп, примушування або підбурювання чи вступ у змову, одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи.

Приділено увагу дослідженню особливостей суб'єктів вчинення цього злочину, серед яких виокремлено спортсменів, тренерів, менеджерів, спортивних агентів, представників медичного та іншого персоналу, власників, керівників та працівників юридичних осіб, що організовують змагання, керівників та працівників міжнародних спортивних організацій тощо.

В контексті диспозиції ст. 369³ КК України дисертантом запропоновано не обмежувати коло спортивних змагань лише змаганнями, внесеними до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України, а також підсилити покарання за вчинення цього злочину.

Важливим кримінально-правовим питанням протидії злочинності у сфері спорту присвячено дисертаційну роботу О.Б. Сибалю «Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» [214]. У дисертації досліджено теоретико-прикладні аспекти кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Доводиться, що межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці, визначаються, з одного боку, формами прояву цієї діяльності (спортивними заходами) і, з іншого боку, її змістом (відповідністю спортивним правилам).

До умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом запропоновано віднести: легальність виду спорту, дотримання спортивних правил, а також згоду особи на зайняття спортом.

Автором виокремлено випадки протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та сформульовано правила їх кримінально-правової кваліфікації. Окремо в дисертації окреслено коло неправомірних діянь організаторів спортивних заходів, спортивних суддів, тренерів, лікарів, визначено випадки, коли ці діяння тягнуть кримінальну відповідальність.

Дослідженню кримінально-правових аспектів боротьби зі спонуканням неповнолітніх до застосування допінгу присвячено дисертаційну роботу О.І. Петренка «Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу» [128].

У роботі проаналізовано суспільну небезпечність спонукання неповнолітніх до застосування допінгу та соціально-правову зумовленість відповідальності за його вчинення. Зазначено, що в Україні існує тенденція до зростання кількості спортсменів-юніорів, які потрапили в залежність від допінгу.

За результатами дослідження автор доходить висновку про неналежне забезпечення кримінальним законом захисту суспільних відносин, пов'язаних з охороною здоров'я та нормального фізичного розвитку неповнолітніх, які займаються фізичною культурою та спортом.

У роботі висвітлено досвід боротьби з допінгом в інших країнах та порівняно його з вітчизняним. Проведено детальний аналіз ознак спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. Сформульовано теоретичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення ст. 323 КК України, спрямовані на підвищення ефективності боротьби зі спонуканням неповнолітніх до застосування допінгу.

Важливими для цілей даного дослідження є напрацювання, викладені у дисертаційній роботі Т.М. Акуленко «Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті» [7]. У роботі визначено головні шляхи такого співробітництва, основні історичні етапи його розвитку, детально висвітлено роль та функції ВАДА, ЮНЕСКО, МОК, Міжнародного параолімпійського

комітету, Спортивного арбітражного суду та інших міжнародних інституцій антидопінгової системи.

Обґрунтовано, що спортивна антидопінгова діяльність та антидопінгова культура можуть бути ефективними лише за умови включення до їх структури контрольного, освітнього, науково-дослідного, нормативно-правового та інформаційного компонентів. Зазначено, що особливістю сучасного етапу боротьби з допінгом є зростання уваги до такого виду антидопінгових заходів, як антидопінгова профілактика.

У роботі проаналізовано гарантії прав спортсменів та інших учасників міжнародних спортивних правовідносин, щодо яких встановлено факт порушення антидопінгових правил, а також досліджено практику та прецеденти Спортивного арбітражного суду у справах, пов'язаних із застосуванням допінгу.

Низку важливих проблем, пов'язаних з кримінологічним дослідженням та запобіганням злочинності у сфері спорту, розглянуто у дисертації М.М. Рудика «Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні» [204].

Автором досліджено актуальні проблеми запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, та сформульовано пропозиції щодо їх вирішення. Оцінено історико-правові передумови становлення та розвитку неформальних молодіжних рухів в Україні. Надано кримінально-правову характеристику злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, розкрито їх стан, структуру та динаміку, наведено їх детермінанти, визначено кримінологічно значущі ознаки особи правопорушника.

Так, у роботі надано авторське визначення злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, запропоновано їх розподіл на чотири групи («передматчеві», «стадіонні», «післяматчеві», «ініціативні»).

Виявлено стійку тенденцію до зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, ступеня їх організованості, більшої агресії та

нетерпимості стосовно інших груп уболівальників та осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку.

Автором запропоновано низку заходів запобігання злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях з визначенням пріоритетних напрямів взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів. Особливу увагу звернено на шляхи удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування.

Протягом останніх років опубліковано і низку наукових статей, присвячених розгляду проблемних питань протидії злочинності і сфері фізичної культури та спорту.

Низку актуальних проблем, пов'язаних із запобіганням незаконному використанню допінгу та корупційним проявам у сучасному спорті розглянуто в роботі Є.Л. Стрельцова «Допінг і корупція: парадоксальна схожість» [227].

Підкреслюючи принципову схожість допінгу і спортивної корупції, що мають спільну мету – нелегітимну перемогу в конкуренції, незаконне отримання статусу переможця та використання його в своїх, частіше за все корисливих інтересах, автор наполягає на необхідності вжиття відповідних заходів щодо недопущення цих проявів, умовою ефективності яких є політична воля, правова обґрунтованість та практичне здійснення відповідних дій.

Важливим для розробки проблем підвищення ефективності протидії спортивній злочинності є дослідження С.Ф. Денисова та С.Г. Кулика «Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки» [52]. Як зазначається дослідниками, з урахуванням наявності у структурі кримінологічної науки цілої групи галузей і окремих кримінологічних теорій, в умовах необхідності зміцнення національного духу, оздоровлення нації, виховання здорової молоді, підвищення престижу України на світовій спортивній арені актуальним є розвиток спортивної кримінології.

У роботі В.В. Заборовського та В.В. Манзюка «Міжнародно-правові стандарти щодо боротьби з допінгом у професійному спорті» [64] розкриваються актуальні питання боротьби з допінгом у професійному спорті

на міжнародному та національному рівнях, проводиться аналіз напрямів боротьби з допінгом з боку ВАДА, досліджуються положення законодавства зарубіжних країн.

Автори слушно зауважують, що основні зусилля вчених і практиків тривалий час зосереджені на вивченні впливу допінгу на організм професійного спортсмена, пошуку методів його виявлення, а також здешевлення процедур допінг-контролю. Натомість, вивченню організаційних основ боротьби з допінгом уваги приділено значно менше.

Дослідниками зроблено спробу оцінити ефективність існуючої системи боротьби з допінгом у спорті, виявити її позитивні аспекти та недоліки, визначити шляхи підвищення її ефективності.

Аналізу і осмисленню міжнародного досвіду запровадження і функціонування системи протидії корупційним проявам у спорті присвячено дослідження І.І. Башти та М.В. Олійник «Міжнародний досвід боротьби з корупційними ознаками у спорті» [118].

Авторами слушно зазначається, що діяльність, пов'язана зі спортом, має на меті отримання величезного прибутку, і завдяки цьому є вкрай привабливою для злочинців, корупційна діяльність яких не лише наносить колосальних економічних збитків, а й викликає широкий суспільний резонанс, ставить під сумнів «принцип чесної гри» у спорті і підриває віру людей у всьому світі у чесність спорту.

В роботі аналізуються положення основних міжнародних нормативно-правових актів, прийнятих під егідою ООН, Ради Європи, МОК, інших міжнародних інституцій, спрямованих на протидію поширенню корупційних проявів у сфері спорту, досліджується роль національних олімпійських комітетів, міжнародних та національних спортивних федерацій у цій сфері. Висвітлюються окремі аспекти діяльності Інтерполу у протидії корупційним правопорушенням у спорті, його взаємодії з міжнародним олімпійським рухом.

Автори доходять слушного висновку, що лише скоординована робота всіх держав за допомогою різних форм співпраці, заснована на взаємодопомозі і

довірі, дасть змогу досягти вагомих результатів у боротьбі з корупцією в сфері спорту, що, своєю чергою, сприятиме досягненню високих спортивних результатів в усьому світі, заснованих на чесності і прозорості шляхів і способів їх досягнення.

Низку проблем, важливих для розуміння детермінації та тенденцій криміналізації сучасного професійного спорту, проаналізовано в роботі О.М. Кириленка «Деформації в розвитку соціального інституту спорту в Україні: проблеми виходу з кризи перехідного періоду» [76].

Зазначається, що інституціональний розвиток спорту в Україні супроводжується низкою протиріч та деформацій, які є як результатом впливу міжнародного спортивного руху, так і проявом кризового характеру пострадянських трансформацій. У роботі розглядаються проблеми абсолютизації цінностей високих спортивних досягнень, ризиків для здоров'я спортсменів високого класу, вживання ними допінгу, агресивності та корупції.

На думку автора, перед українським суспільством стоять завдання щодо усвідомлення тих деструктивних впливів та наслідків для фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я населення, що несуть у собі деформації та неперспективні напрями розвитку спорту, і їх подолання вкрай необхідне, оскільки вони обмежують та дискредитують гуманітарні цінності фізичної і спортивної культури.

Важливими для визначення особливостей формування особистості спортсмена-правопорушника є результати дослідження Н.Ю. Волянчук, Г.В. Ложкіна та А.Б. Колосова «Предикатори професійної деформації особистості в спорті» [41]. Професійну особистісну деформацію спортсмена автори визначають як процес, який починається з дисгармонізації системи особистісних смислів суб'єкта, і, як наслідок, веде до звуження діапазону його адаптаційних можливостей до варіацій соціального середовища. Організаційними предикаторами професійної деформації особистості в спорті, на думку дослідників, можуть виступати насамперед жорстка регламентація життєдіяльності спортсмена, високий рівень зовнішнього контролю та

звуження колу соціальних контактів. У свою чергу, індивідуально-психологічними предикаторами є такі індивідуально-психологічні особливості, як егоцентризм, честолюбство, авторитарність, бажання домінувати будь-якою ціною, потреба у перевазі над оточуючими, педантизм та агресивність. Автори доходять висновку, що система заходів профілактичної спрямованості у разі виникнення ознак особистісної деформації спортсмена повинна бути пов'язана з реалізацією оптимальної системи міжособистісних взаємин спортсмена та його вільного особистісного саморозкриття.

Окремим кримінологічним та кримінально-правовим аспектам протидії злочинності у сфері спорту присвячено роботи О.Ф. Бантишева «Кримінально-правова боротьба з корупцією у спорті» [21], О.С. Бондаренко «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: кримінально-правова характеристика» [27], Т.П. Гусака «Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних футбольними уболівальниками та їх попередження» [49], О.А. Чувакова та О.І. Павлова «Протиправний вплив на результати офіційних футбольних змагань в Україні як різновид корупції» [248] тощо.

Низку дисертаційних, монографічних досліджень та наукових статей вітчизняних вчених присвячено загальним і спеціальним проблемам державно-правового регулювання сфери професійного спорту в Україні.

Здебільшого ці роботи виконано у межах таких дисциплін, як конституційне право, адміністративне право, міжнародне право, цивільне право, фізичне виховання та спорт.

Ці роботи, хоча і не спрямовані безпосередньо на вивчення проблем криміналізації професійного спорту, тим не менш, досліджують проблемні питання щодо конституційно-правових та адміністративно-правових засад державної політики у сфері професійного спорту, використання понятійної категорії «професійний спорт» у нормативних документах і правовій науці, перспектив удосконалення правової основи професійного спорту та правозастосовної практики у цій сфері.

Роботою, у якій на теоретичному рівні проаналізовано конституційно-правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, у тому числі його професійної складової, а також визначено перспективи її удосконалення, є дисертаційне дослідження А.Я. Палюха «Конституційно-правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту» [121].

В роботі визначено поняття конституційно-правових засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сформульовано авторське визначення механізму її розвитку, виокремлено різновиди конституційно-правового регулювання спортивних відносин залежно від виду їх учасників (суб'єктів) та відповідних відносин між ними.

Ураховуючи, що забезпечення конституційно-правових засад сфери фізичної культури і спорту в Україні є одним зі стратегічних напрямів державної політики, у дисертації виокремлено і основні форми державної підтримки професійного спорту, серед яких: організаційно-функціональні (координуюча, кадрова, господарська та ін.), правові (нормативно-правова, правозастосовна, контрольна та ін.), матеріально-фінансові (матеріально-технічна, матеріальна, фінансова).

Автором окремо проаналізовано зміст категорії «спортивна безпека», Наголошено, що забезпечення правопорядку та дотримання прав людини під час проведення спортивних змагань є важливим завданням правоохоронних органів різного рівня.

В роботі обґрунтовано, що розвиток державної політики у спортивній сфері потребує оновлення існуючої законодавчої бази, уникнення дублювання повноважень різних владних інституцій, розмежування повноважень органів державної влади й місцевого самоврядування, створення дієвих контрольних механізмів за цільовим використанням відповідних бюджетних ресурсів, дієвих умов реалізації можливостей для активного заняття спортом, забезпечення здоров'я людини й нації.

Дослідженню шляхів конституційно-правового регулювання професійного спорту в Україні, визначенню теоретичних і практичних проблем

нормативно-правового регулювання цієї сфери та пошуку напрямів його удосконалення присвячено дисертацію О.О. Туряниці «Конституційно-правове регулювання професійного спорту в Україні» [230].

У роботі доводиться, що головною передумовою зародження та розвитку професійного спорту стали економічні фактори. Дослідивши нормативно-правові акти, які регламентують загальні правові, соціальні, економічні та організаційні основи функціонування фізичної культури і спорту, автор доходить висновку про відсутність сталої та системно викладеної нормативно-правової бази у сфері професійного спорту.

Зокрема, у дослідженні вказано на недостатню визначеність правової термінології, відсутність загальнонаціональних стандартів, ігнорування правил формальної логіки в процесі побудови законодавчих дефініцій у галузі фізичної культури і спорту.

Автором проаналізовано наукові підходи до тлумачення правового статусу спортсмена, досліджено його складові, у тому числі суб'єктивні права (серед яких насамперед право на працю), юридичні обов'язки, гарантії їх дотримання. Доводиться доцільність окремого закріплення на законодавчому рівні запропонованих автором спеціальних прав та обов'язків професійного спортсмена, а також гарантій їх реалізації, що дозволить створити належні умови для професійної діяльності та захисту конституційних прав українських спортсменів.

Окремо автором досліджено поняття спортивного ризику як різновиду ризику соціального. Розглянуто класифікацію спортивних ризиків, окреслено основні фактори ризику в професійній спортивній діяльності.

Удосконаленню системи знань щодо організаційних та нормативно-правових засад професійного спорту присвячено дисертаційне дослідження Н.В. Нероди «Організаційні та правові засади європейського професійного спорту» [117]. У роботі визначено місце професійного спорту в системі сучасних суспільних цінностей, проаналізовано основні передумови, чинники та періодичність розвитку професійного спорту, досліджено його структурно-

функціональну специфіку та тенденції розвитку на сучасному етапі. Автором доводиться, що державна політика України хоча і передбачає розвиток професійного спорту, проте відносини у цій сфері на управлінсько-операційному рівні остаточно не врегульовано.

Наголошується, що нормативно-правові акти в галузі професійного спорту не систематизовані, а деякі задекларовані в них норми не мають практичної реалізації. Так, автор погоджується з тим, що чинне законодавство України не дає однозначного визначення правового статусу спортсмена-професіонала, яке б дало можливість чітко визначити умови, за яких спортсмен визнається професіоналом, порядок укладання контрактів зі спортсменами і тренерами, умови їх фінансування і соціальної захищеності, гарантії захисту їх прав.

Розглядаючи особливості сучасного професійного спорту, автор зупиняється і на негативних явищах у цій сфері, серед яких виділяє незаконне поширення та вживання допінгу, різноманітні агресивні, у тому числі хуліганські, а також шахрайські дії.

Визначенню сутності та особливостей публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в Україні, розробці на цій основі відповідної концепції присвячено дисертаційну роботу О.А. Моргунова «Публічне адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в Україні» [111].

У роботі визначено поняття та ознаки публічного адміністрування як адміністративно-правової категорії, розкрито засади, основні характеристики, сучасні завдання та функції публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, розроблено його структуру та виокремлено основні методи адміністрування. Надано характеристику співробітництву суб'єктів публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту на міжнародному рівні. Визначено перспективні напрямки підвищення якості публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

У дисертаційному дослідженні М.А. Журби «Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту» [63] проаналізовано особливості публічного

управління у цій сфері, визначено змістовні особливості та співвідношення фізичної культури і спорту, розкрито систему формалізованих та неформалізованих юридичних джерел владно-упорядковуючого впливу на сферу фізичної культури і спорту. Досліджено систему суб'єктів публічного управління у сфері фізичної культури і спорту, серед яких органи виконавчої влади центрального та місцевого рівнів, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти (установи, організації, фізичні особи), яким делеговано відповідні повноваження. За результатами визначення недоліків правового регулювання автором запропоновано зміни та доповнення до чинного законодавства, у тому числі до Закону України «Про фізичну культуру і спорт».

Питання виникнення міжнародного спортивного права як окремої галузі міжнародного права, появи самостійної галузі "спортивне право" в правових системах різних країн світу висвітлено у дисертації Г.Ю. Бордюгової «Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «спортивне право України» [29]. У роботі автор дійшла висновку про достатність підстав для виділення спортивного права України як самостійної комплексної галузі права та наявності специфіки механізму імплементації норм міжнародно-правових актів, які регулюють правовідносини у сфері спорту, у національне спортивне законодавство.

З метою оптимізації процесу імплементації міжнародного спортивного права в національну нормативну базу дисертантом, зокрема, запропоноване внесення до закону України «Про фізичну культуру і спорт» положень щодо пріоритету нормативних актів міжнародних спортивних організацій, приведення законодавства про ліцензування спортивної діяльності у відповідність до актів ЄС, легітимізацію прецедентного права міжнародних спортивних організацій, запровадження інституту агентських відносин та регламентування діяльності агентів спортсменів на законодавчому рівні, впровадження інституту ліцензування спортивних клубів і надання такого права спортивним федераціям з командних видів спорту. Законодавчого

врегулювання, на думку дисертанта, потребує питання маркетингових відносин та комерційних прав спортивних федерацій.

Загальним проблемам визначення поняття «професійний спорт» присвячено роботу О. Цибанюк «Актуальні проблеми використання понятійної категорії «професійний спорт у нормативних документах» [239]. Автором доводиться, що чітке закріплення і розуміння основних понять і термінів є запорукою успішної реалізації правових норм у будь-якій сфері правового регулювання та їх застосування у практичній діяльності усіма суб'єктами. Автором проаналізовано особливості використання терміну «професійний спорт» задля вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, які формуються між суб'єктами професійної спортивної діяльності. Визначено характерні особливості цього соціального інституту, серед яких, зокрема: використання відчуття азарту для мотивації людей до споживання спортивних послуг; нестабільна якість спортивного видовища як товару й надвисока лояльність споживачів до нього; баланс конкуренції між суперниками; взаємозв'язок прибутків та тривалості спортивного сезону. Проаналізовано підходи до співвідношення понять «професійний спорт» та «спорт вищих досягнень».

Серед інших робіт означеної тематики слід зазначити дисертаційні дослідження З.П. Дубінської «Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід» [57], Ю.М. Репкіної «Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту» [198], Ю.С. Сухої «Цивільно-правові договори у сфері професійного спорту» [228], О.О. Усика «Адміністративно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту» [234], Н.Г. Ярової «Організаційно-правове регулювання в галузі спорту України» [250].

Соціально-психологічні аспекти формування протиправної поведінки спортсменів ставали предметом досліджень О.А. Васильченка [38], Н.Л. Корж, Є.А. Захаріної та І.А. Чередниченко [96], М.О. Мінца, О.В. Дзюбан та М.В.

Ісаєнко [107, 108, 109], О.І. Першина, В.О. Жука, та М.А. Юр'євої [126], а також інших авторів.

У цілому, наведені напрацювання підтверджують багатоаспектність і складність вивчення проблеми криміналізації професійного спорту.

Дослідження усіх наведених у статті авторів мають важливе наукове та практичне значення і становлять теоретичну базу дослідження проблем протидії злочинності у сфері професійного спорту.

У той же час, ці дослідження об'єктивно не охоплюють всі актуальні на сьогодні аспекти досліджуваної проблеми, особливо з урахуванням сучасного політичного і соціально-економічного положення держави та змін у законодавстві. У зв'язку з цим, комплексне кримінологічне дослідження проблем криміналізації професійного спорту є актуальним як для теорії кримінологічної науки, так і для потреб правозастосовної діяльності.

1.2. Професійний спорт як об'єкт правового регулювання та кримінологічного аналізу

Як зазначається в літературі, історично поняття «спорт» з'явилося наприкінці XIX століття та походить від французького «de sportale», що спочатку означало «гра», «розвага», «марна витрата часу на дозвіллі» [121, с. 124].

Звичайно, у сучасному світі спорт давно вже не вживається в своєму первинному значенні, перетворившись на важливий соціально-культурний феномен [31, с. 4].

Підтвердженням цього є закріплення у ст. 49 Конституції України [85] окремого положення, згідно з яким держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту.

З урахуванням важливості розвитку спорту як соціального інституту, у ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [157] до основних засад внутрішньої політики держави в гуманітарній сфері

законодавцем віднесено удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля, створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

На думку дослідників, разом з політикою, економікою, наукою, інформацією, мистецтвом тощо спорт являє собою одну з важливих сфер суспільної діяльності людини, що особливо помітно на прикладі саме професійних видів спорту. Будучи невід'ємною складовою частиною сучасного суспільства, професійний спорт не лише вбирає в себе його основні цінності, але й сам великою мірою впливає на суспільство [193, с. 5]. Як зазначено у Державній цільовій соціальній програмі розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 115 (з наступними змінами) [159], спорт є важливим фактором здорового способу життя, профілактики захворювань, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві.

Таким чином, у сучасному суспільстві спорт виконує низку важливих функцій, серед яких насамперед оздоровча, виховна, соціальна, освітня, наукова, економічна, інформаційна, видовищна, розважлива, рекламна, рекреативна тощо.

Базовою визнається оздоровча функція, оскільки застосування науково обґрунтованих видів і обсягів фізичних навантажень надає змогу спортсмену поліпшити стан власного здоров'я, набути належної фізичної форми і ефективно протистояти захворюванням організму.

Загальновизнаним є те, що спорт є ефективним засобом вдосконалення людини, перетворення його духовної і фізичної природи відповідно до запитів суспільства, дієвим чинником етичного, естетичного, морального виховання та самовиховання. Підвищений рівень функціональних можливостей організму й створюваний одночасно фонд корисних умінь і навиків, які досягаються в процесі занять спортом, можуть значною мірою зумовити прискорене засвоєння спортсменом професійно-трудової, військової та іншої соціально корисної діяльності. Спорт обґрунтовано вважається одним із засобів соціалізації особи [194, с. 165]. Пропаганда спорту серед населення (насамперед серед молоді), завдяки особистому прикладу професійних спортсменів, сприяє поширенню здорового способу життя, фізичної активності, зайняття фізичною культурою і спортом, відволіканню дітей та підлітків від можливого зловживання алкоголем, наркотиками, асоціальної поведінки. У цьому випадку спорт виступає не лише як засіб оздоровлення, а й як засіб організації дозвілля молоді, корекції її фізичного і психоемоційного становища, профілактики девіантних відхилень.

Спортивна сфера справляє значний вплив і на політичну сферу. Як слушно зазначається дослідниками, рівень розвитку спорту в державі є певним «знаком її якості» та одним із показників, за яким оцінюють рівень життя та добробуту в цій країні. Крім того, спортивні перемоги у змаганнях для жителів країни-переможниці виступають підставою пишатися своєю державою, а отже фактором, що єднає людей та, зокрема, підвищує рівень їхнього патріотизму, та через це забезпечує підтримку та лояльність населення до діючої політичної влади в країні [8, с. 154].

Спорт, і особливо його професійна складова, проявили себе і як важливі чинники створення нових, значущих економічних можливостей, у тому числі нових робочих місць, залучення державних інвестицій та спонсорських коштів, стимулювання розвитку туризму та фізкультурно-спортивної, транспортної і туристичної інфраструктури [239, с. 58]. Економічна функція спорту полягає і в

забезпеченні надходження в дохід держави значних коштів в якості податків та інших обов'язкових платежів.

Нарешті, спорт виступає реальним соціальним ліфтом для професійних спортсменів, які приймають рішення присвятити йому своє життя, та надає їм можливість значно підвищити свій соціальний статус, адже переможці крупних спортивних змагань, у тому числі Олімпійських ігор, чемпіонатів і кубків світу та Європи, стають достатньо заможними людьми, а також справжніми зірками, авторитетами та прикладами для молоді по всьому світу [8, с. 153-154].

В Україні поняття спорту неодноразово закріплювалось на законодавчому рівні.

Так, у початковій редакції Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [190] (1993 р.) спорт визначався органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності.

Що ж до чинної редакції цього закону, то стаття 1 визначає спорт як діяльність суб'єктів фізичної культури і спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них.

Більш вдало, як уявляється, це поняття визначено у ст. 1 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» [154], відповідно до якої спортом є рід занять фізичних осіб, спрямованих на виявлення та уніфіковане порівняння шляхом проведення змагань за встановленими правилами їхніх досягнень у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовці, набутих під час начально-тренувального процесу. Поряд з цим, закон окремо визначає поняття діяльності у сфері спорту як діяльність визначених законом суб'єктів, пов'язану з підготовкою спортсменів, організацією, проведенням і забезпеченням спортивних заходів, а також з управлінням розвитком видів спорту, офіційно визнаних в Україні.

Попри певні розбіжності у законодавчих дефініціях, основними ознаками спорту як соціально-правового явища є: 1) змагальний компонент, який проявляється у постійному порівнянні власних досягнень особи у фізичному вдосконаленні з досягненнями інших осіб в очному та заочному протистояннях; 2) наявність системно побудованої підготовки спортсменів до участі у змаганнях; 3) наявність правил, у тому числі переліку допущених дій і способів спортивної боротьби, регламенту змагань та критеріїв оцінки отриманих учасниками результатів.

У свою чергу, під фізичною культурою розуміється діяльність, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім, фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя (ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»). На відміну від власне спорту, особа, яка займається фізичною культурою, хоч і використовує під час своїх тренувань ті ж самі фізичні вправи, що й спортсмен, однак прагне досягти фізичного здоров'я та особистого вдосконалення безвідносно до досягнень інших осіб.

В цілому, змістом сучасного спорту є: 1) підготовка спортсменів до змагальної діяльності (навчально-тренувальний процес), у тому числі забезпечення такої підготовки; 2) організація і проведення змагань за встановленими правилами, а також інших спортивних заходів; 3) власне змагальна діяльність, тобто участь спортсменів у змаганнях; 4) управлінська діяльність у сфері спорту; 5) специфічні відносини і норми поведінки, які складаються на основі цієї діяльності.

Важливою проблемою функціонуванні спорту, у тому числі професійного, в Україні є забезпечення його нормативно-правового регулювання.

Як слушно зазначається науковцями, нормативно-правове поле професійного спорту України включає в себе Конституцію України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти органів державної влади у галузі

фізичної культури та спорту, ряд підзаконних нормативно-правових актів, акти міжнародного співробітництва, нормативно-правові договори.

При цьому, спортивне законодавство України постійно оновлюється, виходячи з реалій сучасного життя, досвіду міжнародних спортивних організацій та спортивного законодавства інших країн [117, с. 162].

Базовим нормативно-правовим актом, який визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері професійного спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для його розвитку, є вже згадуваний Закон України «Про фізичну культуру і спорт».

Законом визначено основні засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, права громадян у цій сфері, повноваження центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері фізичної політики і спорту, правовий статус суб'єктів спортивної діяльності (спортивні клуби, школи, заклади спеціалізованої освіти спортивного профілю, центри олімпійської підготовки, спортивні федерації, Національний олімпійський комітет, Спортивний комітет України тощо), організаційне, кадрове, фінансове та інше забезпечення спортивної діяльності.

Як наголошується фахівцями, спорт не є монолітним соціальним інститутом, він поділяється на види, групи видів і напрямки [216, с. 24].

Законом визначено основні напрями спорту: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів фізичної культури і спорту, спорт ветеранів війни, олімпійський спорт, неолімпійський спорт, службово-прикладний та військово-прикладний спорт, спорт осіб з інвалідністю тощо.

Розглядаючи такий поділ, слід погодитися з дослідниками, що наведене в законі групування видів спорту здійснюється не за однією підставою, в результаті чого мають місце різнорівневі групи, а один і той самий вид спорту може належати до декількох з них. Таке групування є дещо еклектичним, оскільки здійснюється за кількома, іноді взаємовиключними критеріями [63, с. 16].

Авторами слушно зауважується, що на сучасному етапі розвитку значна кількість видів спорту активно використовує комерціалізацію як засіб вдосконалення організаційної, економічної та соціальної складової розвитку. Позитивний вплив комерціалізації на розвиток і функціонування виду спорту не залишає сумнівів: зростає видовищність змагань, а отже і зацікавленість з боку спонсорів, рекламодавців та ЗМІ; підвищується популярність виду спорту; збільшуються фінансові надходження і зростають доходи як організаторів змагань, так і їх учасників; зростає кількість новітніх розробок і методик в галузі спорту [117, с. 35].

Популярність професійного спорту на сучасному етапі зумовлена різними причинами і насамперед активізацією процесів комерціалізації спорту вищих досягнень, збільшенням прибутків команд та спортсменів, появою нових джерел фінансування, рішенням МОК про допуск професійних спортсменів у багатьох видах спорту (баскетбол, велоспорт, легка атлетика, теніс, хокей, футбол та ін.) до Олімпійських ігор, а також з перебудовою спортивної сфери у нашій країні та переходом до ринкових методів керівництва та управління спортом. І хоча, як зазначається, ставлення до професіоналізації спорту неоднозначне як серед лідерів міжнародного спортивного руху, так і серед працівників національних спортивних організацій, вчених, спортсменів, теперішнє керівництво міжнародного олімпійського руху в цілому прихильно ставиться до процесу комерціалізації та професіоналізації спорту, розглядаючи цей процес як важливий чинник зміцнення престижу олімпійського руху, розширення його фінансової бази [193, с. 5-6].

Не випадково, що у п. 13 Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, затвердженої Указом Президента України від 28.09.2004 № 1148/2004 [179] визначено, що держава створює умови для дальшого розвитку професіонального спорту на комерційних засадах. На законодавчому рівні регулюються економічні та трудові відносини у професіональному спорті, розробляються заходи щодо захисту інтересів спортсменів-професіоналів.

Питання щодо визначення самого поняття професійного спорту, хоча формально й отримало вирішення у законодавстві, досі залишається дискусійним серед науковців. Між тим, чітке визначення змісту цього поняття є вкрай важливим для цілей даної роботи, оскільки безпосередньо впливає на визначення об'єкту і предмету дисертаційного дослідження.

Що стосується законодавчої дефініції професійного спорту і визначення змісту цього поняття, то ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначає професійний спорт як напрям комерційної діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних змагань та заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку.

Слід зазначити, що на момент прийняття цей закон визначення поняття професійного спорту не містив. У ст. 23 вихідної редакції закону згадувалась професійна діяльність спортсменів, суддів, тренерів та інших фахівців, яка пов'язана з підготовкою та участю у спортивних змаганнях, є основним джерелом їх доходів та здійснюється відповідно до законодавства про працю.

Відповідно до чинної редакції ст. 38 закону, діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, КЗпП України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій.

Спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів (ч. 3 ст. 38 закону).

У Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД-2010) визначено напрями економічної діяльності у сфері спорту, зокрема, організація та проведення спортивних заходів для аматорів та професіоналів; діяльність професійних і напівпрофесійних спортивних клубів; діяльність спортивних ліг і

регулюючих органів; діяльність зі сприяння підготовки і проведення спортивних заходів.

У Національному класифікаторі України «Класифікатор професій» [77], в розділі «Фахівці» є професія «спортсмен-професіонал з виду спорту». У Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту, затвердженому наказом Міністерства молоді та спорту України від 28.10.2016 № 4080 [160], визначені і основні вимоги щодо «спортсмена-професіонала з виду спорту». Це особа, яка перебуває в офіційних трудових відносинах з організаційними структурами професійного спорту, оформлених у вигляді трудового контракту з урахуванням чинного законодавства України, статутів та положень українських та міжнародних спортивних організацій, правил міжнародних та національних федерацій, дотримується умов контракту (угоди, договору та інших договірно-правових документів, у тому числі і тих, що стосуються реклами), дотримується чинного законодавства щодо сплати податків.

Таким чином, в основу сучасної нормативної дефініції професійного спорту покладено: 1) мотив та ціль провадження спортивної діяльності – отримання прибутку; 2) підготовку та участь у змаганнях як основне джерело доходів спортсменів; 3) наявність укладеного зі спортсменом контракту.

Низку дефініцій професійного спорту запропоновано у науковій літературі.

Так, автори навчально-методичного посібника «Професійний спорт» (2023 р.) визначають професійний спорт як різновид підприємницької діяльності спортивних функціонерів та спортсменів-професіоналів, метою якої є виробництво спортивного видовища, що набуває ознак товару. Спортсмени-професіонали при цьому розглядаються в якості кваліфікованих спортсменів, що визнають спорт своєю основною професією і підписали трудову угоду (контракт) з відповідною організацією чи приватною особою (клуб, команда, менеджер) [193, с. 7-8].

За визначенням Ю.М. Рєпкіної, професійним спортом є комерційна (підприємницька) діяльність, пріоритетною метою якої визнається отримання прибутків через задоволення інтересів спортивних організацій, спортсменів, що обрали спорт своєю професією, і глядачів [198, с. 8].

М.М. Линець визначає професійний спорт як один із різновидів підприємницької діяльності, основним продуктом або товаром якої є виробництво спортивного видовища за участі функціонерів і спортсменів-професіоналів [94, с. 63-64].

На думку О.О. Цибанюк, професійний спорт – це комерційний напрям у сфері спорту, пов'язаний з підготовкою (організацією) та проведенням видовищних спортивних заходів за участю професійних спортсменів з метою отримання прибутку та досягнення високих спортивних результатів [239, с. 58-63].

За визначенням Н.В. Нероди, професійний спорт – це комерційний напрям спорту, що визначає його цільово-результативний аспект, а саме отримання прибутку. Як зазначає автор, основною діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у галузі професійного спорту є надання послуг по виробництву видовища. Саме цільово-результативний аспект визначає основну відмінність професійного спорту від спорту олімпійського, метою якого є демонстрація найвищого результату [117, с. 2].

О.О. Туряниця визначає професійний спорт як комерційний напрям діяльності у сфері спорту, пов'язаний із підготовкою (організацією) та проведенням видовищних спортивних заходів за участі професійних спортсменів із метою отримання прибутку та досягнення високих спортивних результатів» [229, с. 32].

Попри певні відмінності, запропоновані визначення у підсумку базуються на дефініції, викладеній в Законі України «Про фізичну культуру і спорт», яка фактично ототожнює професійний спорт і підприємницьку діяльність у сфері спорту.

Показовим у цьому відношенні є визначення, запропоноване Р.В. Чередником, відповідно до якого професійний спорт є особливою сферою підприємництва, що має на меті виробництво спортивно-видовищних послуг, продаж яких дає прибуток [244, с. 558].

Однак, за такого підходу незрозумілим залишається проблема статусу спортсменів – представників спорту вищих досягнень, які формально не мають статусу спортсменів-професіоналів у розумінні ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», не укладали контракти з організаціями, що здійснюють саме *підприємницьку* діяльність у сфері спорту, однак для яких зайняття спортом є професією і які отримують за це заробітну плату та інші доходи з бюджетних джерел.

Мова йде насамперед про членів національних збірних команд з визнаних в Україні олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту, видів спорту для осіб з інвалідністю (ст. 37 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»), а також допоміжного персоналу – тренерів, суддів та інших фахівців, які забезпечують підготовку таких спортсменів та їх участь у змаганнях високого рівня.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 37 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері фізичної культури та спорту, укладає трудовий договір (контракт) зі спортсменами та фахівцями штатної команди національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту, а з видів спорту осіб з інвалідністю – Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю. Щодо цих спортсменів та фахівців постає закономірне питання: чи можуть вони вважатися професіоналами.

Слід зазначити, що серйозні дискусії з питань розмежування категорій аматорства (любительства) і професіоналізму в спорті точилися з самого початку олімпійського руху, тобто з кінця XIX століття.

Ситуація ускладнювалася різними підходами до цього питання національними олімпійськими комітетами різних країн і міжнародних

спортивних федерацій. Не було єдиної думки і серед найбільш авторитетних діячів МОК [193, с. 12]. Навіть колишній президент МОК Е. Брендедж, який керував міжнародним олімпійським рухом протягом 20 років (1952-1972 рр.) свого часу визнав, що немає нічого більш заплутаного, ніж визначення аматорства у спорті [193, с. 12]. Науковцями слушно зазначається, що і самі Олімпійські ігри за останні десятиліття перетворились на прибутковий міжнародний проект, а МОК – на потужну прибуткову організацію [76, с. 286].

Тим не менш, в основу поділу спорту вищих досягнень на любительський і професійний завжди покладалась концепція аматорства, відповідно до якої спортсмени-любителі (аматори, непрофесіонали): 1) займаються спортом заради свого фізичного і духовного розвитку та вдосконалення; 2) приносять соціальну користь суспільству і собі без матеріальної вигоди для самого себе; 3) зайняття спортом для них не є джерелом доходів; 4) повинні мати основну професію (або інші джерела доходів), щоб забезпечити своє поточне та майбутнє існування.

Фактично, лише за наявності вищенаведених ознак спортсмен може вважатися справжнім любителем (аматором, непрофесіоналом), а його підготовча та власне змагальна діяльність – любительським (аматорським, непрофесійним) спортом.

В цілому, таким підходом керувався законодавець при прийнятті чинного Податкового кодексу України [133]. Відповідно до абз. «е» підпункту 170.7.4 цього кодексу спортсменом-аматором є особа, чия спортивна діяльність не спрямована на отримання доходу, за винятком отримання нагород чи винагород від імені держави, органів місцевого самоврядування або громадських організацій як України, так і інших держав у вигляді медалей, грамот, пам'ятних призів у не грошовій формі, а також як сума відшкодування витрат, пов'язаних з відрядженням такого спортсмена до місця проведення змагання, у межах встановлених законодавством норм для відрядження працівника.

На теперішній час підготовка кваліфікованих спортсменів, які формально не мають професійного статусу, та їх участь у спортивних змаганнях насправді забезпечується різними формами фінансування – заробітні плати, компенсації, виплати за рекламу і участь у відповідних змаганнях, преміальні виплати та ін.

Таке становище є цілком природним, оскільки спорт (як навчально-тренувальний процес, так і безпосередня участь у змаганнях) вимагає від спортсменів величезних фізичних, розумових і моральних витрат, що потребує не лише схвалення та моральної підтримки з боку держави і суспільства, а й належного матеріального стимулювання.

Характерним у цьому є історичний досвід розвитку олімпійського спорту у нашій країні, у тому числі ситуація зі спортом вищих досягнень, яка свого часу сформувалася у колишньому СРСР, коли висококваліфіковані радянські спортсмени, вважаючись саме любителями (аматорами, непрофесіоналами), отримували при цьому заробітну плату за повсякденну діяльність з підготовки до змагань та участі у них, перебуваючи на формальних посадах, або числячись представниками робітничих професій.

Натомість, ще у 1989 р. затверджено професію «спортсмен-інструктор», що зумовило подальшу професіоналізацію радянського спорту [193, с. 43].

Нині чинний класифікатор професій також передбачає професії «спортсмен-інструктор» та «спортсмен-інструктор збірної команди України» (а також спортивний тренер, спортивний суддя, начальник спортивної команди тощо). Слід зазначити, що суто інструкторських завдань та обов'язків для спортсменів Довідник кваліфікаційних характеристик не містить.

Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» [183] прямо гарантує державну підтримку учасникам олімпійського та параолімпійського руху, у тому числі регулює питання залучення та використання коштів для підготовки членів збірних команд України до участі у змаганнях.

Наразі є чинними постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [181] та наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23.09.2005 № 2097 «Про впорядкування умов оплати працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту» [147], якими встановлюються розміри тарифних розрядів і коефіцієнтів з оплати праці спортсменів, схеми тарифних розрядів спортсменів, а також надано право керівникам спортивних організацій встановлювати спортсменам конкретні розміри ставок заробітної плати, надбавки та доплати у визначених граничних розмірах. Порядок преміювання спортсменів штатних збірних команд України окремо затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї молоді та спорту від 04.08.2006 № 2680 [171].

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 № 91 (в редакції постанови від 31.08.2016 № 579) «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських та не олімпійських видів спорту» [153] затверджено Граничні розміри винагород спортсменам і тренерам з олімпійських та неолімпійських видів спорту, а також Порядок виплати винагород спортсменам і тренерам з олімпійських та не олімпійських видів спорту. Постанова, зокрема, передбачає виплати за перемогу та призові місця на Всесвітніх іграх, Всесвітніх шахових олімпіадах, чемпіонатах світу та Європи, Всесвітніх іграх з єдиноборств, Всесвітній універсіаді, Європейських іграх тощо.

Таким чином, значна кількість спортсменів України, які формально вважаються любителями (непрофесіоналами, аматорами) на противагу тим спортсменам, що мають професійні спортивні контракти, фактично також є професіоналами, оскільки спорт для них є не лише засобом фізичного і духовного вдосконалення, а й основним чи додатковим джерелом доходу.

У цьому контексті, у порівнянні з вищенаведеними дефініціями професійного спорту, більш вдалою виглядає позиція Л.П. Матвєєва, який,

відносячи професійний спорт до «великого» спорту (на протилежність спорту масовому), виділяв два його окремих види: професійний спорт супердосягнень та професійно-комерційний спорт [99]. Очевидно, що у випадку «професійного спорту супердосягнень» насправді мається на увазі той самий спорт вищих досягнень (перш за все, олімпійський), в якому спортсмени, не будучи формально професіоналами, займаються спортом саме як професією і отримують за це заробітну плату та інші (нерідко чималі!) види винагород.

У підсумку, найбільш обґрунтованим є розуміння сутності професійного спорту не лише як окремого виду підприємницької діяльності, спрямованого на отримання прибутку, а як виду діяльності, яка являє собою професію особи. Тобто, за таких обставин професіоналом є кожен спортсмен, який отримає заробітну плату (або ширше – винагороду) за підготовку до змагань, участь у них та отриманні спортивні результати.

Таким чином, професійний спорт слід визначити як діяльність спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, спортивних службових осіб, яка пов'язана з підготовкою та участю спортсменів у спортивних змаганнях, є основним або додатковим джерелом їх доходів, здійснюється відповідно до законодавства про працю або цивільного законодавства.

Саме таке розуміння сутності професійного спорту відповідає меті та завданням цього дослідження, адже негативні явища та характеристики, які супроводжують сучасний спорт, у тому числі використання заборонених засобів і методів підготовки до змагань, корупція, маніпулювання результатами спортивних змагань, протиправне насильство, порушення громадського порядку з боку вболівальників-фанатів притаманні не лише комерційній сфері спорту (за визначенням законодавства – професійному спорту), а й у не меншій мірі спорту олімпійському, неолімпійському, національному, спорту інвалідів.

Слід, звичайно, ураховувати, що межа між професійним і непрофесійним (аматорським) спортом (принаймні в Україні) може бути в окремих випадках розмита. Сучасні аматори нерідко тренуються за передовими науковими методиками, використовують професійне екіпірування та мають

спонсорську підтримку. Водночас, комерціалізація масових змагань і розвиток соціальних мереж поступово дозволяють непрофесійним атлетам здобувати медійність та заробітки, що раніше були доступні лише спортсменам-професіоналам.

З урахуванням розглянутих законодавчих положень та напрацювань дослідників, до суб'єктів сфери професійного спорту є підстави віднести: 1) власне спортсменів-професіоналів; 2) допоміжний спортивний персонал (тренери, наставники, менеджери, агенти, працівники і офіційні особи команди, медичний та обслуговуючий персонал); 3) власників, акціонерів, керівників та співробітників організацій – організаторів змагань, національних і міжнародних спортивних організацій, а також осіб, уповноважених на проведення офіційних спортивних змагань; 4) професійні спортивні клуби та команди; 5) професійні спортивні ліги, федерації, асоціації, союзи, ради; 6) асоціації спортсменів професійних ліг (асоціацій, федерацій) як галузеві профспілки, покликані захищати права спортсменів-професіоналів у їх взаємовідносинах з іншими учасниками професійної спортивної діяльності.

Щодо правового регулювання професійної спортивної діяльності на національному рівні, то поряд з вищенаведеними нормативно-правовими актами слід зазначити норми цивільного, трудового законодавства, законодавства, спрямованого на запобігання корупційним проявам у професійному спорті, антидопінгового законодавства, а також акти національних спортивних організацій (НОК, Спортивний комітет, федерації, професійні ліги).

Як зазначається фахівцями, оскільки договірне регулювання в галузі професійного спорту набуває все більшого значення, а переважна більшість правовідносин, що виникають між суб'єктами, мають договірний характер, джерелами права слід визначити Цивільний кодекс України [241] та КЗпП України [78]. Так, на підставі цивільно-правових договорів здійснюється, зокрема, діяльність спортивних агентів, надання спортивних та освітніх послуг, страхування, спонсорство, а правовідносини, що виникають безпосередньо між

спортсменами-професіоналами, тренерами та іншими суб'єктами спортивної діяльності, визначаються також і трудовим законодавством, підпадають під сферу його регулювання і проявляються крізь трудові договори (контракти) [228, с. 10; 245, с. 282].

З того моменту, як спортсмен уклав трудовий договір (контракт) про отримання винагороди за систематичну спеціальну спортивно-тренувальну підготовку до участі в спортивних змаганнях, участь у них та отримані результати, він стає суб'єктом трудового права [197, с. 135]. При оформленні трудових відносин у цьому випадку слід керуватися нормами ст. 21 КЗпП України та Положення про порядок укладення контрактів при прийнятті (найманні) на роботу призовників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 № 170 [146].

Окремі правовідносини, що виникають у сфері професійного спорту, отримують регулювання у низці інших нормативно-правових актів, серед яких закони України «Про громадські об'єднання» [148], «Про рекламу» [185], «Про страхування» [187] та ін.

Важливою складовою національного законодавства, що визначає порядок провадження професійної спортивної діяльності, є акти національних та міжнародних спортивних організацій, задіяні в регулюванні спортивних відносин. Такі акти регулюють спортивні правовідносини на рівні самих спортивних організацій і приймаються їх засновниками (організаторами) – статuti, положення, регламенти, що визначають порядок проведення чемпіонатів, першостей і інших, у тому числі міжнародних, спортивних змагань [245, с. 285].

Окремою групою є нормативно-правові акти, безпосередньо спрямовані на протидію правопорушенням у сфері професійного спорту. Ці документи, перш за все, закладають правове підґрунтя антидопінгової діяльності та протидії корупційним правопорушенням у спортивній сфері [209, с. 328-333].

З перших часів незалежності Україна бере активну участь у антидопінговому русі, приділяє постійної уваги розробці та удосконаленню

антидопінгового законодавства, розробляє і приймає відповідні нормативно-правові акти та створює антидопінгові структури.

Насамперед, нормативно-правове регулювання антидопінгового руху у сфері професійного спорту знайшло своє відображення на рівні Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті» [141], а раніше – у Законі України «Про антидопінговий контроль у спорті» [140] (втратив чинність).

Новий закон визначив правові та організаційні засади провадження антидопінгової діяльності в Україні, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, обов'язки відповідних закладів, установ, організацій та фізичних осіб щодо запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті.

Важливим кроком у забезпеченні реалізації антидопінгової політики стало внесення змін до ст. 52 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо діяльності Національної лабораторії антидопінгового контролю [145].

Визначною подією у протидії криміналізації професійного спорту стало прийняття у 2015 р. Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» [154], спрямованого на запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень, визначення засад, особливостей суб'єктів і заходів запобігання та виявлення цих правопорушень і усунення їх наслідків, а також встановлення відповідальності за них.

З метою встановлення відповідальності за корупційні правопорушення у сфері спорту законом внесено зміни до КУпАП та КК України. Так, КК України доповнено статтею 369³, якою впроваджено кримінальну відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань, а КУпАП – статтею 172⁹⁻¹, в якій передбачено відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням.

Поряд з прийняттям закону, постановою ХІІ Генеральної асамблеї НОК України від 05.12.2024 № 12 затверджено Кодекс олімпійського руху України про запобігання маніпулюванню змаганнями [79].

Також, з метою реалізації положень Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема, футбольних матчів (ETS № 120) від 19.08.1985, [61] 08.07.2011 прийнято Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» [182].

Таким чином, протягом останніх років в Україні внаслідок імплементації правових норм, вироблених світовим співтовариством, створено нормативно-правову базу протидії незаконному обігу допінгу і маніпулюванню результатами спортивних змагань, а також діяльності із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням на території України футбольних матчів, що в цілому відповідає міжнародним вимогам.

В цілому ж, слід погодитись, що належний рівень правового забезпечення є запорукою успішної протидії криміналізації професійного спорту. Правові заходи посідають особливе у цьому процесі, оскільки створюють юридичну основу для різних напрямків протидії злочинності у сфері професійного спорту.

1.3. Криміналізація професійного спорту: поняття, зміст, оцінка масштабів

Спорт як масове соціальне явище надає можливості для всебічного розвитку особистості, прояву власних талантів і здібностей, фізичного та духовного вдосконалення. У той же час, спорт, перш за все професійний, як і інші соціальні явища, за несприятливих умов піддається впливу різноманітних криміногенних факторів, тобто криміналізується.

У вітчизняній правовій науці термін «криміналізація» традиційно використовується у двох різних значеннях.

У кримінально-правовому аспекті криміналізацією є встановлення кримінальної відповідальності за вчинення тих чи інших дій, яким властива ознака суспільної небезпеки. Саме об'єктивне існування суспільної небезпеки поведінки, яке вимагає встановлення кримінально-правової заборони, слугує підставою для криміналізації діяння.

Так, за визначенням Д.О. Балабанової, під криміналізацією розуміється процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [19, с. 13-14].

У цьому значенні термін «криміналізація» згадується не лише в учбовій літературі і наукових дослідженнях, а й у законодавстві. В якості прикладу можна навести, зокрема, Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» [144], вже згадувану Конвенцію ООН проти корупції тощо.

У свою чергу, декриміналізація являє собою процес, прямо протилежний процесу криміналізації. Послідовно проходячи ті ж стадії, що й криміналізація, декриміналізація завершується іншим результатом – виключенням діяння з кола злочинних і скасування його кримінальної караності [98].

Від кримінально-правової криміналізації необхідно відрізняти кримінологічну криміналізацію, під якою у найзагальнішому вигляді розуміється проникнення злочинності у ту чи іншу соціальну сферу.

У такому значенні термін «криміналізація» також знаходить відображення у нормативних актах. Так, у Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленій Указом Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011 [176], зазначалося, що інформаційне та наукове забезпечення боротьби з організованою злочинністю має включати

дослідження рівня криміналізації окремих сфер суспільного життя у державі в цілому та у галузях національної економіки, зокрема, виявлення чинників, що сприяють криміналізації, зростанню латентної злочинності.

Як зазначає В.М. Дрьомін, термін «криміналізація», який раніше застосовувався переважно в кримінальному праві для позначення процесів розширення сфери кримінально-правового регулювання, широко використовують для характеристики проникнення злочинних форм поведінки в різні сфери суспільного життя. Процеси, що відбуваються в Україні, призвели до прискореної криміналізації суспільства, що проявляється насамперед у негативних змінах кількісних і якісних характеристик злочинності, консолідації кримінального світу і розширенні сфери його впливу на суспільство [56, с. 21].

Деякі вітчизняні дослідники оперують і терміном «криміналізація особи», розуміючи під цим процес формування відносно усталеної сукупності ціннісних орієнтацій особи, що визначають її кримінальну поведінку та готовність вчинити злочин [91, с. 144]. Сам процес криміналізації особи тісно пов'язаний із соціалізацією індивіда і залежить від численних факторів макрота мікросередовища, умов індивідуального буття, інших індивідуальних, у тому числі деяких біопсихічних і фізичних особливостей особи [68, с. 242], а також від спрямованості особи, яка визначає етичну специфічність особистості. Синтезує ціннісні погляди, переконання, прочуття і волю. При цьому, на думку Ю.Б. Курилюка, феномен криміналізації особи слід відмежовувати від категорії «формування особи злочинця» – на відміну від формування особи злочинця, що здійснюється шляхом впливу на особу як позитивних, так і негативних факторів, на криміналізацію особи впливають виключено негативні з них [91, с. 144-145].

Відповідно, криміналізацію професійного спорту слід розглядати як процес проникнення, закріплення та інституціоналізації кримінальних практик у діяльності суб'єктів професійного спорту, що призводить до трансформації його нормативної структури та деформації соціальних функцій.

Таким чином, у сфері професійного спорту формується позаправовий інститут регулювання поведінки учасників, що ґрунтується на неформальних правилах і практиках, які можуть суперечити офіційним правовим нормам, але фактично визначають логіку взаємодії у цій сфері.

Процеси криміналізації сфери професійного спорту поступово створюють підстави для виокремлення у структурі кримінологічної науки нового напрямку досліджень – спортивної кримінології.

Предмет спортивної кримінології є достатньо широким – від злочинної активності уболівальників (фанатів) до складних форм діяльності у сфері економіки професійного спорту.

Як окрема кримінологічна теорія, спортивна кримінологія досліджує процеси криміналізації суспільних відносин у сфері фізичної культури і спорту крізь призму виникнення, розвитку, стану злочинності у цій сфері, її причин та умов, особистості злочинців (спортсменів та інших причетних до спортивної сфери осіб), механізмів їх злочинної поведінки, шляхів запобігання злочинності у сфері фізичної культури і спорту.

Як і інші види злочинності, злочинність у сфері професійного спорту характеризується як кількісними, так і якісними показниками. Однак, цей вид злочинності є відносно новим феноменом, який привернув увагу вітчизняних дослідників лише в останні роки, і відслідкувати кількісні та якісні показники процесів криміналізації професійного спорту доволі складно.

Аналіз і оцінка криміногенної ситуації, тенденцій криміналізації сфери професійного спорту в Україні, дослідження проблем, пов'язаних з недоліками та деформаціями спортивної діяльності, ускладнюються як об'єктивними причинами, насамперед, латентністю кримінальних правопорушень, так і браком даних офіційної відомчої статистики та судово-слідчої практики.

На відміну від таких проблем, як, наприклад, рецидивна, жіноча злочинність, злочинність неповнолітніх тощо, які передбачають форми статистичного обліку, проблема злочинності у сфері професійного спорту не має належного статистичного забезпечення.

Відповідно, наявна система статистичної звітності в частині відображення показників кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту не є репрезентативною. За виключенням даних щодо застосування статей 323 та 369³ КК України, інші кримінальні правопорушення у сфері професійного спорту (і спорту взагалі) окремо майже не відображені, оскільки дані про них розосереджені між різними розділами.

Такі форми офіційної єдиної звітності про стан кримінальної протиправності, як Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Єдиний звіт про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями, затверджені наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299 [174], так само як і ті, що існували раніше, зокрема статистична звітність, затверджена наказами Генерального прокурора України від 23.10.2012 №№ 100, 101, 102 та 103, не передбачають ведення окремого статистичного обліку кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, оскільки інформація в них подається відповідно в цілому до структури КК України.

Певне, хоча й вкрай обмежене, уявлення щодо масштабів злочинності у сфері професійного спорту може дати інформація, наявна у Звіті про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності, затверджені наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299.

Звіт містить дані щодо кількості кримінальних правопорушень, вчинених у сфері спорту, організування відпочинку та розваг, з окремим виділенням даних про кримінальні правопорушення у сфері господарської та службової діяльності, а також правопорушень, передбачених ст. ст. 191 та 368 КК України.

Відповідно до звіту [72], за останні десять років щорічна кількість облікованих кримінальних правопорушень у цій сфері коливалася в межах 83-270: 2016 р. – 229, 2017 р. – 146, 2018 р. – 270, 2019 р. – 169, 2020 р. – 133, 2021

р. – 189, 2022 р. – 101, 2023 р. – 98, 2024 р. – 112, 2025 р. - 83 (докладніше – додаток Б).

У той же час, слід урахувати, що Довідниками для заповнення електронних карток про кримінальні правопорушення, осіб, що їх вчинили, рух кримінальних проваджень, передбаченими Додатком 7 до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298 (в редакції наказу Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231) [163], передбачено віднесення до цього показнику даних щодо кількості кримінальних правопорушень не лише у сфері суто спорту (за довідником – у сфері функціонування спортивних споруд, діяльності спортивних клубів, фітнес-центрів, іншої діяльності у сфері спорту), а й у сфері організування відпочинку і розваг, у тому числі у сфері функціонування атракціонів і тематичних парків, а також організування інших видів відпочинку і розваг. При цьому, і сама спортивна діяльність, безумовно, не обмежується сферами, на які орієнтують довідники для заповнення електронних карток про кримінальні правопорушення.

Наведені у наукових роботах дані щодо поширеності кримінальних правопорушень цієї категорії не є офіційними статистичними показниками і нерідко мають суперечливий характер.

У зв'язку з відсутністю достовірних статистичних даних про кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, не є можливим встановити їх частку у загальній структурі злочинності. Так само, не видається за можливе проілюструвати офіційними статистичними показниками і інші показники злочинності у сфері професійного спорту, у тому числі її рівень, динаміку, структуру, географію тощо.

Таким чином, вітчизняна кримінологія відчуває нестачу не лише наукового, а й емпіричного матеріалу щодо стану злочинності у сфері професійного спорту. Принципова неповнота статистичних показників суттєво

ускладнює як кримінологічне дослідження цього феномену, так і напрацювання заходів із запобігання цьому виду злочинності.

У зв'язку з цим, виокремлення і дослідження кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту можливо лише в процесі дослідження слідчої і судової практики, опитувань і анкетувань спортсменів, тренерів, фахівців спортивної медицини, інших осіб, які беруть участь у підготовці атлетів та організації спортивних змагань, співробітників правоохоронних органів, аналізу публікацій у засобах масової інформації, отримання експертних оцінок і висновків, а також вивчення інших доступних джерел інформації.

При дослідженні феномену злочинності у сфері професійного спорту слід урахувувати традиційно високу латентність цього явища.

За даними опитування співробітників Національної поліції, проведеного Д.О. Анісімовим, латентність кримінальних правопорушень у сфері фізичної культури і спорту характеризується надвисоким рівнем, що підтверджує 83% опитаних респондентів. При цьому, на існуючі проблеми з формуванням доказової бази матеріалів кримінальних проваджень вказали 88 % респондентів, на наявну стійку тенденцію до збільшення кількості вчинюваних кримінальних правопорушень у сфері фізичної культури і спорту – 74% [12, с. 403].

Спортивне співтовариство взагалі є достатньо закритим і мало доступним для соціального контролю в частині проблем злочинності, що пов'язано з низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Високий рівень латентності злочинності у сфері професійного спорту обумовлений, насамперед, особливостями взаємовідносин учасників цієї сфери діяльності, її корпоративною солідарністю, прямою зацікавленістю у тому, щоб інформація про правопорушення та скандали не доходила до третіх осіб (уболівальників, спонсорів, рекламодавців, контролюючих і правоохоронних органів), хибним побоюванням дискредитувати спортивну діяльність в очах громадськості.

Високому рівню латентності кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту сприяє і те, що самі спортсмени, яким стало відомо про факти вчинення кримінальних правопорушень, або чиї права порушені внаслідок таких діянь, у переважній більшості випадків не інформують про ці факти правоохоронні органи – іноді внаслідок власної правової необізнаності, а часто унаслідок небажання керівництва спортивних клубів і федерацій оприлюднювати подібні факти, які можуть згубно позначитись на репутації цих організацій.

Фактором підвищеної латентності кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту є і традиційно поблажливе ставлення суспільства до протиправних проявів у сфері спорту.

Усе це сприяє і самоусуненню правоохоронних органів від виявлення, фіксування, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Проблеми визначення поняття та змісту злочинності у сфері професійного спорту, за виключенням обмеженої кількості праць, майже не привертали уваги вітчизняних дослідників.

Питанням формулювання загального поняття злочинів у сфері фізичної культури та спорту, а також їх класифікації присвячено роботу О.І. Петренка «Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту» [130, с. 406-411].

На думку автора, злочином у сфері фізичної культури та спорту є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, що завдає шкоди або створює загрозу її спричинення суспільним відносинам, які забезпечують повноцінний розвиток фізичної культури та спорту в країні, та які охороняються законом про кримінальну відповідальність.

Прогнозуючи появу пропозицій щодо створення нового окремого розділу КК України про спортивні кримінальні правопорушення, автор справедливо відзначає, що їх об'єднання в окремий розділ не є можливим, оскільки діяльність у сфері фізичної культури та спорту стосується різних

суспільних відносин, які вже охороняються існуючими в КК України розділами.

Серед злочинів у сфері фізичної культури і спорту О.І. Петренко пропонує виділити: 1) так звані «загальні», чийм безпосереднім об'єктом є відносини в інших сферах, і лише додатковим факультативним – у сфері фізичної культури і спорту; 2) так звані «спеціальні», притаманні лише сфері фізичної культури і спорту – підкуп суддів та організаторів спортивних змагань, грубе порушення правил спортивних змагань та спонукання до застосування допінгу. Також, автором запропоновано поділ злочинів цієї категорії залежно від суб'єкту злочину, який може бути як загальним, так і спеціальним, а також за ознаками форми вини.

У визначенні кола кримінальних правопорушень, що можуть становити предмет спортивної кримінології, з О.І. Петренком в цілому солідаризуються С.Ф. Денисов та С.Г. Кулик [52, с. 92-95]. При цьому, на їх думку, до предмету недоцільно відносити злочини лише у сфері професійного спорту, оминаючи увагою злочини у сфері фізичної культури, дитячо-юнацького, резервного спорту, спорту ветеранів та інвалідів тощо.

Питанням визначення кола кримінальних правопорушень у сфері фізичної культури і спорту та їх докладній класифікації приділено уваги в роботах В.В. Сокурєнка. Констатуєчи функціональну вузькість, незавершеність і фрагментарність наявних в науковій літературі підходів до окреслення кримінально-правових меж злочинності у сфері фізичної культури і спорту, автор запропонував її власну достатньо складну кримінологічну модель, вузловими моментами якої визначив феноменологічну констеляцію, функціональну спрямованість та рівень відтворення відповідної кримінальної активності.

Виходячи з цього, автором запропоновано виділення у структурі злочинності у сфері фізичної культури і спорту двох основних блоків: 1) кримінальні феномени у сфері фізичної культури і спорту, які відтворюються безпосередньо у діяльності суб'єктів (у тому числі управлінських) цієї сфери та

мають своїм наслідком обструкцію й симуляцію її смислів, функцій, соціального значення; 2) кримінальні епіфеномени сфери фізичної культури і спорту, що відтворюються у зв'язку з функціонуванням спорту та/або експлуатують блага, генеровані цієї сферою.

До кримінальних феноменів у сфері фізичної культури і спорту віднесено: 1) економічну злочинність, у тому числі корупційну, та легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом; 2) загальнокримінальні корисливі злочини, у тому числі агентське шахрайство та шахрайство спортсменів; 3) насильницькі злочини у сфері спорту, серед яких не зумовлене обстановкою спортивної боротьби нанесення умисних тілесних ушкоджень спортсменам під час змагань, насильство, вчинене проти спортсменів поза обстановкою спортивного змагання, а також кримінальне насильство в умовах квазіспортивних змагань.

У свою чергу, до кримінальних епіфеноменів сфери фізичної культури і спорту дослідником віднесено: 1) загальнокримінальні корисливі злочини, у тому числі шахрайство зі ставками на спорт і шахрайство з квитками на спортивні заходи; 2) економічні злочини, що полягають у явищі гемблінгу; 3) загальнокримінальні насильницькі злочини, пов'язані зі спортом; 4) політичні злочини терористичної спрямованості та політичні ненасильницькі злочини [217, с. 40-52].

Саму ж злочинність у цій сфері в широкому розумінні автор визначає як специфічну, інституціоналізовану, криміногенно самодетермінаційну форму антигуманної, деструктивної соціальної енергетики, прояв якої фальсифікує фізичну культуру і спорт, елімінує їх значення для прогресивного й здорового розвитку суспільства і окремих особистостей, переводить до розряду симулятивних практик у руслі психології споживацтва й корисливості [217, с. 53].

Питанням віктимологічної класифікації злочинів у сфері фізичної культури і спорту присвячено дослідження О.М. Джужі та Д.М. Тичини. Злочини, унаслідок вчинення яких безпосередньо заподіюється фізична,

матеріальна чи моральна шкода спортсменам, авторами розподілено на дві групи: 1) унаслідок яких жертвами стають виключно спортсмени; 2) злочини, жертвами яких стають як спортсмени, так і звичайні громадяни.

До першої групи, у свою чергу, віднесено: злочини, учинені спортивними вболівальниками (фанатами) проти життя і здоров'я, публічного порядку і публічної безпеки; учинені посадовими особами злочини, пов'язані з неналежним виконанням посадових обов'язків; злочини, учинені спортсменами, у співучасті з ними або в їхніх інтересах щодо спортивних суперників; злочини, учинені спортсменами внаслідок неконтрольованого застосування своїх навичок щодо потерпілих.

До другої групи автори віднесли злочини, жертвами яких можуть ставати як звичайні громадяни, так і спортсмени, зокрема, злочини, де спортсмени є випадковими жертвами. Для групування цих злочинів автори використовували особливості мотиву і способу злочинної діяльності (насильницькі, корисливо-насильницькі, корисливі) [53, с. 44-45].

Наведене свідчить, що різноманіття видів діяльності, пов'язаної зі спортом, обумовлює і доволі широке коло порушень закону, у тому числі кримінально караних.

При цьому, складність виділення кола кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, обумовлюється тим, що кримінально-правовий захист цієї сфери здійснюється переважно за рахунок загальних кримінально-правових норм. У той же час, кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері професійного спорту, мають складну багатооб'єктну структуру і різну спрямованість.

Слід мати на увазі, що сфера професійного спорту не обмежується виключно відносинами спортсменів між собою та спортсменів з допоміжним персоналом і керівниками спортивних організацій (команд, клубів, ліг, федерацій). До кола учасників спортивних відносин належать також спортивні вболівальники (глядачі, фанати), букмекери, гравці, що роблять ставку на спорт, службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування,

що здійснюють управлінську діяльність у сфері спорту, а також особи, які виконують роботи, надають послуги або фінансують заходи, пов'язані з організацією тренувального процесу і проведенням змагань.

У зв'язку з цим, до кола кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері професійного спорту, слід віднести не лише ті, що вчиняються спортсменами у період проведення змагань або під час тренувального процесу, а й ті, що вчиняються як спортсменами, так і іншими особами у сферах, які забезпечують функціонування усієї економіки професійного спорту.

Ураховуючи широку варіативність кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, навряд чи можливо надати їх вичерпний перелік, так само як і побудувати всеохоплюючу їх класифікацію.

Слід погодитись з тим, що оскільки злочинність у спортивній сфері є складно структурованим об'єктом кримінологічного аналізу, то науковий опис і висвітлення її стану доцільно здійснювати за її основними вузлами [217, с. 55].

Виходячи з особливостей професійної спортивної діяльності, характеристик спортсменів-правопорушників та інших осіб, а також поширеності кримінально-караних діянь, у структурі кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту є підстави виділити три основні блоки.

1. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом допінгових речовин і препаратів у сфері професійного спорту, тобто кримінальні правопорушення, що вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом та іншими заінтересованими особами з метою штучного незаконного підвищення функціональних можливостей організму атлетів задля досягнення більш високих спортивних результатів. Кримінальні правопорушення цієї категорії пов'язані з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів.

Чинним законодавством криміналізовані: 1) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут сильнодіючих лікарських засобів, серед яких є і допінг-препарати

(метандієнон, нандролон) – ст. 321 КК України; 2) фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів, які є забороненими допінг-препаратами – ст. 321¹ КК України; 3) спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – ст. 323 КК України; 4) незаконний обіг заборонених у спорті препаратів і речовин, які є наркотичними та психотропними засобами – статті Розділу XIII КК України.

2. Кримінальні правопорушення насильницької спрямованості та прояви агресії у сфері професійного спорту: 1) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами безпосередньо під час змагань або тренувань; 2) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом або іншими особами поза межами спортивного змагання чи тренування, але у безпосередньому зв'язку зі спортивною діяльністю; 3) насильницькі кримінальні правопорушення, спортивне хуліганство, кримінальні правопорушення з ознаками вандалізму, а також спротив особам, що забезпечують громадський порядок під час підготовки та проведення змагань, вчинювані спортивними уболівальниками (фанатами).

3. Корупційні кримінальні правопорушення у структурі криміналізації професійного спорту, насамперед, корупційна злочинність: 1) протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань та порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційними спортивними змаганнями – ст. 369³ КК України; 2) розкрадання коштів під час будівництва, реконструкції та ремонту спортивних об'єктів, оснащення їх необхідним обладнанням; 3) розкрадання коштів, виділених на забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань; 4) корупційні практики у сфері допінгового контролю; 5) використання корупційних механізмів у процесі відмивання доходів, отриманих від злочинної діяльності як у сфері спорту, так і поза спортивною сферою.

Докладний аналіз цих складових злочинності у сфері професійного спорту наведено у підрозділах 2.1-2.3 дисертаційної роботи.

Серед інших типових категорій кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту є підстави виділити: 1) кримінальні правопорушення, пов'язані з неналежним виконанням службових та інших професійних обов'язків службовими особами професійних спортивних організацій та допоміжним спортивним персоналом; 2) грубе порушення законодавства про працю, а також умисна безпідставна не виплата спортсменам та допоміжному спортивному персоналу заробітної плати; 3) загальнокримінальні корисливі кримінальні правопорушення, у тому числі заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою майном спортсменів, вчинюване їх агентами, шахрайство з квитками на спортивні заходи, а також шахрайство, яке вчиняється щодо осіб, бажаючих зробити ставки на спорт; 4) жорстоке поводження з тваринами під час тренувального процесу та змагань з окремих олімпійських та неолімпійських видів спорту.

Окрему групу становлять кримінальні правопорушення, пов'язані з неналежним виконанням службових та інших професійних обов'язків службовими особами професійних спортивних організацій та допоміжним спортивним персоналом.

Як зазначається дослідниками, у коло обов'язків і відповідальності службових осіб, у тому числі керівництва спортивних організацій, організаторів навчально-тренувальних зборів і баз входить: підбір кадрів, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, забезпечення наявності захисних і рятувальних заходів, наявність медперсоналу, забезпечення безпеки суддів, спортсменів, глядачів. Велике значення для попередження настання шкоди здоров'ю спортсменів має контроль з боку адміністрації, тренерів, суддів, спортивних лікарів за станом місць тренування спортсменів, інвентарю, обладнання, за наявністю у спортсменів належного спортивного взуття, одягу, захисних пристосувань, що відповідають виду спорту і правилам змагань. До обов'язку керівництва спортивних організацій і адміністративного персоналу належить також забезпечення відповідності спортивних споруд встановленим

державним стандартам, санітарно-гігієнічним нормам і правилам [110, с. 209-210].

Неналежне виконання цими особами службових обов'язків може виливатися у вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 271 (порушення вимог законодавства про охорону праці), 272 (порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою), 275 (порушення правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд), 367 (службова недбалість) КК України.

Серед випадків неналежного виконання професійних обов'язків представниками допоміжного спортивного персоналу окреме місце посідають кримінальні правопорушення, вчинювані медичними працівниками.

Відповідно до Примірної посадової інструкції лікаря із спортивної медицини, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2011 № 176 [139], а також Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників сфери фізичної культури і спорту, затвердженого наказом Міністерства молоді та спорту України від 28.10.2016 № 4080, [160] в обов'язки спортивного лікаря, а також тренера-лікаря штатної команди національних збірних команд входять систематичний контроль за станом здоров'я спортсменів, медичне забезпечення процесу підготовки спортсменів до змагань, вирішення питань щодо допуску їх до тренувань та змагань, забезпечення та надання їм медичної допомоги, проведення лікувально-профілактичних, відновлювальних та інших заходів, що забезпечують збереження здоров'я спортсменів, підвищення їх працездатності.

Неправомірні дії спортивного медичного персоналу можуть проявлятися у помилкових діагнозах, невірному визначенні лікування, неналежному контролі за поточним станом здоров'я атлетів під час тренувального процесу (або взагалі відсутності такого контролю), приховуванні фактів наявності у спортсменів захворювань, що перешкоджають тренуванню або участі у спортивних змаганнях, допуску до тренувань та змагань атлетів, що мають медичні протипоказання до зайняття спортом. У цих випадках відповідальність

спортивного медичного персоналу може наставати за статтями 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником), 140 (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником), 367 (службова недбалість) КК України.

Правопорушення цієї категорії, як правило, вчиняються унаслідок злочинної необережності, а іноді цілком свідомо, нерідко за ініціативою самих спортсменів, тренерського штабу, керівництва спортивних команд, клубів, федерацій.

Окрему групу кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, становлять випадки умисної безпідставної невивлати спортсменам та допоміжному спортивному персоналу заробітної плати (ст. 175 КК України).

У сфері професійного спорту можуть вчинятися і загальнокримінальні корисливі кримінальні правопорушення.

Серед них дослідниками виділяється так зване «агентське шахрайство», яке полягає у заволодінні шляхом обману чи зловживання довірою майном спортсменів, вчиненому їх агентами (дійсними чи удаваними) [217, с. 45].

До загальнокримінальних злочинів цієї категорії відноситься і шахрайство з квитками на спортивні заходи (ст. 190 КК України). Таке шахрайство, як правило, має місце в умовах ліміту квитків, який з об'єктивних причин (місткість спортивної арени, значні обсяги броні квитків для іноземців та ін.) не відповідає наявному попиту. У подібних умовах шахрайство вчиняється при особистому контактуванні злочинця і жертви у локації проведення спортивних заходів, так і через інтернет-комунікацію [217, с. 50].

В якості згальнокримінального корисливого злочину у сфері спорту наводиться також так зване «букмекерське» шахрайство, яке вчиняється щодо осіб, бажаних зробити ставку на спорт. У цих випадках предметом обману є удавана поінформованість шахрая про заплановані договірні матчі та їх заздалегідь визначені результати. При цьому, можливі варіанти, за яких шахрай не бере кошти за надану «інформацію», а отримує гонорар від букмекерської

контори, діючи з змові з її представниками. Подальша фізична безпека шахряя забезпечується охороною букмекерської контори [217, с. 95].

Окремою сферою професійного спорту, яка зазнає впливу процесів криміналізації, є використання у спортивній діяльності тварин.

Як зазначається дослідниками, в Україні стає надзвичайно актуальною проблематика захисту тварин від жорстокого поводження при використанні їх у всіх видах дозвіллево-розважальної діяльності людини: видовищних заходах, й сфері розваг та відпочинку, фото/відео зйомках, а також у спорті [24, с. 87].

У Реєстр визнаних видів спорту внесено одразу низку видів спорту, тренувальний процес і змагання з яких передбачають обов'язкове використання тварин: кінний спорт (олімпійський вид спорту), голубиний спорт, риболовний спорт, спорт із собаками (неолімпійські види спорту), Пара кінний спорт (вид спорту осіб з інвалідністю).

Тварини залучаються до участі у цих заходах із метою організації дозвілля людини, не виключаючи й задоволення матеріальних інтересів окремих осіб, і саме тому потребують більшої уваги і зоозахисників, адже те, що для людини є дозвіллям, для тварини є важкою роботою, стресом та стражданням [24, с. 88]. Слід погодитись з тим, що запобігання жорстокому поводженню з тваринами має здійснюватись на системній основі, яка має включати в себе послідовне впровадження соціально-економічних, правових, організаційно-управлінських, культурно-виховних та інших заходів [18, с. 133].

На міжнародному і національному рівнях прийнято низку нормативно-правових актів, направлених на встановлення належного рівня захисту тварин, у тому числі Європейська конвенція про захист домашніх тварин 1987 р. [59], Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного перевезення 1968 р. [60], Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [175], Правила використання тварин у видовищних заходах, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 13.10.2010 № 643 [136] тощо.

Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» орієнтує людей на гуманне ставлення до тварин, тобто на дії, що відповідають вимогам їх захисту від жорстокого поводження і передбачають доброзичливе ставлення до них, сприяння їх благу, покращення якості їх життя.

Дозволяючи використання тварин у спорті, при поводженні з ними під час спортивних заходів закон не дозволяє заподіяння їм травмувань, болю, зневічення, їх загибель, забороняє використання в спортивних заходах тварин, які важко переносять неволю, закритий простір та дресирування. Також, категорично забороняється проведення боїв тварин, спортивних заходів, що передбачають переслідування, умертвіння тварин, використання для їх умертвіння інших тварин.

Жорстоке поводження забороняють і нормативні акти, прийняті на рівні відповідних федерацій з видів спорту, що передбачають використання тварин. Прикладом може слугувати, зокрема, прийнятий Міжнародною федерацією кінного спорту (FEI) Кодекс поведінки по відношенню до коня [137].

Міжнародна федерація кінного спорту (FEI) протягом багатьох років впроваджує правила, які обмежують застосування методів тренувань, що можуть завдати шкоду коням. Ці ініціативи відповідають глобальним трендам сталого розвитку та підвищують репутацію спорту [58, с. 42].

Статтею 299 КК України кримінальна відповідальність установлена за жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, нацьковування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорсткого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Що стосується суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення, то у сучасній правовій науці усталеною є думка, що жорстокість щодо тварини нерідко є початком моральної деформації та

злочинної діяльності особи, яка згодом спонукає до вчинення більш тяжких злочинів [247, с. 7].

Під час спортивного тренувального процесу та змагань жорстоке поводження з тваринами може виражатися у нанесенні побоїв, знущанні, мордуванні, залякуванні, їх навмисному каліцтві, пораненні, залишенні тварин без належного догляду, харчування та ветеринарної допомоги, використання хворих, поранених та покалічених тварин, проведення над ними медичних маніпуляцій без необхідного обезболювання, застосування до тварин фармакологічних допінгових засобів, транспортування з порушенням встановлених норм і правил, піддання їх надмірним, нефізіологічним навантаженням.

Слід обов'язково зазначити, що категорія «злочинність у сфері професійного спорту» не тотожна категорії «злочинність професійних спортсменів».

З одного боку, кримінальні правопорушення у сфері професійної спортивної діяльності можуть вчинятися не лише власне спортсменами, а й іншими особами, у тому числі допоміжним спортивним персоналом (тренерами, наставниками, менеджерами, агентами, працівниками і офіційними особами команди, медичним та іншим персоналом, що обслуговує або лікує спортсменів, які беруть участь або готуються до спортивних змагань), службовими особами у сфері спорту (власниками, акціонерами, керівниками і працівниками спортивних організацій), державними службовцями профільних міністерств і відомств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, працівниками органів місцевого самоврядування, уболівальниками (фанатами) тощо.

З іншого боку, професійні спортсмени вчиняють кримінальні правопорушення, не пов'язані з їх безпосередньою професійною спортивною діяльністю. Мова йде про кримінальні правопорушення різноманітних категорій, у тому числі ті, вчинення яких відбувається з використанням наявної

у спортсменів фізичної підготовки, спеціальних вмінь та навичок, напрацьованих під час багаторічного тренувального процесу.

Дослідження феномену злочинності спортсменів поза межами їхньої професійної спортивної діяльності виходить за межі предмету цієї роботи, тому доцільно обмежитись наведенням низки її загальних характеристик та закономірностей.

В цілому, злочинності спортсменів поза межами їхньої спортивної діяльності притаманні закономірності «звичайної» злочинності.

Достатньо поширеною серед науковців і правників є думка, що найчастіше кримінальна діяльність спортсменів-професіоналів розпочинається після закінчення професійної кар'єри [226, С. 550-551]. З цим можна в цілому погодитись, хоча і під час активної спортивної діяльності атлети можуть вчиняти кримінальні правопорушення (особливо це стосується атлетів не найвищого рівня майстерності).

Кримінальні правопорушення поза межами професійної спортивної діяльності вчиняються представниками не лише «бойових» видів спорту (єдиноборства, спортивна стрільба тощо), а й вихідцями з інших видів (гімнастика, легка атлетика тощо).

Такі психологічні риси професійних спортсменів, як наполегливість у досягненні поставлених цілей, їх загартованість у протистоянні з суперниками привертають увагу представників криміналу, які успішно втягують у злочинну діяльність колишніх і діючих спортсменів. Фактично, колишні професійні спортсмени поступово сформували новий прошарок кримінального середовища.

Серед характерних кримінальних правопорушень цієї категорії слід насамперед виділити загальнокримінальні правопорушення проти власності, у тому числі корисно-насильницькі (грабіж, розбій, бандитизм, вимагання), та злочини проти особи (вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, побої та мордування, погрози вбивством, торгівля людьми тощо).

Загальнокримінальні злочини нерідко вчиняють спортсмени (у тому числі колишні), які не змогли знайти застосування своїм професійним вмінням і навичкам у правомірній діяльності. Для усіх цих кримінальних правопорушень характерна наявність фізичної переваги на жертвами. Поширенню цієї злочинності сприяє і наявність серед професійних спортсменів осіб з низькими морально-етичними якостями, хибними ціннісними настановами, низьким інтелектом та підвищеною агресивністю.

У радянські часи типовим злочином спортсменів міжнародного рівня була контрабанда імпортованих речей, яка вчинялася спортсменами та допоміжним персоналом під час виїзду на міжнародні спортивні змагання. Траплялися і випадки вивезення за кордон ювелірних виробів, предметів культури і давнини, у тому числі творів живопису, антикваріату, релігійних культів, археологічних цінностей, а також допінг-препаратів.

Ти не менш, до кінця 80-х років злочинність спортсменів, за загальною думкою, не мала систематичного характеру.

Починаючи з кінця 80-х років, виникає феномен організованої злочинності спортсменів. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років основними джерелами доходів організованих злочинних груп спортсменів ставали спекуляція спиртними напоями, організація азартних ігор, шахрайство при купівлі-продажі транспортних засобів та інших товарів, вимагання, незаконні операції з дорогоцінними металами та ювелірними виробами, інші загальнокримінальні корисні злочини (грабежі, розбої), у тому числі під виглядом надання охоронних послуг.

Колишні професійні спортсмени ставали не лише активними членами, а й лідерами організованих злочинних угруповань. На цей час організовані злочинні угруповання спортсменів поширюють свою діяльність на більш привабливі економічні сфери, у тому числі з використанням механізмів легалізації кримінальних доходів через спортивні бізнес-структури та входження своїх представників до органів державної влади та місцевого самоврядування.

Висновки до першого розділу

Будучи глобально визнаною соціальною цінністю, професійний спорт виступає вагомим фактором консолідації усього цивілізованого світу, у тому числі мільйонів спортсменів, тренерів, менеджерів, спонсорів та уболівальників, є невід'ємною частиною світової економіки та культури.

Професійний спорт, як і спорт в цілому, виступає важливим фактором здорового способу життя, формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявлення резервних можливостей організму, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві.

У той же час, як вид суспільної діяльності, професійний спорт не позбавлений впливу негативних явищ, у тому числі злочинності, поширення якої згубно впливає на репутацію як окремих спортсменів і команд, так і спортивних організацій у цілому, знижуючи рівень довіри з боку глядачів, спонсорів та суспільства.

Сучасний професійний спорт супроводжує низка небезпечних явищ і характеристик, серед яких використання заборонених засобів і методів підготовки до змагань, масштабна корупція, маніпулювання результатами спортивних змагань, протиправне насильство, порушення громадського порядку з боку вболівальників-фанатів.

Сфера професійного спорту, будучи уразливою до суспільно-негативних явищ та процесів через високу фінансову привабливість, підвищену суспільну увагу та тиск, пов'язаний із досягненням результатів, потребує належного правового регулювання як на рівні національного законодавства кожної держави, так і на глобальній арені, а також ефективного інституціонального забезпечення.

Як і інші соціальні явища, спорт, перш за все професійний, за несприятливих умов піддається впливу різноманітних криміногенних факторів, тобто криміналізується.

Вивчення проблеми криміналізації професійного спорту в цілому, стану злочинності у сфері професійного спорту, з'ясування криміногенних факторів її поширення, а також розробка дієвих стратегій її запобігання залишається важливою дослідницькою проблемою.

На відміну від кримінально-правової науки, яка використовує термін «криміналізація» для позначення встановлення кримінальної відповідальності за вчинення тих чи інших дій, яким властива ознака суспільної небезпеки, у кримінологічних дослідженнях під нею у найзагальнішому вигляді розуміється проникнення злочинності у ту чи іншу соціальну сферу.

Як і інші види злочинності, злочинність у сфері професійного спорту характеризується відповідними кількісними і якісними показниками. Утім, оскільки цей вид злочинності є відносно новим феноменом, який привернув увагу вітчизняних дослідників лише в останні роки, відслідкувати кількісні та якісні показники процесів криміналізації професійного спорту є складною дослідницькою задачею.

Аналіз і оцінка криміногенної ситуації, тенденцій криміналізації сфери професійного спорту в Україні, дослідження проблем, пов'язаних з недоліками та деформаціями спортивної діяльності, ускладнюються як об'єктивними причинами, насамперед, латентністю кримінальних правопорушень цієї категорії, так і браком даних офіційної відомчої статистики та судово-слідчої практики.

Таким чином, вітчизняна кримінологія відчуває нестачу не лише наукового, а й емпіричного матеріалу щодо стану злочинності у сфері професійного спорту. Принципова неповнота статистичних показників суттєво ускладнює як кримінологічне дослідження цього феномену, так і напрацювання заходів із запобігання цьому виду злочинності.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

2.1. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом допінгових речовин і препаратів у сфері професійного спорту

Аналіз соціальних трансформацій спорту в останні 50-60 років свідчить про те, що його професіоналізація та комерціалізація закономірно призвели до зміщення цінності здоров'я та оздоровлення на периферію інституціонального функціонування спорту. Виникла досить парадоксальна ситуація – спортивна діяльність атлетів високого класу не передбачає збереження та покращення їхнього здоров'я, а навпаки – спрямована на його максимальне використання для досягнення високих спортивних результатів [76, с. 283-284].

З одного боку, як зазначається науковцями, практика надвисоких стресових навантажень у сучасному спорті переконливо свідчить про доцільність фармакологічного супроводження процесу підготовки і участі атлетів у змаганнях. Обґрунтоване з медико-біологічних позицій раціональне застосування низки лікарських засобів розширює функціональні можливості організму здорової людини, відкриває нові рубежі спортивних досягнень у різних видах спорту і дозволяє удосконалювати методику тренувального процесу [235, с. 4].

Не випадково, що за опублікованими даними анкетування спортсменів переважна їх більшість (88% опитаних) позитивно ставляться до спортивної фармакології. При цьому, констатується, що з набуттям спортивної майстерності зростає і позитивне ставлення до фармакології. У той же час, лише 14% опитаних спортсменів здійснювали прийом фармакологічних препаратів під наглядом тренера, і менше 5% - під наглядом лікарів [235, с. 8-10].

Однак, фармакологічне супроводження тренувального процесу і змагальної діяльності має і оборотну сторону – використання спортсменами

допінгу, що протягом тривалого часу є однією з найскладніших проблем сучасного спорту.

Як зазначається у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089, за оцінками експертів ВАДА Україна посідає одне з найвищих місць у світі із вживання допінгу [173].

За оцінками дослідників, використання допінгу є найбільш розповсюдженим і переслідуваним правопорушенням у сфері спорту, що лежить у площині декількох галузей права. Саме за ці правопорушення передбачено дисциплінарну, адміністративну, громадську і в особливих випадках кримінальну відповідальність [207, с. 145]. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом допінгу, превалюють у структурі злочинності у сфері професійного спорту.

Однак, незважаючи на постійну боротьбу з його використанням у професійному спорті, обсяг, форми і види допінгу постійно вдосконалюються, його використання продовжує спричиняти шкоду здоров'ю спортсменів. Принцип «fair play» порушується, реальні спортивні результати викривляються, а сама цінність спорту в очах широкої громадськості девальвується.

Усе це ставить на порядку денному опрацювання питань кримінологічної характеристики допінгової злочинності, визначення комплексу причин та умов її виникнення і поширення, а також розробки найбільш ефективних заходів кримінологічного запобігання.

У найзагальнішому вигляді термін «допінг» (прямо не переводиться на українську мову) означає ті чи інші речовини, у тому числі фармакологічні, які при введенні в організм спричиняють тимчасове підвищення активності. Поширеною є думка, що корінь цього слова походить з діалектів народів Південно-Східної Африки і означає міцний напій, який місцеві жителі використовували в якості стимулюючого засобу при проведенні релігійних обрядів [127, с. 117; 243, с. 140].

В літературі зазначається, що однією з перших спроб використовувати речовини, які мали допінгову дію, робилися ще у III ст. до н.е., про що свідчать праці Філострата та Галена. На сучасному етапі занепокоєння вживанням допінгу викликала низка нещасних випадків зі спортсменами. Першим спортсменом, який загинув від допінгу, став велосипедист Д. Лінтон у 1886 році. У 1904 р. під час змагань знепритомнів і ледь вижив марафонець Т. Хікс. У 1960 р. на Олімпіаді в Римі загинув датський велогонщик К. Йенсен, який помер під час проходження змагальної дистанції [26, с. 33-34].

Історія власне заборони допінгу розпочалася із заборони стимуляторів і наркотиків у 1967 році. У 1975 р. заборонені анаболічні стероїди, 1984 р. – «кров'яний допінг», 1985 р. – діуретики, 1986 р. – бета-блокатори та кортикостероїди, 1987 р. – хоріонічний гонадотропін, 1989 р. – соматотропін, 1992 р. – утворено нову групу заборонених субстанцій «інші анаболічні агенти» (кленбутерол, салбутамол та ін.), 2004 р. – генний допінг [44, с. 206].

Як зазначається в літературі, проблема допінгу є надзвичайно складною, оскільки включає в себе взаємопов'язані медичні, юридичні, політичні, моральні, організаційні, соціальні та педагогічні аспекти [243, с. 143].

Що стосується самого поняття допінгу, то воно визначається дещо по-різному у національних та міжнародно-правових актах, а також у наукових дослідженнях.

Так, у спортивній медицині допінгом зазвичай називають біологічно активні речовини, способи і методи штучного підвищення спортивної працездатності, які тягнуть побічні ефекти для організму і для яких є спеціальні методи виявлення [235, с. 14].

Згідно з приміткою до ст. 323 КК України, допінг – це засоби і методи, які входять до переліку заборонених Антидопінговим кодексом Олімпійського руху. Подібним чином визначає допінг і Антидопінгова конвенція (ETS 3 135) 1989 року. Відповідно до п. «а» ч. 1 ст. 2 цієї конвенції, допінг у спорті означає призначення спортсменам чи використання ними фармакологічних класів допінгових препаратів або допінгових методів.

По-іншому поняття допінгу визначається у ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. та ст. 1 Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті». Згідно з цими документами, допінгом у спорті є випадок порушення одного або кількох антидопінгових правил, зокрема, призначення, розповсюдження або використання спортсменами заборонених речовин або методів, втручання у процедуру допінг-контролю, ухилення від допінг-контролю, заборонена співпраця з персоналом, відстороненим за порушенням антидопінгових правил тощо.

Для цілей цього дослідження поняття допінгу використовуватиметься у значенні, наведеному у примітці до ст. 323 КК України, тобто в якості заборонених речовин та методів.

Перелік конкретних допінгових препаратів і методів, як вже зазначалося, міститься у розробленому ВАДА Забороненому списку, який є доповненням до Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. і набув чинності з 01.01.2006. Заборонений список оновлюється щорічно після широкого процесу консультацій за сприяння ВАДА і набуває чинності 1 січня кожного року. Наразі діє Заборонений список, який набув чинності з 01.01.2025 [43].

Усі заборонені речовини і методи Заборонений список поділяє на дві основні групи: 1) заборонені для використання постійно, тобто як під час змагань, так і під час тренувань або у відновлювальному періоді; 2) заборонені на змаганнях. Останні з певними застереженнями можуть використовуватися у позазмагальний період.

До постійно заборонених Список відносить: S1) анаболічні речовини, у тому числі анаболічні стероїди (похідні чоловічого статевого гормону тестостерону) та інші (нестероїдні) анаболічні речовини (кленбутерол, тіболон, зеранол та ін.) – використовуються для сприяння процесам анаболізму (біосинтезу білків, жирів і нуклеїнових кислот), зростання м'язової маси, підвищення силових показників, витривалості; S2) пептидні гормони, фактор росту, подібні речовини та міметики – мають широкий спектр дії, стимулюють

зростання м'язової маси, зменшення жирового прошарку, поліпшення витривалості, прискорення відновлення після травм, мають виражений анаболічний і антикатаболічний ефекти; S3) бета-2 агоністи – стимулюють роботу органів дихальної системи, суттєво покращують витривалість і фізичну активність; S4) гормони та модулятори метаболізму, у тому числі інгібітори ароматази та речовини з антиестрогенною активністю (найчастіше сполучаються із використанням анаболічних стероїдів для гальмування перетворення тестостерону в естроген і зменшення побічних ефектів), інсуліни та інсулін-міметики, мельдоній, триметазидин; S5) діуретики та інші маскуючі речовини – використовуються як для форсованого зменшення маси тіла унаслідок втрати рідини, так і для приховування використання інших заборонених речовин і виведення їх залишків з організму.

До повністю заборонених методів віднесено: посилення перенесення кисню, у тому числі допінг крові (M1); хімічні та фізичні маніпуляції, у тому числі фальсифікація відібраних в рамках процедури допінг-контролю спроб (M2); генний та клітинний допінг, у тому числі використання нуклеїнових кислот або їх аналогів, які можуть змінити послідовності генома, використання нормальних або генетично модифікованих клітин.

До речовин, заборонених у змагальний період, Заборонений список відносить: S6) стимулятори (амфетамін, кокаїн, стрихнін та ін.) – використовуються для підвищення працездатності організму, концентрації, уваги; S7) наркотики (морфін, фентаніл, оксидон та ін.) – найчастіше вживаються в якості компонентів заборонених знеболюючих препаратів; S8) канабіноїди (марихуана, гашиш, синтетичні канабіноїди тощо) – можуть виконувати роль релаксантів, хоча також можуть призводити до втрати координації і концентрації; S9) глюкокортикоїди, за виключенням місцевого використання (бетаметазон, гідрокортизон, преднізолон та ін.) – здатні зменшувати запалення, активувати енергетичний обмін, підвищувати працездатність і витривалість.

Бета-блокатори (P1) заборонені під час змагань у таких видах спорту, як автоспорт, більярдний спорт, гольф, дартс, міні-гольф, а також і у позазмагальний період у підводних видах спорту, спортивній стрільбі, стрільбі з лука.

Допінг-препарати, таким чином, підбираються залежно від виду спорту, і можуть справляти цілком різний, навіть протилежний, вплив на організм атлета.

За даними зарубіжної Naked Science (2018 р.), найбільш поширеними у вживанні серед повністю заборонених речовин є анаболічні агенти (43% від загального числа виявлених порушень). Серед інших «популярних» класів – гормони і модулятори метаболізму (17%), діуретики і маскувальні агенти (12%), В-2-агоністи, а також пептидні гормони, фактори росту, подібні субстанції та міметики. Що стосується речовин, заборонених у змагальний період, але дозволених поза змаганнями, то предметом порушень допінгових норм найчастіше стають стимулятори, насамперед, амфетаміни та кокаїн (13%), а також глюкокортикоїди (4%), каннабіноїди (3%) та наркотики [207, с. 147-149].

Особливе занепокоєння викликає проникнення як у спорт вищих досягнень, так і в масовий спорт легких наркотиків, серед яких амфетаміни, марихуана, галюциногени. Використовуються вони з метою як штучного підвищення працездатності, так і задля релаксації після виснажливих тренувальних і змагальних навантажень. Безспірним є той факт, що при систематичному вживанні в поєднанні з інтенсивними фізичними навантаженнями наркотичні засоби завдають непоправну шкоду нервовій серцево-судинній системам організму атлета.

В сучасному спорті вищих досягнень спостерігається тенденція впровадження в якості допінгу нових вдосконалених субстанцій і методів, генного і клітинного допінгів, інших досягнень медицини і біології [207, с. 146]. Так, генетичний допінг є більш ефективним у порівнянні з хімічним. При цьому, на даний момент не існує адекватних методів діагностики його

використання. У той же час, неконтрольоване проведення генної терапії зі спортивною метою здатне привести до серйозних негативних наслідків для здоров'я спортсмена [207, с. 149].

Антидопінгове законодавство постійно вдосконалюється, більш жорсткими стають міри відповідальності. Якщо раніше допінг-контроль, як правило, здійснювався на міжнародних і відповідальних внутрішніх змаганнях з олімпійських видів спорту і стосувався переважно висококваліфікованих спортсменів, то нині допінг-контроль проводиться на різних етапах спортивної підготовки.

У той же час, вдосконалюються і способи уникнення відповідальності. Сучасна спортивна фармакологія не стоїть на місці. Незважаючи на те, що переліки заборонених речовин ВАДА щорічно оновлюються, постійно з'являються як більш ефективні нові види допінгу, так і нові способи його маскування. Між тим, можливості допінг-контролю, у тому числі суто технічні, є далеко не всеосяжними.

Основною сферою застосування допінгу є передусім спорт, однак варто також враховувати і практику його застосування поза власне спортом.

Так, дослідниками в якості прикладу такого застосування наводиться спонукання роботодавцем неповнолітніх працівників до застосування допінгу під час виконання певних видів робіт, що потребують значних та тривалих фізичних навантажень, для досягнення необхідного трудового результату [122, с. 33-34].

Насправді, практика застосування допінгу поза сферою спорту, тим більше професійного, є значно ширшою. Слід враховувати, що значна частина осіб, які вживають допінг, роблять це поза змагальною діяльністю. Мова йде про тих, хто практикує систематичне виконання спортивних вправ, іноді зі значними навантаженнями, але в межах фізкультурної діяльності, без участі у конкретних спортивних змаганнях.

Так, широке використання допінгу є достатньо поширеним серед постійних відвідувачів фітнес-центрів, тренажерних залів, оскільки надає

можливість у відносно короткі терміни наростити м'язову масу, зменшити чи збільшити вагу та скоригувати недоліки зовнішнього вигляду. Попри те, що така практика перебуває поза сферою спорту, вона також є небезпечною, оскільки усі негативні медичні наслідки настають незалежно від того, чи практикує особа участь у змаганнях.

Як зазначає А.І. Петренко, в Україні тисячі людей заради створення атлетичної конституції тіла займаються у непрофесійних атлетичних залах, де їх тренують люди, які за своєю кваліфікацією є далекими від професіоналів. Останні не можуть надати корисної кваліфікованої поради щодо створення раціональної тренувальної системи і спонукають відвідувачів залів (клубів, секцій) придбавати анаболічні стероїди та інші допінг-препарати [131, с. 88].

Згідно з підрахунками ВАДА, більше 15 млн. чоловік на планеті вживають різні види допінгу. При цьому, лише третина з них є спортсменами. Таким чином, більша частина споживачів заборонених субстанцій є звичайними людьми, що займаються фізичною культурою заради власного здоров'я та прийняттого зовнішнього вигляду. Світовий річний обіг заборонених анаболічних препаратів сягає 700 т, у тому числі тестостерона – 70 т, гормону росту та ерітропоетину – 34 млн. ампул.

Слід погодитись з позицією фахівців, що основною характеристикою проблеми використання допінгу в сучасному професійному спорті є протистояння між зростаючими у суспільстві антидопінговими настроями та фармакологічною індустрією, в якій обертаються мільярди доларів, та яка спрямована на розробку все нових способів використання допінгу у спорті. Безумовно, така ситуація не лише ставить під сумнів чесність спортивних змагань, але є і величезною загрозою для життя і здоров'я осіб, що вживають допінг [8, с. 157-159].

Масштабне використання допінгу спортсменами призводить до втрати соціальної цінності спорту, яка полягає у створенні умов для об'єднання людей на принципах fair play («правила чесної гри»), укріплення здоров'я громадян і розвитку людського потенціалу.

Що стосується медичного аспекту використання допінгу, то використання заборонених речовин для штучного підвищення продуктивності організму призводить до серйозних побічних ефектів, включно із серцево-судинними захворюваннями, порушеннями центральної нервової системи та гормональними дисбалансами, які мають негативні наслідки для здоров'я спортсменів, включно навіть із раптовою смертю [100, с. 37].

Також, результати досліджень у сфері спортивної медицини свідчать, що високий рівень тестостерону у спортсменів, які вживають анаболічні стероїди, відповідає не лише за розвиток статевих органів чоловіків, їх специфічну функцію та дисфункцію, фізичні якості (сила, швидкість, витривалість), а також і за прояв агресивності. Високий рівень тестостерону у багатьох випадках поєднується з проявами самовпевненості, вербальної агресії та насильницької протиправної поведінки [238, с. 129].

Широке використання допінг-препаратів та заборонених методів тягне низку не лише негативних медичних, а й економічних наслідків.

По-перше, інфраструктура боротьби з допінгом традиційно потребує значних бюджетних видатків.

Так, відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.2012 № 152 [169], із загального фонду державного бюджету спрямовуються кошти, зокрема, на забезпечення діяльності Національного антидопінгового центру та Національної лабораторії антидопінгового контролю, у тому числі оплату праці працівників, обладнання, інвентарю, матеріалів, хімічних реактивів, службових відряджень, транспортних послуг, робіт з акредитації лабораторії, відбору, транспортування та проведення аналізу допінг-проб, впровадження антидопінгових програм, організацію та проведення інформаційних і просвітницьких заходів серед суб'єктів спорту (семінарів, тренінгів, конференцій, форумів, інших заходів) тощо.

По-друге, використання професійними спортсменами допінгових препаратів і методів, вносячи дисбаланс у спортивну конкуренцію і викликаючи недовіру з боку вболівальників, відбивається на прибутках індустрії професійного спорту і може призвести до зменшення доходів власників спортивних клубів, промоутерських компаній, спонсорів змагань, телебачення і в кінцевому випадку самих спортсменів і допоміжного персоналу.

По-третє, економічні збитки опосередковано полягають і у тому, що у випадку дискваліфікації (особливо, тривалої) спортсмена-порушника виникають додаткові витрати на підготовку нового атлета для участі у змаганнях.

Важливим є і етичний аспект використання допінгу, який полягає в порушенні чесності та справедливості змагань, товариства та солідарності їх учасників. Важливою ознакою є нерівні умови суперництва між атлетами, які застосовували і не застосовували допінг. Вживання допінгу спортсменами переводить спортивне суперництво в площину суперництва спортивних фармакологів [44, с. 207]. Таким чином, як зазначається дослідниками, використання допінгових препаратів суперечить самій сутності спорту, завдає шкоди іміджу спортсмена, команди, держави, а також спорту в цілому [243, с. 143].

Допінгова гонка погрожує і соціальним функціям спорту: дозволити обман і зневагу здоров'ям на змаганнях – означає допустити їх і в інших сферах життя [207, с. 151].

Виявлені допінгові порушення негативно відбиваються на репутації не лише спортсмена, а й його команди, клубу, федерації, а нерідко і держави в цілому.

Що стосується встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг та використання допінгу, то ст. 323 КК України передбачає відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. В інших статтях кодексу термін «допінг» не згадується.

Однак, по-перше, слід ураховувати, що такі поширені у професійному спорті допінгові препарати, як метандієнон та нандролон внесені до Переліку сильнодіючих лікарських засобів за міжнародними непатентованими та загальноприйнятими назвами, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.08.2007 № 490 [125]. Таким чином, їх незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут тягне відповідальність за ст. 321 КК України.

По-друге, низка препаратів, визнаних у спорті допінгом, у повсякденному житті є достатньо ефективними лікарськими препаратами і законом не заборонені. Їх потрапляння до списку заборонених обумовлюється не небезпекою для життя та здоров'я атлетів, а потенційною перевагою над суперниками, яку надає їх немедичне вживання спортсменами. Відповідно, їх фальсифікація (виготовлення, придбання, перевезення, пересилання з метою збуту або збут) тягне відповідальність за ст. 321¹ КК України.

По-третє, ураховуючи, що частина заборонених у спорті препаратів і речовин відноситься до наркотичних та психотропних засобів (героїн, метадон, трамадол, амфетамін та ін.), відповідальність за їх незаконний обіг встановлено статтями Розділу XIII КК України.

Фахівцями зазначається, що допінг набуває поширення не тільки у професіональному спортивному середовищі, а й серед спортсменів-юнаків та початківців.

Вкрай небезпечним виглядає той факт, що за експертними оцінками, наведеними В.В. Сокуренком, у переважній більшості випадків перший досвід застосування допінгу спортсмени мали ще у неповнолітньому віці з ініціативи та за наполяганням тренера – на це вказали 78% опитаних експертів [117, с. 91].

За результатами дослідження, проведеного ще у 1989 р., при проведенні спартакіади школярів з 247 чотирнадцятирічних хлопців одразу 47 вживали стимулятори центральної нервової системи та анаболічні стероїди. При цьому, до застосування допінгу залучалися і спортсмени більш раннього віку,

особливо у таких видах спорту, як важка та легка атлетика, гімнастика, велоспорт, гребля [127, с. 118].

Оскільки життя та здоров'я неповнолітніх спортсменів потребує посиленої кримінально-правової охорони, з прийняттям КК України 2001 р. криміналізовано їх спонукання до застосування допінгу.

Підвищена суспільна небезпека таких дій обумовлена низкою обставин. Перш за все, довгострокові негативні наслідки вживання заборонених препаратів неповнолітніми спортсменами є найбільш виразними, ніж у сформованому організмі. Крім того, спортсмен-початківець, що звернувся до допінгу, фактично позбавляє себе подальших стратегічних перспектив у спорті, оскільки звичайні тренувальні засоби після цього вже не мають належного ефекту. Нарешті, подібні факти надзвичайно негативно впливають на імідж спорту в очах громадської думки [202, с. 54-55].

Положення ст. 323 КК України спрямовані не проти спортсменів, які вживають допінг, а проти осіб, які беруть участь у їх підготовці і проведенні змагань, насамперед, тренерів, спортивних лікарів та інших спеціалістів.

Очевидно, що атлети, які не досягли повноліття, з урахуванням їхньої моральної і емоційної незрілості, найбільш уразливі до впливу з боку зацікавлених осіб. Вони можуть у більшій мірі бути піддані впливу, умовлянням, обману, погрозам. Відповідно, їх легше схилити до вжиття допінгу. А у багатьох випадках неповнолітні спортсмени навіть не підозрюють, що субстанції, які їм передають для вживання, є допінгом, тобто що стосовно них вчиняються кримінально-карані діяння.

Як зазначається у п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» [158], спонуканням неповнолітнього до застосування допінгу можуть бути будь-які умисні дії (умовляння, пропозиції, поради, переконування, примушування, застосування насильства, погрози, шантажу тощо), спрямовані на появу у такої особи бажання вжити допінг. Такі

дії можуть полягати у даванні тренерами, керівниками спортивних товариств, клубів, груп, секцій вказівок про застосування допінгу, у погрожуванні відрахуванням у разі відмови тощо.

Так, вироком Кузнецовського міського суду Рівненської області від 29.09.2015, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Рівненської області від 23.11.2015 у справі № 565/671/15-к, ОСОБУ_6 визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 321 та ч. 3 ст. 323 КК України. Судом встановлено, що обвинувачений, працюючи тренером-викладачем секції важкої атлетики КДЮСШ спортивного комплексу управління соціального розвитку ВП РАЕС ДП НАЕК «Енергоатом» шляхом переконання у доцільності застосування, та пропозиції власноручного здійснення ін'єкцій спонукав двох своїх неповнолітніх вихованців до застосування допінгу у вигляді анаболічних стероїдів метандієнону, нандролону деканоату, нандролону фенілпропіонату, а також анаболічного лікарського засобу інозину. Свої пропозиції обвинувачений аргументував можливістю досягнення хороших результатів у тренуваннях і поїдок на змагання. Вихованцям казав, що препарати містять вітаміни. Також, судом доведено факт незаконного, без спеціального на те дозволу придбання та зберігання з метою збуту значної кількості допінг-препаратів, які є сильнодіючими лікарськими засобами [39].

Також, як зазначається дослідниками, втягнення неповнолітніх у вживання допінгу може відбуватися з ініціативи їх однолітків-спортсменів, які у своїх спортивних командах, секціях, клубах, навіть неорганізованих, користуються авторитетом завдяки наявності у них спортивних досягнень чи взагалі кращих результатів від спортивних тренувань. У свою чергу, інші неповнолітні, усвідомлюючи, що не зважаючи на зусилля, не покращують спортивних результатів, починають прислуховуватися до своїх так званих лідерів, котрі спонукають їх застосовувати допінг [132, с. 877-878].

Допінгові кримінальні правопорушення, передбачені ст. 323 КК України, є одними з найбільш латентних у правоохоронній практиці. Вони майже не фіксуються в офіційній статистиці ГПУ, а співробітники

правоохоронних органів стикаються з великими труднощами при їх виявленні, розкритті і розслідуванні.

Спонування неповнолітнього до вживання допінгу, як вже зазначалося, криміналізовано у 2001 р., з прийняттям нового КК України. Однак, на практиці ст. 323 КК України майже не застосовується.

Так, за даними департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, перший факт вчинення цього злочину встановлено у 2004 р., хоча кримінальну справу у суді так і не було розглянуто [122, с. 32]. За даними В.В. Сокурєнка, з моменту прийняття у 2001 р. КК України і до 2015 р. зареєстровано лише 5 злочинів, передбачених ст. 323 КК України: по одному у 2004, 2007, 2011 та 2015 рр., і лише 2 особи засуджено [219, с. 88]. За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, з 2020 по 2025 рр. жодного кримінального провадження за ст. 323 КК України не обліковано та до суду не направлено (додаток Г) [156].

За оцінками В.В. Сокурєнка, рівень латентності злочинів, передбачених ст. 323 КК України, є надзвичайно високим і перевищує 99%. На думку дослідника, за приблизними розрахунками, що спираються на аналіз узагальнених результатів отриманих експертних оцінок і опитувань, фактичний рівень цих злочинів щорічно коливається на позначці 200-250 випадків [219, с. 91].

Більш активно правоохоронними виявляються і розслідуються інші кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом та використанням заборонених допінгових субстанцій.

Не викликає сумніву, що значна частка незаконного обігу сильнодіючих засобів приходить на обіг саме анаболічних стероїдів – метандієнону та нандролону. У зв'язку з цим, певне уявлення щодо поширеності незаконного обігу анаболічних стероїдів можуть дати статистичні показники щодо застосування ст. 321 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут

отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів).

Так, протягом 2020-2025 рр. органами досудового розслідування обліковано 2504 кримінальних проваджень цієї категорії, у тому числі у 2020 р. – 350, 2021 р. – 495, 2022 р. – 255, 2023 р. – 399, 2024 р. – 586 та 2025 р. – 419. До суду направлено загалом 2079 проваджень, у тому числі у 2020 р. – 286, 2021 р. – 390, 2022 р. – 180, 2023 р. – 324, 2024 р. – 427 та 2025 р. – 363 (додаток Г). Усі провадження, за виключенням одного, направлено до суду з обвинувальними актами [156]. За цей же період судами з постановленням вироків розглянуто 105 кримінальних проваджень за ст. 321 КК України, з них у 2020 р. – 29, 2021 р. – 24, 2022 р. – 18, 2023 р. – 11, 2024 р. – 13, 2025 р. – 10 [73] (додаток Е).

Значно менш поширеними, але також представленими у слідчій практиці є пов'язані з незаконним обігом допінгу кримінальні правопорушення, передбачені ст. 321¹ КК України. Упродовж 2020-2025 рр. кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за цією статтею коливалась у межах 14-22 за рік. За цей же період до суду направлено лише 6 проваджень [156] (додаток Г). З постановленням вироків судами розглянуто 9 проваджень [73] (додаток Е).

У 2025 р. слідчими Головного слідчого управління Національної поліції України за оперативного супроводу Департаменту карного розшуку та сприяння головного управління внутрішньої безпеки СБУ під процесуальним керівництвом Офісу Генерального прокурора ліквідовано наймасштабніше в Україні підпільне виробництво анаболічних стероїдів, які видавалися за імпорتنі (виробництва нібито Малайзії) лікарські препарати для спортсменів. Під час слідчих дій вилучено понад 20 тис. упаковок анаболічних стероїдів із підробленими логотипами, інструкціями та серійними номерами, 3 тис. ампул, спеціальне обладнання для виготовлення, фасування й маркування продукції, а також понад 37 млн. грн. у різній валюті. Дії п'ятьох підозрюваних кваліфіковано за ч. 3 ст. 321¹ КК України. За повідомленням Департаменту

комунікації Національної поліції України, це є першою в Україні підозрою у фальсифікації саме анаболічних стероїдів [115].

Підвищену латентність кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу допінгу обумовлює низка факторів.

Важливим фактором латентності є певна ізольованість, закритість спортивного співтовариства від зовнішнього впливу і контролю.

Також, це обопільна зацікавленість усіх причетних осіб – самого спортсмена, особи, яка запропонувала або спонукала його до вжиття допінгу, тобто тренера або спортивного лікаря, а також постачальника у тому, щоб обставини реалізації, придбання та вживання заборонених препаратів залишились невідомими для сторонніх осіб.

Важливим фактором, що сприяє латентності допінгової злочинності, є страх спортсменів за власну репутацію і подальшу кар'єру, пов'язаний з наслідками оприлюднення інформації про використання ними заборонених субстанцій і методів.

Слід урахувати, що значна частина спортсменів, насамперед, досвідчених, мають уявлення про шляхи, якими можна обійти систему допінг-контролю та приховати використання заборонених субстанцій і методів.

Необхідно вказати і на те, що тестування спортсменів, особливо тих, які не входять до складу національних збірних команд з олімпійських видів спорту, на предмет виявлення заборонених препаратів, здійснюється вкрай епізодично. В якості прикладу можна навести ситуацію з тестуванням спортсменів-пауерліфтерів, тобто представників виду спорту, який завжди характеризувався широким застосуванням допінг-препаратів, особливо анаболічних стероїдів. Більша частина зареєстрованих в Україні федерацій пауерліфтингу проводить змагання у так званих «професійних» дивізіонах, правила участі в яких взагалі не передбачають допінг-контролю.

Подібна ситуація має місце і в інших федераціях неолімпійських видів спорту.

Важливим фактором нечастого і несвоєчасного виявлення кримінальних правопорушень є роз'єднаність і неузгодженість дій державних антидопінгових структур, спортивних федерацій і правоохоронних органів, у тому числі неналежний обмін інформацією між Національним антидопінговим центром та правоохоронними органами.

В якості організаційної причини високої латентності допінгової злочинності слід навести і складності оперативно-розшукової діяльності, пов'язаної з проникненням співробітників правоохоронних органів у спортивну середу з метою виявлення та фіксації відповідних кримінальних правопорушень.

Фахівцями зазначається, що недосконала правозастосовна практика протидії застосуванню допінгу пов'язана також з браком у працівників правоохоронних органів спеціальних знань у спортивній сфері, а також відповідних теоретичних знань, практичних навичок і досвіду виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії [122, с. 35].

Слід зазначити, що правоохоронні органи не мають можливостей і повноважень здійснювати систематичний моніторинг допінг-проб спортсменів і відпрацьовувати факти порушення спортсменами антидопінгових правил. Ситуація ускладнюється і відсутністю налагоджених механізмів реагування органів поліції на інформацію з боку органів антидопінгового контролю про виявлені факти порушення спортсменами антидопінгових правил.

Поширеність незаконного обігу допінгу обумовлена і надприбутками, які отримуються в індустрії заборонених препаратів.

На думку В.В. Сокурєнка, забезпечення стабільного, із приростом, функціонування ринку допінгу, обсяг якого становить приблизно 50 млрд. доларів США щорічно у грошовому еквіваленті, забезпечується транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. Останні характеризуються розгалуженою мережею корупційних зв'язків, каналами транскордонного контрабандного постачання, налагодженими системами збуту, у тому числі через спортивні клуби і федерації різних видів спорту [217, с. 94].

За оцінками спортивних експертів, нелегальний обіг допінгових препаратів вже наближується до обігу кримінального збуту наркотиків.

За даними наявних досліджень, значна частина сировини, необхідної для виробництва допінг-препаратів, надходить з країн Азії, насамперед, з Китаю, Індії і Таїланду – країн, де добре розвинена фармацевтична промисловість за наявності дешевої робочої сили. За даними ВАДА, сировину для допінгу, як правило, виготовляють не в промислових, а в лабораторних масштабах – на невеликих приватних фабриках. Прибуток таких виробництв у десятки разів перевищує витрати на випуск продукції. В середньому норму прибутків виробників сировини для допінгу оцінюють в 900% [93].

Надалі складними логістичними шляхами допінгові препарати потрапляють і до України.

Дослідниками традиційно підкреслюється особлива транзитна роль України, яка знаходиться на перехресті декількох міжнародних маршрутів контрабанди заборонених речовин [36, с. 335]. У той же час, частина продукції виготовляється і на території України у підпільних лабораторіях, у тому числі із використанням нелегально ввезеної сировини.

Принцип розповсюдження допінг-препаратів в цілому нагадує аналогічний у наркодилерів. В якості каналів постачання активно використовуються інтернет-магазини. За експертними оцінками, річний дохід одного інтернет-магазину, що продає допінг-препарати, може сягати 40 млн. доларів США. Каналами поширення допінг-препаратів традиційно виступають і фітнес-центри [93] .

Протягом останнього часу основним шляхом поширення і збуту допінгових речовин є інтернет-мережі, які використовуються для комунікації між реалізаторами та споживачами допінгу, насамперед, мереж Telegram, WhatsApp та Viber. Оплата за поставлений товар здійснюється, як правило, за допомогою електронних платіжних систем. Перевагами таких шляхів є, насамперед, віддаленість і анонімність. Відповідно, питома вага особистих угод і готівкової форми оплати є порівняно незначною.

Розповсюджувачами допінгових препаратів продовжують залишатись і співробітники фітнес-центрів та інші особи, які займаються спортом, у тому числі професійно.

Так, прикладом незаконного збуту допінг-препаратів, які відносяться до категорії сильнодіючих лікарських засобів, може слугувати вирок Приморського районного суду м. Одеси від 04.08.2022 у справі № 522/13388/21, яким ОСОБУ_3 визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч.ч. 3 та 4 ст. 321 КК України. Судом встановлено, що ОСОБА_3, діючи умисно, незаконно, у невстановлений спосіб придбав у великому розмірі сильнодіючі лікарські засоби – «DANABOL» та «DIANOGE», що містять анаболічний стероїд метандієнон, а також «DECANDROLE», що містить анаболічний стероїд нандролон, після чого збув їх з використанням інтернет-сайту «bodyvitamin.com.ua», через який здійснюється продаж спортивної фармакології, та поштової служби доставки «Нова Пошта» [40] .

Заборонені препарати та методи застосовуються спортсменами як самотійно, так і за допомогою медичного персоналу, як правило, цілком свідомо. У той же час, як вже зазначалося, поширені і випадки, коли заборонені субстанції та методи застосовуються спеціалістами спортивної медицини чи реабілітації або тренерами, вводячи спортсмена в оману, не пояснюючи йому неправомірного характеру подібних маніпуляцій.

Професійні спортсмени з метою уникнення відповідальності використовують найрізноманітніші способи обману допінг-контролю, серед яких: використання унікальних препаратів, які підготовлені індивідуально і не потрапили в широкий обіг (як правило, використовуються спортсменами високого рівня), підміна або свідоме псування допінг-проб, використання речовин, що маскують вживання допінгу або сприяють його якнайшвидшому виведенню з організму, різноманітні корупційні схеми (підкуп суддів, спортивних лікарів). Усі ці методи набувають більшої ефективності за умови підтримки спортсмена представниками спортивного медичного персоналу.

При цьому, як зазначається дослідниками, чим більшою є фінансова підтримка спортсмена, тим легше він проходить допінг-контроль. На думку фахівців, подібна ситуація є типовою для багатьох спортивних федерацій [76, с. 287].

2.2. Кримінальні правопорушення насильницької спрямованості та прояви агресії у сфері професійного спорту

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» право громадян на зайняття фізичною культурою і спортом забезпечується шляхом доступності та безпечності такого зайняття. Державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів.

Беззаперечним є той факт, що під час спортивних змагань, а також у підготовчому періоді шкода здоров'ю спортсменів завдається регулярно. Шкода здоров'ю може наноситись в результаті нещасного випадку, необережності самого атлета, свідомого порушення правил одним із спортсменів, протиправних дій допоміжного персоналу, у тому числі відповідальних за проведення змагань. Шкода здоров'ю може спричинятись і правомірними діями спортсмена, у випадку якщо він діяв суворо у межах спортивних правил.

Найбільш поширеними з перелічених є випадки нанесення шкоди одним спортсменом іншому.

Як відомо, існують види спорту, де відсутня фізична взаємодія між атлетами, а також наявна просторова і часова відокремленість суперників один від одного (стрибки в воду, художня гімнастика та ін.). Є види спорту, які прямо не передбачають нанесення шкоди – футбол, хокей з шайбою, регбі, американський футбол тощо, однак нанесення шкоди в них можливо, і не лише в результаті порушення правил (влучання м'яча, шайби, силові прийоми в

хокеї, підкати у футболі та ін.). Нарешті, існують контактні види єдиноборств, де правилами прямо дозволяється нанесення шкоди супернику (бокс, кікбоксинг, тайський бокс, карате, дзюдо та ін.) [74, с. 55].

Науковцями зазначається, що серед причин існування видів спорту, пов'язаних з високою ймовірністю заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи, а також правомірності такої шкоди є: 1) історико-культурна та міжнародна традиція; 2) необхідність зміцнення здоров'я та розвитку фізичних здібностей населення; 3) потреба у здобутті певними категоріями осіб захисних бойових навичок; 4) прагнення публікою видовищ і розваг як засобу проведення дозвілля; 5) комерційні чинники [212, с. 106].

У зв'язку з цим, як зазначається дослідниками, поряд із традиційними уявленнями про соціальну корисність спорту існує думка і до заперечення позитивного значення зайняття деякими його видами (зокрема, боксом, карате, регбі, футболу, хокеєм та іншими, пов'язаними із фізичною взаємодією спортсменів) з огляду на високу ймовірність отримання травм, які нерідко призводять до тяжких наслідків (тривалий розгляд здоров'я, каліцтво, смерть тощо [215, с. 1].

Слід згадати, що у радянський період, урахувавши потенційну небезпеку єдиноборств, відбувалися спроби обмеження у зайнятті деякими з них.

Так, Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 24.12.1981 № 2942-X «Про доповнення Кримінального кодексу Української РСР статтею 224¹ і внесення змін до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу Української РСР» [151] встановлено кримінальну відповідальність за незаконне навчання карате (порушення правил відкриття секцій або набору до них громадян, навчання забороненим спортивними правилами прийомам, самовільне навчання прийомам карате після притягнення до адміністративної відповідальності за такі ж порушення).

Цей законодавчий акт навряд чи був логічним і обґрунтованим, адже не менш небезпечні прийоми містились і в інших, більш традиційних для

вітчизняного спорту єдиноборствах – боксі, самбо, дзюдо тощо. У підсумку, Законом України від 07.07.1992 № 2547-ХІІ «Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення» [143] статтю 224¹ з КК України виключено.

Необхідно ураховувати, що професійні спортсмени, беручи участь у змаганнях, усвідомлюють ризик шкоди для власного здоров'я (а іноді і життя) і готові до такого ризику.

У той же час, насильство у спорті виходить за межі, обумовлені сутністю контактних видів спорту.

Боротьба за перемогу між спортсменами часто відбувається на межі їх емоційного напруження, що може провокувати спортсменів на злочинну поведінку [53, с. 45]. Прояви агресивності в спорті в більшості випадків виливаються у порушення спортивних правил, при тому, що велика психологічна напруга спортивної боротьби та вживання допінг-препаратів стимулюють агресивність у поведінці атлетів.

Поняття «агресія» та «насильство», «агресивна злочинність» та «насильницька злочинність» тісно пов'язані.

Як справедливо зазначається дослідниками, насильство є основною формою агресії, найбільш поширеною і небезпечною.

Не вдаючись до детального викладення співвідношення цих понять, можна окреслити основні ознаки кримінальної агресії: 1) протиправність; 2) суспільна небезпечність; 3) умисел; 4) спрямованість на завдання шкоди як фізичній особі, так і неживому об'єкту [249, с. 117].

Достатньо характерним є визначення, відповідно до якого агресивним злочинним поведінням є будь-які форми навмисних дій, що носять деструктивний (руйнівний) характер, мотивовані ворожнечею і ненавистю до людей і речей, спрямовані на заподіяння їм шкоди [102, с. 135].

У свою чергу, як зазначається авторами, поняття «насильство», «насильницький» (в різних варіаціях) в КК України зустрічається досить часто,

більше 120 разів [25, с. 179]. При цьому, закон про кримінальну відповідальність в одних випадках містить пряму вказівку на насильницький спосіб вчинення кримінального правопорушення, в інших – розуміння такого способу впливає зі змісту діяння, передбаченого складом кримінального правопорушення [92, с. 118]. Злочини, об'єктивна сторона яких передбачає насильство, таким чином, становлять майже третину всіх суспільно небезпечних діянь, передбачених особливою частиною КК України [87, с. 192].¹ Деякі вчені висловлювали пропозицію визначити в КК України поняття «насильницький злочин» [134, с. 177].

У сучасній кримінально-правовій та кримінологічній науці увага найчастіше акцентується на наступних сутнісних ознаках насильства: 1) об'єктом насильницького злочину є життя, здоров'я, фізична та психічна недоторканість; 2) фізичний або психічний вплив на тіло, психіку, свободу особистості; 3) наслідком злочинів є фізична, психічна шкода або реальна можливість її заподіяння; 4) умисна форма вини [101, с. 120; 123, с. 162].

Сукупність таких кримінальних правопорушень становить насильницьку злочинність.

При цьому, у кримінологічній науці поняття насильницької злочинності розглядається у широкому та вузькому значеннях.

До насильницької злочинності у вузькому розумінні відносяться кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності особи, а також проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. У широкому розумінні до блоку насильницької злочинності відносять також кримінальні правопорушення: корисливо-насильницькі; проти основ національної безпеки; проти представників влади, інших службових осіб та осіб, які виконують свої професійні обов'язки; представників влади або інших службових осіб; які посягають на громадську безпеку, громадський порядок і порядок управління.

¹ Косенко С.С. Насильство: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 192.

Більшість насильницьких кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту відносяться до першої групи.

Як свідчать наведені позиції, поняття агресії у кримінологічній науці є ширшим, ніж поняття насильства [102, с. 134]. Слід погодитись з тим, що агресивна злочинність – це злочинність, яка об'єднує в собі сукупність насильницьких злочинів з іншими посяганнями, які мають злісний, деструктивний характер, насамперед, хуліганство та кримінальні правопорушення з ознаками вандалізму [33, с. 115-117]. В якості вандалізму у загальному вигляді розуміється форма агресивної протиправної поведінки, що проявляється в умисному знищенні та пошкодженні матеріальних цінностей [30, с. 121].

Масив агресивної злочинності у сфері професійного спорту включає в себе: 1) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами безпосередньо під час змагань або тренувань; 2) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом або іншими особами поза межами спортивного змагання чи тренування, але у безпосередньому зв'язку зі спортивною діяльністю; 3) насильницькі кримінальні правопорушення, спортивне хуліганство, кримінальні правопорушення з ознаками вандалізму, а також опір особам, що забезпечують громадський порядок під час підготовки та проведення змагань, вчинювані спортивними уболівальниками (фанатами).

Слід зазначити, що проблема нанесення шкоди здоров'ю атлетів під час спортивних заходів має не лише кримінологічний, а й кримінально-правовий вимір.

У сучасній правовій науці актуальною залишається проблема визначення умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час спортивних заходів, а також виокремлення чітких правил кримінально-правової кваліфікації їх перевищення чи недотримання [212, с. 107].

Опубліковані результати опитувань осіб, які займаються спортом, та працівників правоохоронних органів свідчать, що попри значну поширеність

спортивних травм та високий відсоток їх спричинення з вини інших осіб, у судово-слідчій практиці України майже не відомі випадки кримінально-правової оцінки спортивного травматизму [215, с. 1]. Спортивна практика свідчить про те, що грубі, у тому числі цілком свідомі порушення правил змагань, що призводять до нанесення травм атлетам, зазвичай розцінюються не як кримінальні правопорушення, а як порушення правил змагань, що тягнуть дисциплінарну відповідальність, у тому числі штрафні санкції або дискваліфікацію на певні строки або довічно.

Не вирішує питання відповідальності за заподіяння шкоди життю і здоров'ю під час зайняття спортом і КК України, який не містить спеціальних норм щодо кримінально-правової природи досліджуваних діянь, критеріїв їх правомірності та правил кримінально-правової кваліфікації. Ситуація ускладнюється тим, що специфіка завдання шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом полягає у тому, що офіційними правилами змагань з деяких видів спорту прямо передбачено можливість або необхідність заподіяння шкоди супернику як одну з умов участі у цих видах діяльності [215, с. 1].

У зв'язку з цим, питання щодо виокремлення випадків протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та формулювання правил їх кримінально-правової кваліфікації залишаються дискусійними.

Найчастіше правомірні дії спортсмена з нанесення шкоди суперникові пропонувалося визнавати як різновид діянь, вчинених в умовах виправданого ризику (ст. 42 КК України), або у зв'язку з добровільною згодою потерпілого на можливість нанесення шкоди його здоров'ю, хоча остання обставина і не визнається вітчизняним кримінальним законодавством в якості обставини, що виключає злочинність діяння.

Не вдаючись до детального розгляду аргументів на підтримку кожної з наведених позицій, необхідно зазначити, що найбільш обґрунтованим виглядає

твердження, яке пояснює відсутність кримінальної відповідальності відсутністю такої ознаки злочину, як протиправність [22; 213, с. 263-264].

В науці кримінального права сформульовано певні умови правомірності заподіяння шкоди та здоров'ю особи під час зайняття спортом: 1) дозволеність (легальність) виду спорту; 2) дотримання вимог офіційної організованості спортивного заходу, у тому числі урегульованість встановленими правилами, контроль за їх дотриманням з боку спеціально уповноважених осіб, наявність дозволу (рішення) компетентних органів на проведення спортивного заходу, регламенту (положення) спортивних змагань тощо; 3) дотримання спортивних правил учасниками змагань.

Відповідно, нанесення шкоди життю та здоров'ю спортсмена матиме місце у випадках зайняття невизнаними (нелегальними) видами спорту, внаслідок порушення спортивних правил чи вимог офіційної організованості спортивного заходу [215, с. 9-10].

Ознака дозволеності (легітимності) виду спорту передбачає його офіційне визнання. Відповідно до ч. 2 ст. 39 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» порядок визнання видів спорту в Україні, включення їх до відповідного реєстру та порядок ведення цього реєстру визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Наказом Міністерства молоді та спорту України від 27.01.2014 № 149 затверджено Порядок визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту України, порядок його ведення [168]. Згідно з цим порядком, види спорту вважаються визнаними в установленому порядку як олімпійські види спорту, неолімпійські види спорту, національні види спорту, види спорту осіб з інвалідністю з ураженням опорно-рухового апарату, порушеннями зору, слуху та розумового і фізичного розвитку.

Рішення про визнання виду спорту приймається комісією з визнання виду спорту в Україні, яка є дорадчим органом Міністерства у справах молоді та спорту України. Під час прийняття рішення про визнання виду спорту в

Україні ураховується, зокрема, міжнародний статус цього виду спорту, у тому числі наявність міжнародних правил змагань, розвиток цього виду спорту у світі та в більшості адміністративно-територіальних одиниць України, наявність кваліфікованих кадрів (тренерів, спортивних суддів та інших фахівців), проведення спортивних заходів та спортивних змагань, участь у них українських спортсменів.

Слід ураховувати, що визнання того чи іншого різновиду змагальної діяльності видом спорту в Україні має важливе значення, оскільки, відповідно до ст. 39 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», види спорту, визнані в Україні, мають переваги, зокрема, щодо одержання державної підтримки для розвитку, відкриття відділень у закладах спеціалізованої освіти спортивного профілю, школах вищої спортивної підготовки, центрах олімпійської підготовки, проведення офіційних спортивних змагань, присвоєння у встановленому порядку звань та розрядів, суддівських кваліфікаційних категорій з відповідного виду спорту.

Необхідно мати на увазі, що згідно з п. 7 розділу IV Порядку визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту України, порядку його ведення вид спорту не може бути визнаний в Україні, якщо спортивні заходи та спортивні змагання з цього виду спорту пов'язані з небезпекою чи надмірним ризиком для життя і здоров'я людей або мають антигуманний зміст.

Відповідно до чинного Реєстру визнаних видів спорту в Україні, затвердженого наказом Міністерства молоді та спорту України від 11.03.2015 № 639 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту України від 12.08.2024 № 5021) [172], станом на 2025 рік до олімпійських віднесено 58 видів спорту, та одразу 120 – до неолімпійських. Серед останніх декілька видів мають яскраво виражений комерційний характер і становлять основу сучасного професійного спорту, насамперед, американський футбол, змішані єдиноборства (ММА), професійний бокс тощо.

Серед змагань, які відбуваються поза межами закону, дослідниками виділяються підпільні бої без правил, під час яких спортсмени можуть

застосовувати найрізноманітнішу техніку та тактику бою, у тому числі борцівські прийоми та ударну техніку з різних видів бойових мистецтв. Означені поєдинки можуть призводити до отримання атлетами травм різного ступеню тяжкості, а іноді – і до смертельних випадків.

Дослідниками зазначається, що підпільні клуби не мають назв, їх діяльність широко не афішується. У більшості випадків ці клуби не мають власних або постійно орендованих приміщень, а більшість зустрічей і боїв відбувається у лісових масивах передмість, занедбаних об'єктах інфраструктури (стадіонах, недобудовах тощо). Комунікація з учасниками та відвідувачами зазвичай здійснюється через соціальні мережі, месенджери, рідше – засобами телефонного зв'язку. Учасниками боїв можуть виступати як бійці-професіонали, так і аматори з певною підготовкою [219, с. 96].

Кримінальний аспект діяльності таких клубів полягає не лише в заподіянні учасниками турнірів тілесних ушкоджень один одному, а й у залученні їх «рекрутерами» до злочинних угруповань, а також до забезпечення разової «фізичної підтримки» заходів масового характеру (мітингів, пікетів та ін.). При цьому, значну частину учасників підпільних бійцівських клубів становлять так звані «ультрас», тобто радикальне молодіжне крило футбольних уболівальників [219, с. 97-98].

Усталеною у правовій науці є позиція, що заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття невизнаними в Україні видами спорту необхідно кваліфікувати як відповідний злочин проти життя чи здоров'я особи [215, с. 10]. Залежно від обставин, дії спортсмена можуть бути кваліфіковані за статтями 115 (умисне убивство), 116 (умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання), 119 (вбивство через необережність), 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), 123 (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання), 125 (умисне легке тілесне ушкодження), 126 (побої), 128 (необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження) КК

України. Також, слід надавати кримінально-правову оцінку діям організаторів таких спортивних заходів, спортивних суддів, тренерів, лікарів.

У зв'язку з цим, постає закономірне питання: чи можна взагалі вважати нелегальні змагання спортивними. Поширеною є думка, і з нею варто погодитись, особливо в контексті предмету дисертаційного дослідження, що спорт може бути не тільки легальним, а й нелегальним, причому не лише не врегульованим нормами законодавства, а й суто кримінальним. В останньому випадку мова може йти, зокрема, про організацію, проведення підпільних боїв, а також участь у подібного роду змаганнях.

Слід, однак, зазначити, що у зв'язку з бурхливим розвитком протягом останніх років спортивних єдиноборств, які поєднують у собі ударну та борцівську техніку, у тому числі змішаних бойових мистецтв (ММА), актуальність підпільних бійцівських поєдинків і турнірів значно знизилась.

Так, на цей час в Україні цілком офіційно проводяться різноманітні, у тому числі комерційні, турніри з таких офіційно визнаних бойових видів спорту, як бойове самбо, багатоборство тілоохоронців, грепплінг, джиу-джитсу, змішані єдиноборства (ММА), комбат дзю-дзюцу, комбат самозахист ІСО, кудо, панкратіон, професійний бокс, рукопашний бій, тайландський бокс Муей Тай, універсальний бій, хортинг тощо.

Перелічені види спорту здатні задовольнити потреби як у здобутті певними категоріями осіб захисних бойових навичок, так і прагнення публікою видовищ і розваг як засобу проведення дозвілля.

Набагато більш поширеними, ніж участь у підпільних бійцівських турнірах, є випадки свідомого порушення професійними спортсменами правил або регламенту змагань, за яких тілесні ушкодження вчиняються з метою отримання переваги у змаганні. Також, насильство може застосовуватись спортсменами або іншими заінтересованими особами до суперників з метою залякування, нанесення травм, помсти або через заздрість до суперника.

Окрему групу кримінальних правопорушень становлять випадки насильства з боку тренерів до своїх підопічних, переважно, неповнолітніх.

Серед проявів агресивної поведінки – грубе і жорстоке поводження, погрози насильством за невиконання плану тренувань або окремих вправ, незадовільні результати на змаганнях.

Як і інші кримінальні правопорушення у сфері професійного спорту, агресивні насильницькі злочини, що вчиняються на змаганнях або під час тренувального процесу, характеризуються підвищеною латентністю, яка серед іншого обумовлюється і юридичною необізнаністю спортсменів-потерпілих, а також небажанням спортивних команд, клубів, федерацій псувати власну репутацію, піддаючи такі випадки розголосу.

У той же час, на поширеність проявів протиправного насильства з боку спортсменів можуть вказувати дані вітчизняних дослідників, відповідно до яких травми, причиною яких є порушення спортсменами встановлених в кожному виді спорту правил і прояв грубості, становлять від 4 до 6% [110, с. 209].

Актуальною в контексті агресивної насильницької злочинності є і проблема посягань на статеву свободу і статеву недоторканість особи у спортивній сфері. Незважаючи на підвищену латентність відповідних посягань, в засобах масової інформації наявні публікації про вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії, які, як правило, мають великий суспільний резонанс.

Так, за інформацією Управління ООН з наркотиків і злочинності, колишній президент Гаїтянської футбольної асоціації, зловживаючи своїм службовим становищем, систематично домагався і піддавав сексуальному насильству жінок-футболісток в Національному тренувальному центрі в Куа-де-Буке. Усього жертвами спортивного високопосадовця стали 34 футболістки [119]. Також, за даними цього ж управління, у січні 2018 р. колишній лікар збірної команди США зі спортивної гімнастики визнаний винним у вчиненні розпусних дій щодо сотень гімнасток з початку 1990-х років і засуджений до 175 років позбавлення волі [119].

Агресивність у спорті має дві основні форми прояву – серед спортсменів та серед уболівальників. Підвищену суспільну небезпеку становлять випадки агресії та насильства, що вчиняються уболівальниками та фанатами спорту, жертвами яких стають інші фанати, пересічні громадяни, насамперед, відвідувачі масових спортивних заходів, а іноді і спортсмени.

У певних видах спорту, насамперед, футболі, регбі, хокеї тощо сформувались великі глядацькі аудиторії, найбільш активні з яких об'єднуються у групи так званих спортивних фанатів – груп уболівальників, які регулярно відвідують спортивні змагання, активно демонструють свою приналежність до певної команди (клубу) за допомогою спортивної атрибутики, різних форм звукової та рухової підтримки своєї улюбленої команди (клубу) як під час змагань, так і поза ними [76, с. 287].

Слід зазначити, що порушення громадського порядку з боку уболівальників («спортивне хуліганство») має достатньо давню історію.

Так, ще з середини XIX ст., до розробки зводу футбольних правил, бійки між уболівальниками, та й самими футболістами були не рідкістю [49, с. 195].

Початок XXI століття означився подальшою активізацією молодіжних рухів у світі і поширенням протиправної діяльності неформальних об'єднань, у тому силі й у сфері спорту. Радикально налаштовані угруповання фанатів схильні до неконтрольованого насильства, вандалізму та інших суспільно небезпечних діянь, які загрожують життю і здоров'ю людей, посягають на відносини власності, а також створюють ризик зриву спортивних змагань [53, с. 42-43]. Особливого поширення проблема спортивного хуліганства, як і раніше, набуває у футболі.

Протиправні дії спортивних уболівальників можуть спочатку проявлятися у дрібному хуліганстві, але згодом набувають більшої суспільної небезпечності, трансформуючись у кримінальні правопорушення.

Так, агресивна поведінка спортивних уболівальників може проявлятися у різних діях, серед яких образливі виклики у бік представників суперників, суддів, інших уболівальників, у тому числі з використанням

звукопідсилювальних пристроїв, кидання в них різних предметів (петарди, скляні пляшки), публічна демонстрація забороненої символіки, банерів і плакатів з образливими висловами, що зазвичай тягне адміністративну відповідальність за статтями 173 (дрібне хуліганство), 185 (злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з хорони громадського порядку), 195³ (порушення правил застосування спеціальних засобів самооборони) КУпАП [80] тощо.

Протягом останніх років спостерігається тенденція до збільшення масштабів протиправної діяльності спортивних уболівальників, їх консолідації у неформальні об'єднання кримінальної спрямованості, виникнення особливого різновиду кримінальної субкультури. Як зазначається дослідниками, ситуація ускладнюється через відсутність статистичних узагальнень стану та динаміки таких проявів, застарілість нормативно-правового регулювання профілактичної роботи, неузгодження дій правоохоронців, представників недержавних охоронних організацій та інших суб'єктів сектору безпеки, які беруть участь у забезпеченні правопорядку під час спортивних заходів [203, с. 6].

У кримінологічній науці виділено основні сутнісні ознаки кримінальних правопорушень цієї категорії: 1) взаємозв'язок кримінальних правопорушень з проведенням спортивних змагань; 2) спрямованість на відносини у сфері громадського порядку і громадської безпеки (в якості додаткових об'єктів злочинних дій можуть виступати відносини в сфері охорони життя, здоров'я, власності, порядку управління); 3) груповий та, як правило, насильницький характер; 4) умисна форма вини [49, с. 196].

Такі дії вболівальників приймають форму конкретних кримінальних правопорушень, серед яких, насамперед, групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), заклики до дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку (ст. 342 КК України), погроза або насильство щодо

працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку (ст. 348 КК України), погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України), побої (ст. 126 КК України) тощо.

До числа найбільш типових проявів протиправної поведінки спортивних фанатів відносяться жорстокі побиття вболівальників протилежної команди, різноманітні хуліганські дії на стадіонах, а після закінчення змагань – групові акти вандалізму [49, с. 196].

Найчастіше спортивні хулігани вчиняють групові кримінальні правопорушення, хоча іноді мають місце і випадки одиночного порушення громадського порядку і вчинення насильницьких дій.

Дослідниками фіксується і тенденція до зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, ступеня їх організованості, більшої агресії та нетерпимості щодо інших груп уболівальників та осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку [203, с. 8].

Місцем вчинення кримінальних правопорушень можуть виступати спортивні споруди (стадіони, комплекси, зали, арени), вулиці, інші громадські місця.

Мотиви агресивних дій з боку фанатів можуть бути різними, зокрема, розчарування у результатах спортивного змагання, у якому програли їх спортсмени, команди, клуби, або помста команді суперника чи їхнім уболівальникам за перемогу.

За даними вибіркового дослідження, серед учасників групових порушень громадського порядку превалюють особи молодого віку (78% - від 18 до 25 років) та члени неформальних організацій фанатів (60%). Для таких уболівальників характерні постійна демонстрація зневаги до

загальноприйнятих норм поведінки, слідування негативним звичаям і традиціям фанатської субкультури, систематичний прояв злостивості, мстивості, грубості, потенційна готовність до вчинення протиправних дій під час і після закінчення спортивних змагань [49, с. 196-197].

Атрибутом культури спортивних фанатів часто є вживання алкоголю та наркотичних речовин [76, с. 288].

Серед особистісних рис спортивних фанатів виділяється відверта ворожнеча і нетерпимість до співробітників правоохоронних органів, які забезпечують охорону громадського порядку під час масових спортивних заходів [49, с. 197].

Як справедливо підсумовується фахівцями, на сучасному етапі можна вже говорити про інституціоналізацію феномену спортивного хуліганства в нашій країні, що знаходить своє відбиття в закріпленні стереотипів і норм поведінки членів різних угруповань спортивних хуліганів, встановленні внутрішньогрупової і міжгрупової ієрархій, розподілі ролей і рольових очікувань всередині угруповань [17, с. 21].

Слід урахувати, що кримінальні правопорушення, які вчиняються уболівальниками, завжди мають наочні та приховані наслідки. До наочних зазвичай відносять величезний матеріальний і фізичний збиток внаслідок хуліганських дій і актів вандалізму, інші прояви, що викликають обґрунтований страх перед безчинством натовпу розлючених уболівальників. Прихованими ж наслідками є прояв при вчиненні кримінальних правопорушень організованої єдності, ієрархічної підпорядкованості, згуртованості і стійкості учасників, що може слугувати фундаментом організованої злочинності, а також можливість використання з протиправною метою надзвичайно рухомої і вибухонебезпечної маси уболівальників-фанатів [49, с. 196].

2.3. Корупційні кримінальні правопорушення у структурі криміналізації професійного спорту

Корупція у сфері спорту, як констатується дослідниками, є однією з глобальних проблем сучасного суспільства. Це явище негативно впливає на всі сторони життєдіяльності, фактично руйнує правові й етичні відносини між людьми, згубно відбивається на розвитку соціальних, фінансово-економічних процесів і фактично стає нормою поведінки. Розв'язання цієї проблеми перебуває в центрі уваги міжнародних спортивних організацій, а також найвищих європейських і світових політичних інституцій і є надзвичайно актуальним для України [75, с. 182].

Відповідно, у структурі кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту одним з найбільш суттєвих сегментів є корупційна злочинність.

У широкому розумінні у кримінологічній науці корупційну злочинність визначають як статистично обумовлену сукупність злочинних діянь, які відповідно до кримінального закону є корупційними злочинами [90, с. 406].

Законодавцем в цілому створено підстави і механізми притягнення винних осіб за корупційні правопорушення у сфері спорту.

На нормативному рівні поняття корупції та корупційного правопорушення визначено у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [155].

У той же час, чинне законодавство не дає визначення корупційного кримінального правопорушення, а визначає лише їх перелік. Відповідно до примітки до ст. 45 КК України, корупційними вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього кодексу.

Частина з них може вчинятися і у сфері професійного спорту.

Як зазначається В.І. Тютюгіним, виходячи з визначеного законодавцем переліку, усі корупційні кримінальні правопорушення поділяються на дві самостійні групи: 1) безумовно корупційні, передбачені ст. ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України; 2) такі, що вважаються корупційними лише за умови їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем (ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України) [231, с. 393].

Явище корупції в Україні, як слушно зазначається фахівцями, вже давно вийшло за межі державного управління й поширилося в нових сферах життя суспільства, у тому числі спорті [211, с. 214]. Небезпека корупційних кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту обумовлюється як матеріальною шкодою, яку вони задають, так і підривом авторитету спортивних змагань, заснованих на принципі рівності можливостей їх учасників.

Корупція у сфері професійного спорту відрізняється різноманітними проявами. Як вже зазначалося, до основних проявів корупції у цій сфері належать: 1) протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань та порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційними спортивними змаганнями – ст. 369³ КК України; 2) розкрадання коштів під час будівництва, реконструкції та ремонту спортивних об'єктів, оснащення їх необхідним обладнанням; 3) розкрадання коштів, виділених на забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань; 4) корупційні практики у сфері допінгового контролю; 5) використання корупційних механізмів у процесі відмивання доходів, отриманих від злочинної діяльності як у сфері спорту, так і поза спортивною сферою.

Однією з найголовніших проблем сучасного професійного спорту, обумовленою процесами його тотальної комерціалізації, є можливість протиправного впливу на результати спортивних змагань.

Керуючись природою спортивних правовідносин, які засновані на принципах доброчесності їх учасників, законодавець намагається попередити

корупційні дії через установлення кримінальної відповідальності за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань [47, с. 83].

Частина 2 ст. 8 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» визначає протиправний вплив на результати офіційного спортивного змагання як умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямованого на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку, з метою отримання будь-якої неправомірної переваги для себе або інших.

Корупційним правопорушенням, що впливає на результати офіційних спортивних змагань, ч. 3 ст. 8 закону визнає вчинення хоча б одного з таких діянь: 1) підкуп спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, посадових осіб у сфері спорту, примушування або підбурювання їх до таких діянь чи вступання з ними у змову стосовно результату офіційного спортивного змагання (договірному поєдинку) або стосовно надання ними ексклюзивної спортивної інформації; 2) отримання спортсменами, особами допоміжного спортивного персоналу, посадовими особами у сфері спорту грошей, цінних паперів, іншого майна, користування послугами майнового характеру, отримання інших вигод і переваг внаслідок підкупу, примушування або підбурювання, чи несанкціонованого використання ними ексклюзивної спортивної інформації.

Частина 4 ст. 8 закону забороняє спортсменам, особам допоміжного спортивного персоналу, посадовим особам у сфері спорту розміщувати ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь.

Виходячи з формулювань, наведених в Законі України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», сконструйовано і ст. 369³ КК України.

Як відмічається в літературі, до доповнення КК України статтею 369³ положення кримінального законодавства щодо відповідальності за корупційні правопорушення відзначалися фрагментарністю. Зокрема, положення ст. 368³ КК України потенційно могли бути застосовані до випадків підкупу спортивних функціонерів (зокрема, службових осіб спортивних федерацій, клубів) за вчинення ними діянь, які б дозволили впливати на результати спортивних змагань, ст. 354 КК України – до випадків підкупу спортсменів, які перебувають у трудових відносинах з певною юридичною особою, або ж до арбітрів спортивних змагань [67, с. 146-147]. Таким чином, законодавець шляхом внесення до КК України спеціальної норми виключив чергову прогалину кримінального законодавства [10, с. 75].

У правовій науці усталеною є думка про те, що ст. 369³ КК України встановлює кримінальну відповідальність за дві окремі види суспільно небезпечної поведінки: 1) вплив на результати офіційних спортивних змагань та одержання внаслідок таких дій неправомірної вигоди; 2) порушення заборони розміщення ставок на спорт [11, с. 201; 21, с. 12; 48, с. 56; 67, с. 147].

Якщо перше посягає на встановлений порядок проведення спортивних змагань, то інше – на встановлений порядок розміщення ставок на спорт [11, с. 201]. У зв'язку з цим, деякими фахівцями в цілому обґрунтовано пропонується зробити ч. 3 ст. 369³ КК України окремою статтею кодексу [21, с. 12].

Серед науковців, які досліджували проблеми протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань, превалює думка про необхідність віднесення його до категорії корупційних [47, с. 83]. Слід погодитись з тим, що оскільки предметом протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є неправомірна вигода, яка може надаватись, зокрема, посадовим особам у сфері спорту чи на їх вимогу третім особам з метою схилити таких посадових осіб до протиправного використання наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей для впливу на результати офіційних спортивних змагань, такий злочин підпадає під поняття корупційного [51, с. 173].

Необхідно мати на увазі, що диспозиція ст. 369³ КК України передбачає відповідальність за протиправний вплив на результати виключно офіційних спортивних змагань. При цьому, у ст. 1 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» оговорюється, що офіційним є спортивне змагання, передбачене Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України, що проводяться уповноваженим організатором з метою визначення переможців згідно з правилами для відповідного виду спорту, визнаного в Україні, та положенням (регламентом) про це змагання.

Однак, якщо проаналізувати Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України на 2025 рік, затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 25.12.2024 № 7766 [62], то можна переконатися, що до нього не включено значну кількість заходів, які проводяться низкою професійних спортивних федерацій (ліг) з різних видів спорту.

Акцентуючи увагу тільки на «офіційних» спортивних змаганнях, як слушно зазначається фахівцями, закон фактично залишає поза увагою численні професійні спортивні змагання, а також комерційні конкурси [75, с. 184]. У зв'язку з цим, обґрунтованою виглядає пропозиція встановити кримінальну відповідальність і за протиправний вплив на результати і інших спортивних змагань, які можуть не входити до переліку Єдиного календарного плану [10, с. 136].

Оскільки одним з основних способів незаконного одержання доходів є розміщення ставок в букмекерських конторах на ті змагання, за якими є попередня домовленість про їх результати, договірні змагання у багатьох випадках перебувають у прямому зв'язку з порушенням правил розміщення ставок в букмекерських конторах і тоталізаторах.

Слід зазначити, що протиправний вплив на результати спортивних змагань може бути і не спрямований безпосередньо на отримання спортивного прибутку, у тому числі від ставок на заздалегідь відомий результат змагань.

Нерідко такий вплив справляється з суто спортивними, змагальними цілями – зайняття більш високого місця в турнірі, підвищення спортсмена (команди, клубу) у спортивному рейтингу, перехід у спортивну лігу вищого рівня тощо.

Наслідки протиправного впливу на результати спортивних змагань можуть стосуватися: загального результату змагання та його складової; результату окремої команди чи окремого спортсмену; окремих фактів, які фіксуються в офіційному протоколі змагань відповідно до його правил (вилучення з поля гравця у футбольному матчі, рахунок боксерського матчу тощо) [113, с. 1186-1187].

Дії, пов'язані з протиправним впливом на результати спортивних змагань, може вчиняти достатньо широке коло осіб, у тому числі представники спортивних клубів, спортивні судді, рефері, організатори тоталізаторів, спортсмени, тренери, а також заінтересовані сторонні особи.

Як зазначається в літературі, основні зусилля суб'єктів протиправного впливу на результати спортивних змагань спрямовані безпосередньо на спортсменів, а також членів тренерського штабу, у той час як частка підкупу спортивних суддів є порівняно незначною [219, с. 60-62].

З цим можна погодитись лише частково, оскільки судді (рефері) все ж таки мають певні важелі впливу на результати змагань – подвійні стандарти у трактовці правил та їх порушень, безпідставне фіксування порушень з боку одного з суперників, грубе втручання у хід змагання, що впливатиме на його кінцевий результат тощо. При цьому, підкуп суддів частіше має місце у тих видах спорту, де результат змагань визначається саме їхньою суб'єктивною оцінкою (спортивна і художня гімнастика, фігурне катання та ін.).

За наявними оцінками, невеликою є кількість підкупів (та їх спроб) власників спортивних клубів. Зазвичай йдеться про невеликі спортивні клуби, що відчують гострі фінансові проблеми та не претендують на високі турнірні місця. Найрідше зустрічається підкуп допоміжного персоналу – медичних працівників, фізіотерапевтів, у тому числі з метою продовження періоду виліковування, відновлення травмованого спортсмена [219, с. 62].

У той же час, поширеним є підкуп керівництва команди (клубу, федерації) за просування окремих, далеко не найсильніших та не найкращим чином підготовлених спортсменів – для підвищення у рейтингах, включення у склад збірних команд високого рангу тощо.

У кримінологічній та кримінально-правовій літературі окремо вказується і на поширеність практики матеріального стимулювання представниками одного спортивного клубу спортсменів з іншого у змаганнях з третьою командою задля додаткового мотивування на активність і самовідданість [219, с. 63]. Окремими дослідниками висловлено думку щодо можливості кваліфікації таких дій за ч. 1 ст. 369³ КК України [211, с. 215].

У той же час, слідча практика і більшість дослідників схиляються до думки про відсутність складу злочину у подібних діях. З цією позицією є підстави погодитись, оскільки таке матеріальне стимулювання не може вважатись спрямованим на некоректну зміну ходу змагань чи їх результату [67, с. 149], не здатне вплинути на прояв додаткових, не обумовлених наявними кондиціями спортсмена якостей, на порушення спортивних правил чи на утримання від виконання або неналежне виконання спортсменом своїх функцій [219, с. 63].

Однією з головних сфер зловживань у професійному спорті є букмекерство, яке стало неодмінним атрибутом спортивного життя, адже на більшу кількість спортивних змагань приймаються ставки. Між професійним спортом та азартними іграми завжди існував тісний зв'язок, оскільки непередбачуваність спортивного змагання традиційно була центром тяжіння уваги уболівальників.

Нині у всьому світі букмекерська діяльність є неодмінною складовою частиною спортивної культури, а ставки на спорт – популярною розвагою [75, с. 184].

Однак, слід зазначити, що починаючи з 2009 р. діяльність букмекерських контор в Україні перебувала під заборобою. Законом України «Про заборону грального бізнесу в Україні» [152] введено тотальну заборону

усіх азартних розваг, окрім державних лотерей, яка діяла до 2020 року. Однак, надалі підхід заборони, встановлений цим законом, визнано таким, що вичерпав себе, є неефективним та не відповідає ані сучасним підходам у цій галузі, ані європейським тенденціям свободи підприємницької діяльності. Наявний на той час стан нормативно-правової бази не надавав можливості для ефективного контролю з боку держави та успішної протидії зловживанням і функціонуванню нелегального ринку азартних ігор, що і обумовило необхідність прийняття єдиного системного закону, який би комплексно врегулював діяльність з проведення азартних ігор, у тому числі букмекерську діяльність.

Букмекерська діяльність набула правового статусу з прийняттям у 2020 р. Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [150]. Закон визначив букмекерську діяльність як господарську діяльність з організації та проведення парі (букмекерських парі та парі тоталізатора) в букмекерських пунктах та/або в мережі Інтернет (п. 3 ч. 1 ст. 1 закону). Закон дозволяє проводити букмекерську діяльність на території України виключно за наявності у суб'єкта господарювання ліцензії, із використанням сертифікованого та підключеного до Державної системи онлайн-моніторингу грального обладнання та онлайн систем організаторів азартних ігор.

Одним з принципів державної політики у сфері організації і проведення азартних ігор є заборона протиправного впливу на проведення спортивних подій та їх результати (п. 7 ч. 2 ст. 4 закону). У зв'язку з цим, спортсменам, особам допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту та членам їх сімей заборонено брати участь у парі щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 369³ КК України, слід відмежовувати від порушення заборони розміщення ставок на спорт, передбаченого ст. 172-9-1 КУпАП. Критерієм розмежування є сума

неправомірної вигоди, яка для кримінальної відповідальності повинна перевищувати двадцять прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Слід, звичайно, ураховувати, що переважна більшість клієнтів букмекерських контор є звичайними уболівальниками, зі схильністю до азарту, які бажають за допомогою власних знань, досвіду і аналітичних здібностей отримати грошову винагороду, вгадавши результат спортивного змагання.

У той же час, представники букмекерських контор є активними агентами підкупу спортсменів, тренерів. Заздалегідь фіксовані результати змагань, як наслідок корупційних угод, в подальшому стають предметом оплатного збуту для гравців букмекерських контор. Відтак, формується широка мережа зацікавлених у фіксованих результатах змагань осіб. Спортивні клуби та спортсмени перебувають під постійним корупційним тиском з боку таких агентів впливу [219, с. 66-67].

За визначенням експертів ООН, характерною особливістю діяльності, пов'язаної з маніпулюванням спортивними змаганнями, є причетність до цього транснаціональних організованих злочинних груп. Найчастіше маніпулювання супроводжує такі види спорту, як футбол, теніс та бокс. При цьому, за оцінками міжнародних експертів, між організованою злочинністю, незаконним букмекерством і маніпулюванням результатами змагань часто існує системний і структурний зв'язок. Прикладом можуть слугувати результати розслідування, проведеного сумісною слідчою групою під керівництвом Європолу з 2011 по 2013 роки у співробітництві з кількома європейськими країнами. Під час розслідування група виявила 380 підозрілих футбольних матчів, які могли стати об'єктами маніпулювання, у 15 країнах, за участю 425 осіб. За заявою представників слідчої групи, керівництво 150 справами і операціями, в яких фігурували хабарі в розмірі до 100 тис. євро за матч, здійснювалось з Сінгапуру [119].

Іншим прикладом є результати розслідування, проведеного у 2018 р. правоохоронними органами європейських країн за підтримки Європолу та ФБР, яким встановлено, що міжнародне угруповання, яке діяло в низці країн Європи,

а також за її межами, активно підкупала професійних тенісистів, які брали участь в турнірах рівня Challenger і Futures з метою розміщення ставок на ці договірні матчі. До групи входили особи, кожна з яких виконувала конкретні обов'язки, що передбачали, серед іншого, анонімне пересилання значних грошових сум за кордон [119].

Також, протягом останнього часу Інтерполом відмічається тенденція переплетіння незаконного букмекерства не лише з корупцією і відмиванням незаконних коштів, що є традиційним, що є традиційним зв'язком, а й з торгівлею людьми. Так, за ними Інтерполу, під час масштабної міжнародної операції під кодовою назвою SOGA X, яка проводилась у 2024 р. і стала спільним проектом Інтерполу та правоохоронних органів 28 країн, під час ліквідації на Фліпінах нелегального ігорного центру звільнено більше 650 осіб, у тому числі понад 250 іноземців з шести країн, яких обманом, погрозами, вилученням паспортів утримували у центрі і примушували працювати на ігорних сайтах і вчиняти інші шахрайські дії з використанням Інтернет-мереж [6].

Що ж стосується вітчизняної практики, то попри те, що законодавцем в цілому створено підстави і механізми притягнення до відповідальності винних осіб за маніпулювання результатами спортивних змагань, правоохоронні органи належної ініціативи в реалізації цих законодавчих механізмів не виявляють.

З одного боку, органами поліції періодично публікуються повідомлення щодо проведених операцій з виявлення фактів організації «договірних» спортивних змагань, у тому числі футбольних матчів Прем'єр-Ліги, документування незаконної діяльності злочинних груп, причетних до організації змагань із заздалегідь фіксованим результатом (у складі президентів футбольних клубів, колишніх та діючих гравців, арбітрів, тренерів, представників комерційних структур) [114; 116].

У той же час, за даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, з 2020 по 2025 рр. органами досудового розслідування

обліковано лише 23 кримінальних провадження за ст. 369³ КК України, у тому числі у 2020 р. – 2, 2021 р. – 2, 2022 р. – 1, 2023 р. – 4 та 2025 р. – 14 (додаток Д). При цьому, жодного кримінального провадження до суду не направлено [156].

Відсутність обвинувальних вироків за ст. 369³ КК України, як зазначається дослідниками, пояснюється латентністю цих кримінальних правопорушень, а також широким спектром проблем, які виникають під час доказування в рамках досудового розслідування [12, с. 403]. За твердженням В.В. Сокурєнка, рівень латентності злочинів, передбачених ст. 369³ КК України, взагалі перевищує 99%. [217, с. 8]

Слід зазначити, що факти протиправного впливу на результати спортивних змагань залишаються поза сферою застосування кримінального закону у зв'язку з тим, що їх виявлення, розкриття та розслідування значною мірою залежить від активної позиції заявників та інших заінтересованих осіб. Між тим, у багатьох цих осіб, у тому числі спортсменів, допоміжного спортивного персоналу, службових осіб у сфері професійного спорту, інших обізнаних осіб можуть існувати обґрунтовані побоювання бути самим притягнутими до відповідальності. У зв'язку з цим, інформація про такі правопорушення залишається у вузькому крузі причетних до спортивної сфери осіб і не трансформується у кримінальне переслідування.

У спортивній сфері вчиняються і інші кримінальні корупційні правопорушення, перелічені у ст. 45 КК України

Привабливою для криміналу є сфера будівництва спортивних об'єктів. Держава та органи місцевого самоврядування фінансують програмні заходи, спрямовані на створення спортивної інфраструктури, забезпечення умов тренувального процесу і проведення змагань, у тому числі найвищого рівня.

Типовим корупційним кримінальним правопорушенням є розкрадання бюджетних та позабюджетних коштів під час будівництва, реконструкції та ремонту спортивних об'єктів, оснащення їх необхідним обладнанням як

шляхом безпідставного завищення обсягів вартості робіт, так і шляхом розтрата отриманих коштів.

В цілому, схеми розкрадань при будівництві спортивних об'єктів аналогічні кримінальним схемам при будівництві об'єктів в інших сферах. Найбільш поширеними способами вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії є, зокрема: укладення фіктивних договорів підряду або субпідряду, коли будівельні роботи не проводяться, але кошти за їх виконання перераховуються; внесення завідомо неправдивих відомостей до проектно-кошторисної документації, актів приймання виконаних робіт, довідок про вартість виконаних робіт; підроблення реєстраційної та дозвільної документації; змова учасників під час проведення торгів; розтрата коштів, виділених на проведення конкретного обсягу робіт та ін. [32, с. 89-90; 69, с. 10-16; 200, с. 9-10; 246, с. 142-143]

Наслідком таких кримінальних правопорушень є неналежна якість будівництва спортивних об'єктів, їх потенційна небезпека для спортсменів і глядачів, необхідність виділення додаткових коштів, у тому числі бюджетних, на виправлення недоліків будівництва, реконструкції та ремонту.

Доволі поширеним способом розкрадання є розтрата коштів, що виділяються на підготовку спортсменів та проведення змагань, у тому числі на придбання спортивного обладнання, інвентарю, спортивної форми і спорядження, розміщення спортсменів та членів їх команд у готелях, спортивних базах, харчування спортсменів та представників допоміжного спортивного персоналу, а також інші кримінальні правопорушення у цій сфері.

Прикладом може слугувати виявлений та розслідуваний ДБР факт отримання посадовцем ДУ «Укрспортзабезпечення» неправомірної вигоди у великому розмірі (ч. 3 ст. 368 КК України) за безперешкодне прийняття та оплату з бюджетних коштів товару – спортивного одягу у суб'єкта господарювання [224].

Способами вчинення розкрадань можуть виступати і безпідставні нарахування премій та інших виплат співробітникам спортивних організацій, заробітної плати тренерам та обслуговуючому персоналу.

Як зазначається дослідниками, саме такі «загальнокорупційні» кримінальні правопорушення переважають у слідчій та судовій практиці, що може свідчити про надвисоку латентність і колосальну дисфункцію правоохоронних органів у протидії організованій спортивній корупції, оскільки задля створення необхідної статистичної картини правоохоронці обмежуються незначними, часто дрібними та несистемними корупційними проявами. Водночас, найбільш суспільно небезпечні корупційні практики у сфері спорту залишаються для правоохоронців недосяжними [219, с. 71].

При цьому, результати досліджень надають фахівцям підстави стверджувати про функціонування на постійні основі в державі низки корупційних схем, які використовуються для привласнення, розтрата бюджетних коштів, що виділяються через структури Міністерства молоді та спорту України, НОК України та інші центральні та місцеві (на рівні обласних державних адміністрацій) органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування. При цьому, визначити більш-менш конкретно їх обсяги не мають можливості навіть експерти, що працюють у цій сфері. Вітчизняними дослідниками зазначається, що поширеності набули і корупційні угоди щодо результатів допінгового контролю, які полягають у вчиненні злочинів, спрямованих на фальсифікацію допінг-тестів [218, с. 159-160].

З корупційними проявами у сфері професійного спорту найтіснішим чином пов'язана і проблема організованої злочинності. Сфера професійного спорту викликає значний інтерес організованих злочинних угруповань, оскільки спортивні змагання здатні приносити неабиякий дохід, особливо з урахуванням бюджетного фінансування та фінансування коштами приватних осіб.

Як зазначається у Глобальній доповіді ООН щодо корупції у спорті [119], проникнення організованої злочинності у сферу спорту серйозно

загрожує соціальній ролі спорту, а також ідеалам і цінностям, які лежать у його основі. Організовані злочинні групи використовують корупцію для того, щоб спростити своє проникнення у спортивну сферу і отримати можливості для експлуатації як любительського, так і професійного спорту на місцевому, національному, регіональному і глобальному рівнях.

Якщо раніше зв'язок криміналітету з професійними спортивними структурами мав скоріше іміджевий характер, то протягом останніх років ці зв'язки набули суто комерційного забарвлення. Відбувається і зрощення представників організованої злочинності зі спортивними функціонерами.

Участь організованої злочинності у спортивній сфері має багатогранний характер, однак до основних сфер належать: маніпулювання результатами спортивних змагань, незаконне букмекерство, маніпулювання процесами державних закупівель для будівництва об'єктів спортивної інфраструктури [119].

При цьому, за даними експертів Управління ООН з наркотиків та злочинності, основними шляхами використання спорту організованими злочинними групами для отримання незаконного прибутку є: 1) пряма участь у спортивній діяльності, часто за участю посадових осіб спортивних організацій, тренерів, суддів, спортсменів; 2) участь сторонніх і тривалий час існуючих організованих злочинних груп, які не мають прямого відношення до спорту, яким для здійснення своїх незаконних дій необхідно вступити у взаємодію з учасниками спортивної діяльності. Нерідко діяльність таких груп має яскраво виражений транснаціональний характер [119].

Через структури професійного спорту та з використанням налагоджених корупційних механізмів відбувається і відмивання доходів, отриманих від злочинної діяльності як у сфері спорту, так і поза спортивною сферою. Економічна діяльність, пов'язана з управлінням спортивними організаціями, може ставати для кримінальних структур зручним інструментом для відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, у тому числі за рахунок

маніпулювання спонсорськими угодами, трансферами гравців і складними інфраструктурними об'єктами [119].

Науковцями підкреслюється, що ризики легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, значно зросли з 2014 р. внаслідок загострення військового конфлікту на Сході України, складної соціально-політичної ситуації в країні та повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року [37, с. 489].

За оцінками Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), у сфері професійного спорту основний напрямок легалізації (відмивання) злочинних доходів здійснюється насамперед через професійну футбольну індустрію, яка є привабливою через можливість прямих інвестицій у продаж і спонсорство футбольних клубів та маніпулювання спортивним ринком.

З метою легалізації «брудних» коштів ділками напрацьовані корупційні схеми, пов'язані з махінаціями у трудових відносинах між спортсменами та спортивними федераціями.

На можливе вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, можуть вказувати факти значних, невинуватих і незрозуміло великих гонорарів спортсменів або трансфертних платежів за переходи спортсменів з одного спортивного клубу до іншого.

Одним з шляхів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є також фіктивні спонсорство і благодійність.

Так, у 2015 р., за даними Управління ООН з наркотиків і злочинності, кримінальна поліція Португалії за підтримки Європолу ліквідувала транснаціональну організовану злочинну групу, що складалася переважно з громадян РФ і здійснювала відмивання грошей у футбольній сфері. Ця злочинна мережа вважалася осередком великого російського угруповання, безпосередньо відповідальним за відмивання кількох мільйонів євро, отриманих в результаті різних видів кримінальної діяльності за межами ЄС. За опублікованими даними, угруповання виявляло в ЄС футбольні клуби, які

перебували у скрутному фінансовому становищі, і вводило в їх управлінські структури благодійників, які надавали клубам короткотривалі пожертвування чи інвестиції [119]. У 2013 р. в США припинено діяльність спортивної букмекерської контори, які організоване злочинне угруповання російського походження використовувало для відмивання більш ніж 100 млн. доларів США через підставні компанії і банківські рахунки на Кіпрі, з наступним переведенням коштів до США [119].

Букмекерська діяльність у всьому світі також забезпечує потужні канали відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, маскуючи їх під законні доходи від бізнесу.

Ефективним інструментом відмивання «брудних» коштів є і спортивні благодійні фонди, чия фінансова діяльність, як правило, є непрозорою для громадськості.

Кримінологічна характеристика окремих кримінальних практик у сфері професійного спорту показує, що існують особливості як у феноменології цих явищ, так і у механізмі їх виникнення та відтворення. Тому актуальним є аналіз детермінантів особо небезпечних кримінальних проявів у цій сфері - злочинів і злочинності, а також механізмів криміналізації професійного спорту як соціального процесу.

2.4. Детермінанти злочинності та криміналізації у сфері професійного спорту

У кримінологічній науці детермінацію злочинності традиційно розглядають як сукупність різних за природою і сферами прояву явищ, процесів, станів і подій, що впливають на суспільну свідомість, а через неї – на соціальну активність, взаємовідносини між людьми, рівень і динаміку злочинності. В основі такого підходу лежить принцип детермінізму або універсального взаємозв'язку, відношень, взаємозумовленості та взаємодії усіх

явищ і процесів природи і суспільства. Використання положень соціального детермінізму дає кримінологам змогу сформуванати загальні уявлення про виникнення, існування й розвиток злочинності, окреслити коло явищ і процесів, ймовірно пов'язаних з нею [46, с. 274].

Основними категоріями вчення про детермінацію злочинності є причини та умови. Саме детальне дослідження соціально-економічних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та інших причин та умов злочинності у сфері професійного спорту є підґрунтям системної попереджувальної роботи.

У детермінації злочинності найбільше кримінологічне значення має причинність, оскільки саме ця категорія відбиває не вірогіднісний, а закономірний зв'язок між злочинністю та явищами, що її породжують. Причини нерозривно пов'язані з умовами. Для того, щоб спрацювала причина, потрібні необхідні для її дії умови, а також достатні умови для настання наслідків [46, с. 276]. Інакше кажучи, причини злочинності – це деструктивні явища, що породжують злочинність, а умови злочинності – певні обставини, що сприяють виникненню та існуванню злочинності, або впливають на розвиток причинного зв'язку, підживлюючи чи будучи нейтральними до злочинності [16, с. 23-24].

Питання детермінації злочинності у сфері професійного спорту, хоча і привертало певну увагу фахівців, залишається не до кінця вирішеним у вітчизняній кримінології.

Дослідження представлених у кримінологічній літературі підходів свідчить, що на виникнення та поширення злочинності у сфері професійного спорту впливає низка причин та умов.

Злочинність за своїми кількісними та якісними характеристиками, територіальною поширеністю, соціально-демографічними ознаками осіб, до неї втягнутих, являє собою стійке соціальне явище, яке розвивається відповідно до логіки розвитку суспільства в цілому [55, с. 558].

У свою чергу, криміналізація українського суспільства має особливості, пов'язані з політичними, правовими та економічними реформами, що відбуваються в Україні. Як слушно зазначається В.М. Дрьоміним, упродовж

усього періоду незалежності країна перебуває в перехідному (транзитивному) стані, що призводить до системної кризи і позначається на процесах його криміналізації, проявами якої є деформація соціальних інститутів та деінституціоналізація, які проявляються в руйнуванні раніше стійких соціальних інститутів [56, с. 22-23].

Спортсмени, допоміжний персонал, службові особи у сфері професійного спорту піддаються впливу різноманітних криміногенних факторів, як і інші члени суспільства.

З одного боку, сфера професійного спорту в Україні перебуває під впливом загальних причин та умов, які породжують соціальні відхилення, у тому числі кримінальні правопорушення взагалі (криміногенні детермінанти в цілому). Вони не є специфічними щодо злочинності у сфері професійного спорту і до них належать різноманітні соціально-економічні, політичні, ідеологічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та правові фактори (чинники): вади та недоліки економічної політики, пов'язані з перманентним кризовим станом вітчизняної економіки та відсутністю повноцінного ринкового середовища; безробіття і подальше масове зубожіння населення; соціальна нерівність і поглиблення майнового розшарування населення; постійна зовнішньо- і внутрішньополітична нестабільність, поглиблена наслідками військової агресії з боку Російської Федерації; слабкість державних інститутів, їх самоусунення від виконання соціальних обов'язків перед населенням; прогалини в ідеологічному та культурному вихованні населення; наростаючі настрої соціального відчуження, аномічність соціальної свідомості, правовий нігілізм, невідповідність соціальних цінностей і прагнень соціально прийнятним і законним способам їх задоволення.

У той же час, існують причини та умови, що породжують та сприяють поширенню процесів криміналізації саме сфери професійного спорту. До них належать детермінанти соціально-економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного та правового характеру, обумовлені як об'єктивними

протиріччями, що супроводжують сучасний професійний спорт, так і специфічними вадами цієї сфери.

Оскільки дослідження загальних чинників перебуває поза межами предмету цього дослідження, слід більш детально зупинитися на аналізі саме специфічних чинників процесів криміналізації професійного спорту.

Важливе місце у детермінації злочинності як системи найбільш небезпечних кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту відграють детермінанти соціально-економічного характеру.

Перш за все, дослідниками відмічається проблема недостатнього державного фінансування системи фізичного виховання та спорту як наслідку економічного колапсу країни, унаслідок чого система олімпійського, дитячо-юнацького, шкільного, студентського спорту, будучи позбавленою належної матеріально-економічної підтримки, увійшла в стан дезорганізації та значного погіршення показників функціонування. Рівень державної фінансової підтримки системи спорту в Україні, незважаючи на вжиті заходи, залишається недостатнім порівняно з розвиненими країнами світу. На розвиток фізичної культури і спорту з бюджетних джерел щорічно виділяється у кілька разів менше коштів, ніж середньоєвропейські показники [76, с. 290].

Також, фахівцями констатується скорочення асигнувань на розвиток фізичної культури і спорту, зменшення інвестицій і спонсорської підтримки, а також зниження у три рази протягом останніх років частки видатків на фізичну культуру і спорт в загальних видатках зведеного бюджету України [50].

Нищівних ударів внаслідок збройної агресії Російської Федерації зазнала і спортивна інфраструктура України: станом на літо 2024 р. від початку війни постраждали 174 спортивні зали, 102 спортивні бази та спортивні школи, 77 стадіонів, 61 спортивний майданчик, 52 спортивні комплекси, 15 плавальних басейнів, 6 льодових арен, 5 яхт-клубів, 3 стрілецькі тири, 2 веслувальні бази, 2 велокомплекси, 1 кінно-спортивна база, 1 лижна/біатлонна база, на відновлення яких потрібно більше 300 млн. доларів [81, с. 278].

Соціально-економічні негаразди безпосередньо відбиваються на спортсменах та інших причетних до тренувального і змагального процесів особах. Фахівцями слушно зазначається, що доходи більшості українських атлетів та їхніх наставників не надто високі, а кошти від реклами чи солідні призові на міжнародних змаганнях здатні заробити чи не одиниці [243, с. 142]. У зв'язку з цим, спортсмени та інші члени їх команд змушені ризикувати, відмовлятися від принципів чесної спортивної боротьби та йти на свідоме порушення законодавства і правил спортивних змагань.

У той же час, тотальна комерціалізація сучасного спорту фактично підпорядкувала його інтересам бізнесу і отриманню прибутків будь-якою ціною, поставила спорт поза законами моралі, гуманізму та культурних цінностей. У суспільній свідомості ризик, пов'язаний з метою досягнення успіху у спортивній діяльності за будь-яку ціну, вважається морально припустимим, природнім і навіть необхідним.

Також, професійний спорт передбачає масову залученість суспільства до нього як до яскравого видовища та азартної гри, а нерідко і значні обсяги фінансування з державного, місцевого бюджетів та приватних джерел. Поєднання цих факторів робить сферу професійного спорту в Україні привабливим соціально-економічним феноменом для криміналу і породжує суспільно-небезпечні прояви, серед яких отримання злочинних доходів, масове корумпування спортивних службових осіб, створення і використання механізмів захисту від соціального контролю та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Вітчизняними дослідниками слушно зазначається, що за інерцією, яка бере свій початок ще з радянського періоду і перших років сучасної української державності, сферу фізичної культури і спорту вважають такою, що позбавлена злочинного втручання. Вказаний підхід з боку держави породжує відсутність належної уваги правоохоронних органів до стану правопорядку в ній, що призводить до появи численних суспільно-небезпечних проявів [129, с. 30].

Важливими організаційно-управлінськими детермінантами злочинності у сфері професійного спорту є відсутність налагодженої взаємодії правоохоронних органів з органами державної влади і місцевого самоврядування, що здійснюють управління у сфері фізичної культури і спорту, а також структурами професійного спорту (спортивні команди, клуби, ліги, федерації) з питань виявлення, фіксації та розслідування кримінальних правопорушень, а також фактична закритість сфери професійного спорту від соціального (державного та громадського) контролю.

Також, слід ураховувати, що у наслідок невідображення у статистичній звітності правоохоронних органів даних про кримінальні правопорушення у сфері професійного спорту та осіб, що їх вчинили, не збирається та не аналізується інформація на цьому напрямку, відбувається ігнорування чи втрата оперативної значимої інформації, необхідної для організації оперативно-розшукових та профілактичних заходів.

Як зазначається дослідниками, довготривалі та інтенсивні заняття спортом призводять до формування і специфічних рис характеру спортсменів-професіоналів (спортивного фанатизму, амбіційності, егоцентризму, зухвалості, жорстокості тощо). Значною мірою це спричинене високим рівнем мотиваційної та конкурентної напруги в процесі спортивних змагань та підготовки до них. Спортивні відносини значною мірою насичені проявами протистояння, ворожості, агресивності, що нерідко призводить до порушень норм спортивної етики. Іншими словами, великий спорт стимулює розвиток специфічних професійних деформацій в особистості атлета [96, с. 26].

Так, за опублікованими даними соціологічних досліджень щодо моральних цінностей спортсменів – студентів вищих навчальних закладів, 43% опитаних пішли б на порушення правил гри заради перемоги команди, а 38% були готові грубо порушити правила змагань заради власної перемоги. При цьому, одразу 20% спортсменів прагнули б підкупити суддю, аби перемогти, 47% в якості судді готові були б підсуджувати своїм, 36% прагнули б перемогти у змаганнях за всяку ціну, у тому числі незважаючи на травмування суперника

(67%) та погоджуючись вживати допінг (20%). Майже 28% опитаних спортсменів не співчують суперників, який отримав травму з їхньої вини, а 40% виявили бажання обов'язково помститися суперникові у випадку власного травмування [109, с. 115].

У цілому, у кримінологічній науці сформовано уявлення, що професійні спортсмени належать до соціальних страт, найбільше фізично і психологічно підготовлених до можливої суспільно небезпечної діяльності, оскільки під час тренувального процесу і змагальної практики набувають не лише видатних фізичних якостей і спортивної технічної майстерності, а й розвивають у собі вольові якості, рішучість, здатність досягати поставлених цілей, навички постійного психологічного суперництва, що у поєднанні зі схильністю до ризику, самоконтролем і концентрацією у критичних ситуаціях за несприятливих соціальних умов здатне сформувати злочинну мотивацію та підштовхнути на шлях вчинення кримінальних правопорушень [208, с. 396-399].

В якості факторів, які інтенсифікують процеси десоціалізації спортсменів, дослідниками згадується недостатній життєвий досвід поза межами спорту, обмеженість світогляду та комунікаційні труднощі з особами, які не пов'язані зі спортивним середовищем, а також переоцінка власних можливостей [86, с. 102-103]. Серед соціально-психологічних причин злочинності у сфері професійного спорту слід вказати і хибні уявлення багатьох спортсменів про свою виключність, надмірну віру в свої сили, самовпевненість, що нерідко трансформується у почуття безкарності і вседозволеності.

Для багатьох професійних спортсменів, у тому числі високого класу, характерними є невисокий загальнокультурний, освітній та виховний рівень, відсутність необхідних позитивних знань, умінь та навичок, брак позитивних і значущих особистісних цілей і планів, що обумовлено специфічними обставинами формування їхньої особистості, коли більша частина часу витрачається на тренувальний процес, підготовку і участь у змаганнях – за рахунок навчання, сімейного і шкільного виховання та змістовного дозвілля.

Унаслідок цього, професійні спортсмени нерідко характеризуються деформованими рисами правосвідомості і правової культури, соціальною дезадаптацією, соціально-психологічною занедбаністю, що у поєднанні з несприятливою життєвою ситуацією може призвести до вчинення ними кримінальних правопорушень.

Оскільки, як вже зазначалося, основний масив злочинності у сфері професійного спорту становлять допінгові, агресивні та корупційні правопорушення, на їх причинах необхідно зупинитися більш детально.

Слід погодитись з тим, що поширеність порушення антидопінгового законодавства обумовлена низкою детермінант, серед яких: висока зацікавленість спортсменів і держав у вищих спортивних досягненнях; випереджаючий випуск заборонених препаратів; недоліки міжнародного антидопінгового врегулювання; неузгодженість дій міжнародного співтовариства у боротьбі з допінгом у спорті [7, с. 17].

Перш за все, в якості однієї з детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом допінгу, слід розглядати упевненість багатьох професійних спортсменів, а також тренерів і фахівців спортивної медицини у неможливості досягнути значного успіху без використання заборонених субстанцій і методів. На формування такої позиції впливають безпосередні приклади використання допінгу, особливо сучасних і найновіших, іншими спортсменами, особливо найвищого рівня.

Психологічні настанови значного числа професійних спортсменів та допоміжного персоналу, таким чином, обумовлюють для них прийнятність застосування допінгу, незважаючи на загрозу притягнення до дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

Соціологічні дослідження у сфері фізичної культури і спорту підтверджують високий рівень морального схвалення допінгу серед спортсменів, а також впевненість у його корисності не лише для досягнення високих спортивних результатів, а й для здоров'я взагалі.

За даними опублікованих досліджень, на запитання щодо ставлення до вживання стероїдів з метою швидкого нарощування м'язів і сили, 27% опитаних спортсменів відповіли, що це особиста справа тих, хто тренується, тобто не висловили свого осудження вживанням допінгу. За інформацією зарубіжних дослідників, близько 80% опитаних американських спортсменів позитивно відповіли на питання щодо згоди приймати препарати, які через три роки зроблять їх олімпійськими чемпіонами, а через 10 років – інвалідами [109, с. 116].

Серед факторів, що сприяють поширенню незаконного обігу допінгу, слід вказати і ставлення керівництва спортивних клубів до організації тренувального і змагального процесу, яке зумовлює штучне форсування спортивної підготовки атлетів будь-якими засобами, у тому числі шляхом схилення спортсменів до застосування допінгу. У поєднанні з тиском тренерів, членів команди, близьких осіб і вболівальників усе це обумовлює надзвичайно високу настанову атлета на перемогу і готовність порушити закон. Особливо це характерно для професійних спортсменів, не задоволених власною кар'єрою, що підштовхує їх до пошуку протиправних шляхів досягнення високого результату у змаганнях.

Поширенню допінгових правопорушень сприяє і слабе науково-методичне забезпечення процесу спортивної підготовки, відсутність у багатьох спортсменів достовірної інформації про небезпечні побічні ефекти допінгу, особливо з урахуванням того факту, що ефекти ці можуть бути відтерміновані у часі, що формує у спортсмена хибне уявлення про безпечність допінгових препаратів і методів. До того ж, чимала кількість спортсменів не має стійких знань і уявлень про наявність науково обґрунтованих засобів і методів підвищення функціональних можливостей організму та його відновлення, що дозволили б не звертатися до заборонених субстанцій і методів.

Існуванню допінгової злочинності сприяють і недоліки ранньої профілактики цієї категорії кримінальних правопорушень, у тому числі самоусунення тренерів, спортивних педагогів і психологів від профілактично-

виховної роботи з молодими спортсменами, що не дозволяє сформувати у них відчуття нетерпимості до використання заборонених фармакологічних препаратів і методів для досягнення високих результатів у спорті.

Слід зазначити, що часто і самі професійні спортсмени, будучи повністю зануреними у тренувальний процес, не мають ні сили, ні бажання вникати у медичні особливості свого спортивного життя, покладаючись у цьому на своїх тренерів та спортивних лікарів. Рівень знань антидопінгового законодавства, особливо щодо останніх змін у списку заборонених препаратів, є недостатнім, насамперед, у молодих, у тому числі неповнолітніх, спортсменів.

Багато хто зі спортсменів та тренерів взагалі не обізнані про наявність кримінальної відповідальності за збут допінг-препаратів, які відносяться до сильнодіючих речовин, насамперед, анаболічних стероїдів. Слід урахувати і особисту зацікавленість тренерів у більш високих змагальних результатах своїх спортсменів.

При цьому, спортсмени-любители значно менше, порівняно з професіоналами, обізнані в антидопінгових правилах. Вони, як правило, взагалі не вивчають списки заборонених препаратів, не слідкують за їх змінами. Поряд з ними, як правило, немає фахівців у сфері спортивної медицини.

Умовою поширення кримінальних правопорушень цієї категорії є і відносна досяжність допінгових препаратів як для професійних спортсменів, так і для любителів.

Вчинення агресивних насильницьких злочинів спортсменами-професіоналами, поряд із загальними детермінантами, обумовлено комплексом специфічних причин та умов, які мають соціальну, біологічну та психологічну природу.

Визначальну роль у детермінації феномену агресивної насильницької злочинності у сфері професійного спорту відіграє специфіка індивідуальних якостей, у тому числі психологічних, а також вмінь і навичок, характерних для професійних спортсменів.

Серед них слід, насамперед, вказати: невисокі моральні якості багатьох спортсменів; підвищений рівень агресивності, обумовлений такими набутими рисами характеру, як безкомпромісність до суперника і постійна схильність до ризику; прагнення забезпечити свою перемогу будь-якими засобами, у тому числі шляхом грубого умисного порушення спортивних правил, поєднаного з заподіянням шкоди здоров'ю суперника; відсутність психологічного бар'єру на нанесення фізичної шкоди іншій людині (особливо у єдиноборців); систематичне вжиття алкоголю, наркотиків і стимуляторів низкою спортсменів.

Серйозною детермінантою злочинної насильницької поведінки спортсменів виступає спортивна агресивність. Зайняття спортом, під час якого відбувається підвищення функціональних можливостей організму, а також засвоєння специфічних вмінь та навичок, завжди розвиває впевненість у собі і своїх діях, яка може бути використана як у позитивних вчинках, так і негативних.

У зв'язку з цим, не буде перебільшенням стверджувати, що за умови невисоких морально-етичних якостей спортсменів їх розвинені фізичні якості, набуті навички і вміння, рішучість у критичних ситуаціях формують феномен насильницької злочинності у сфері професійного спорту.

Дослідниками традиційно відзначається значна роль психічних аномалій у детермінації агресивної, у тому числі насильницької, злочинності [20, с. 9-11; 65, с. 171; 88, с. 15-16; 138, с. 264-265; 195, с. 59-60; 237], що справедливо і для професійних спортсменів. Як зазначається у правовій літературі, психічні розлади сприяють виникненню та розвитку таких рис характеру, як подразливість, агресивність, жорстокість. У таких осіб знижуються вольові якості, підвищується навіювання, послаблюються гальмівні механізми. Ці розлади заважають нормальній соціалізації особистості, не дозволяють їй займатися певними видами позитивної діяльності, брати участь у суспільно корисній праці, у зв'язку з чим підвищують ймовірність вчинення протиправних дій, ведення антисуспільного способу життя [236, с. 62].

Розлади психічної діяльності, що впливають на злочинну поведінку і умовно об'єднуються під назвою «психічні аномалії», включають в себе психопатію, олігофренію у стадії дебільності, алкоголізм, наркоманію, залишкові явища черепно-мозкових травм, органічні захворювання центральної нервової системи, епілепсію, судинні захворювання з психічними змінами, шизофренію у стані стійкої ремісії та деякі інші психічні розлади і захворювання. До найбільш розповсюджених з них відносяться алкоголізм, психопатія, олігофренія у формі дебільності, залишкові явища черепно-мозкових травм та органічні захворювання центральної нервової системи [66, с. 67].

Серед детермінант агресивної злочинності спортсменів особливе місце посідають алкоголізація і наркотизація. Алкоголь, наркотики та психостимулятори зменшують рівень керованості психічними процесами і нерідко становляться каталізатором насильства.

Агресивна насильницька злочинність спортсменів-професіоналів може бути обумовлена і нервово-психічними розладами, що виникають в результаті черепно-мозкових травм, які є характерними для єдиноборців і представників контактних видів спорту (хокею, футболу, регбі, американського футболу та ін.). Таки розлади характеризуються пониженим контролем психічного стану, явищами соціальної дезадаптації, імпульсивності, необдуманості рішень і дій, підвищеною збудливістю, грубістю, дратівливістю, тривожністю, відмовою від засвоєння моральних і правових норм.

До чинників, які сприяють виникненню і поширенню діяльності радикально налаштованих угруповань спортивних фанатів, слід насамперед віднести: розповсюдження ультраправих ксенофобських настроїв; масове вживання у фанатському середовищі алкоголю та наркотиків; наслідування негативних звичаїв і традицій фанатської субкультури, що заохочує культивування ворожнечі між угрупованнями фанатів.

В емоційно-вольовій сфері осіб, які є членами фанатських угруповань, фіксується ослаблення почуття сорому, байдуже ставлення до переживань

інших, емоційна неврівноваженість, нестриманість, грубість, брехливість, прагнення до демонстрації зневаги до норм суспільної поведінки [196, с. 66].

Серед організаційно-управлінських причин та умов необхідно зазначити: неналежну якість профілактичної роботи підрозділів Національної поліції, їх недостатню інформованість про місця збору, чисельність, наміри і плани лідерів і активних учасників угруповань, прорахунки в організації профілактичного обліку осіб – членів радикальних угруповань спортивних фанатів; неузгодженість дій організаторів спортивних змагань щодо забезпечення громадського порядку на спортивних аренах; неналежну технічну оснащеність багатьох місць проведення масових спортивних заходів і їхню невідповідність нормам безпеки.

Кримінологічні дослідження останніх років дають підстави дослідникам вважати, що правоохоронні органи не адаптовані до сучасних умов протидії злочинності спортивних уболівальників ні в матеріально-ресурсному, ні в організаційно-управлінському, ні в методичному та професійному аспектах [53, с. 44]. Ужиті органами поліція заходи, як правило, не чинять відчутного запобіжного впливу на неформальні об'єднання громадян протиправної спрямованості. Як зазначається фахівцями, керівники територіальних органів поліції не приділяють належної уваги організації роботи з виявлення активних учасників таких угруповань. На оперативних нарадах звертається увага на вкрай слабку організацію роботи з отримання оперативної інформації про місця збору, чисельність, наміри, а також лідерів і активних учасників неформальних груп. Члени цих груп потрапляють під контроль співробітників поліції, як правило, тільки після вчинення ними протиправних діянь. Оперативна обізнаність служб кримінальної поліції щодо цієї категорії осіб перебуває на низькому рівні [53, с. 44; 203, с. 39].

Окремий комплекс загальних та специфічних детермінант притаманний і корупційній злочинності у сфері професійного спорту.

Загальновизнаними тенденціями розвитку світового спорту на сучасному етапі є: поглиблення спортивної спеціалізації, професіоналізація

спортивної діяльності; комерціалізація спортивної сфери, бурхливий розвиток спортивної індустрії, спортивного шоу-бізнесу, ринку спортивних послуг; динамічне зростання кількості людей, залучених до діяльності у сфері спорту – спортсменів, спортивних фахівців та спеціалістів суміжного зі спортом профілю (спортивних журналістів, маркетологів та ін.); зростання рівня доходів спортсменів високого класу та фахівців, що забезпечують їхню підготовку та виступи [76, с. 285-286].

У найзагальнішому вигляді до основних причин корупційної злочинності у сфері професійного спорту належать економічні проблеми в державі, політична нестабільність, відсутність ефективних механізмів державного і громадського контролю за діяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, професійних спортивних організацій та їх посадових осіб.

Важливим соціально-економічним фактором є насправді невисокий рівень життя і доходів як значної частини спортсменів, так і переважної більшості осіб з числа допоміжного персоналу, що провокує їх на пошук альтернативних, часто кримінально протиправних засобів матеріального забезпечення.

При цьому, як справедливо зазначається науковцями, у сучасному суспільстві зростає толерантність до корупційних проявів, яка формується, з одного боку, за рахунок об'єктивної функціональності корупції, а з іншого, через невіру у спроможність протистояти підкупу, зокрема, й на рівні правоохоронних органів, які покликані вести боротьбу з корупцією. Оскільки дії злочинців, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, мають усвідомлений, осмислений характер, це передбачає усвідомлення та оцінку переваг корупційних відносин за вирахуванням ризиків відповідальності. Таким чином, формується функціональне сприйняття корупційних вчинків як прийняттого та навіть бажаного вирішення проблем [242, с. 257].

Однією з головних причин вчинення корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним впливом на результати спортивних

змагань, є економічні інтереси як організаторів, так і безпосередніх учасників азартних ігор, які виражаються в намаганні отримати безпідставні надприбутки за допомогою незаконних способів.

З економічними факторами корупційної злочинності пов'язані і процеси модернізації букмекерської діяльності, які відбуваються шляхом впровадження цифрових технологій, створення різноманітних онлайн платформ, застосунків, систем електронних платежів.

Як справедливо зазначається дослідниками, використання сучасних цифрових технологій не лише відкриває широкі можливості для спілкування та обміну інформацією, піднесення на якісно новий рівень розвитку всіх сфер життєдіяльності, а й викликає численні побічні негативні явища криміногенного характеру, у тому числі поширення як традиційних кримінально караних діянь, так і правопорушень, вчинюваних у кіберпросторі [206, с. 4].

Усі ці процеси, поряд з розширенням можливостей ігорного бізнесу, створюють передумови для вчинення кримінальних правопорушень і у сфері професійного спорту.

Серед умов, які сприяють корупції у сфері професійного спорту, певне значення має і існуюча автономність спортивних федерацій. Будучи громадськими об'єднаннями, усі вони мають власні статuti, умови членства, внутрішні органи управління та можливість самостійно організовувати і проводити змагання, нерідко підбирати склад учасників, рефері, суддів, склад дисциплінарних органів, складати рейтинги спортсменів, здійснювати контроль за ходом та результатами змагань, нерідко – за відсутністю чітко визначених процедур допінг-контролю. Таке становище надає посадовим особам професійних спортивних структур можливість зловживати власними повноваженнями заради задоволення власних економічних інтересів.

Умовами вчинення розкрадань коштів на потреби сфери професійного спорту є і відсутність належного контролю за використанням коштів,

насамперед, бюджетних, виділених на розвиток спорту, будівництво та реконструкцію спортивних об'єктів.

Серед правових факторів традиційно вказується на недосконалість чинного законодавства, практики його застосування, відсутність відомчої статистики, яка б відображала кількісні та якісні показники поширеності корупційних кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту.

В якості організаційно-управлінських умов поширення корупції у сфері професійного спорту слід зазначити і загалом неефективний механізм взаємодії правоохоронних органів з посадовцями структур професійного спорту, у тому числі з питань протидії корупційним правопорушенням, а також відсутність у структурі правоохоронних органів і підрозділів, які б спеціалізувалися на виявленні проявів корупції у професійному спорті та викритті спортивних корупціонерів.

Висновки до другого розділу

Різноманіття видів діяльності, пов'язаної з професійним спортом, обумовлює і доволі широке коло порушень закону у цій сфері, у тому числі кримінально-караних.

Найбільш поширеними у сфері сучасного професійного спорту є: допінгова злочинність, тобто кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів; агресивна, у тому числі насильницька, злочинність спортсменів, допоміжного спортивного персоналу та спортивних фанатів; корупційна злочинність, у тому числі протиправний вплив на результати спортивних змагань, розкрадання коштів на будівництво спортивних об'єктів, забезпечення підготовки спортсменів і проведення змагань, корупційні практики у сфері допінгового контролю, а також використання корупційних механізмів у процесі відмивання доходів. Отриманих від злочинної діяльності.

Категорія «злочинність у сфері професійного спорту» не тотожна категорії «злочинність професійних спортсменів», оскільки останні вчиняють і кримінальні правопорушення, не пов'язані з їх безпосередньою професійною спортивною діяльністю, у тому числі ті, вчинення яких відбувається з використанням наявної у спортсменів фізичної підготовки, спеціальних вмінь та навичок, напрацьованих під час багаторічного тренувального процесу та змагальної діяльності.

Серед детермінантів криміналізації професійного спорту слід виділити насамперед соціально-економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та правові чинники, у тому числі: економічні негаразди спортивної індустрії, низький рівень доходів більшої частини спортсменів та допоміжного персоналу – поряд із надприбутками невеликої кількості «зірок» спорту та представників спортивного бізнесу, тотальна комерціалізація спорту, підпорядкування його інтересам бізнесу і отриманню прибутків будь-якою ціною, уразливість бюджетного фінансування спортивних заходів до різних кримінальних схем і практик, недостатня увага контролюючих і правоохоронних органів до стану злочинності у сфері професійного спорту, а також специфічні соціально-психологічні, у тому числі ціннісні, деформації особистості професійних спортсменів (спортивний фанатизм, надмірна амбіційність, зухвалість, егоцентризм, агресивність, жорстокість), які роблять останніх фізично і психологічно підготовленими до суспільно небезпечної діяльності.

Окремим чинником процесів криміналізації професійного спорту є негативний вплив індустрії азартних ігор. Високі ставки на результати спортивних змагань, насамперед, у футболі, баскетболі, тенісі та боксі роблять ці види спорту уразливими до протиправного впливу. Незаконні зв'язки букмекерів зі спортсменами, суддями, тренерами та службовими особами професійного спорту для маніпуляцій результатами змагань стають глобальною проблемою, впливаючи не лише на репутацію професійного спорту в очах громадськості, а й на його економічну основу.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СФЕРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

3.1. Міжнародно-правові стандарти запобігання криміналізації професійного спорту

Спорт, будучи глобальною культурною цінністю усього цивілізованого суспільства, потребує належного правового регулювання не лише на рівні національного законодавства кожної держави, а й на більш глобальній арені. Саме тому регулювання сфери професійного спорту закладене у низці міжнародних актів, які, власне, часто й стають основою розробки та запровадження окремих законодавчих актів на державному рівні, в тому числі й в Україні.

Участь України у міжнародному співробітництві, безумовно, сприятиме посиленню протидії криміналізації професійного спорту, поліпшенню роботи суб'єктів протидії незаконному обігу допінгу, корупційним правопорушенням, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, маніпулюванню ними, вдосконаленню правоохоронної діяльності, опрацюванню ефективних національних стратегій і заходів, спрямованих на попередження і припинення кримінальних правопорушень у всіх видах спорту відповідно до європейських та світових стандартів.

У зв'язку з цим, у сучасній правовій науці актуалізуються питання дослідження глобального міжнародно-правового регулювання боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту, що є запорукою розробки дієвого нормативного регулювання на національному рівні й подолання проявів злочинності в означеній сфері.

Наразі вже існує цілий комплекс нормативних актів міжнародного порядку, які встановлюють основи спортивної діяльності, надання спортивних послуг, включаючи і медичних, які направлені у першу чергу на безпеку спортсменів та справедливість проведення змагань. В якості міжнародного

регулювання спортивної діяльності створювалися нормативно-правові акти та міжнародні організації [121, с. 155]. У сучасній юриспруденції широке застосування отримав термін «міжнародне спортивне право», під яким розуміють систему міжнародно-правових норм, що регулюють співробітництво суб'єктів міжнародного права у галузі спорту на універсальному та регіональному рівнях й застосовуються до певного кола відносин, як-то: боротьба з дискримінацією у спорті, протидія поширенню допінгу, визнання права на спорт як права людини, підтримання миру під час Олімпійських ігор, запобігання й боротьба з насильством у зв'язку зі спортивними подіями [9, с. 377].

Специфікою професійного спорту як сфери міжнародно-правового регулювання є те, що значну частину питань врегульовано, поряд з міжнародними договорами (універсальними, регіональними, двосторонніми), також і різноманітними нормативними актами неурядових (громадських) міжнародних спортивних організацій (МОК, ВАДА, міжнародні спортивні федерації з видів спорту, асоціації, ліги тощо). Сукупність норм, напрацьованих міжнародними неурядовими спортивними організаціями, у світовій праці отримала назву «*lex sportiva*».

Слід зазначити, що єдиного міжнародно-правового документу, який би комплексно охоплював питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійного спорту, немає.

Пристаючи безпосередньо до питання аналізу окремих міжнародних актів, що регулюють сферу професійного спорту, і більш широко – спорту високих досягнень, варто згадати, перш за все, Олімпійську хартію [3], якою закладено основи міжнародного олімпійського руху й яка донині є кодифікованим актом, що містить перелік основних принципів олімпізму, правил та роз'яснень, правил та роз'яснень, прийнятих МОК. Хартія вперше опублікована у 1908 р., однак містила низку правил, сформульованих ініціатором відродження Олімпійських ігор сучасності П'єром де Кубертенем.

Безумовно, слід одразу зазначити, що протягом тривалого часу Хартія містила звід олімпійських принципів і правил аматорського (любительського) спорту на протилежність спорту професійного. Однак, стрімкі процеси професіоналізації і комерціалізації олімпійського спорту, у тому числі допуск спортсменів-професіоналів до участі в олімпійських змаганнях вже дозволяють розглядати Олімпійську хартію в якості джерела права, що регулює відносини у сфері професійного спорту. З огляду на важливість нормативного регулювання сучасного олімпійського руху, встановлені Хартією механізми постійно оновлюються та удосконалюються, що й зумовлює повсякденні зміни її тексту. Так, нині діючою є редакція від 30.01.2025.

Перш за все, Олімпійська хартія закріплює низку фундаментальних спортивних принципів, серед яких, зокрема, служіння спорту гармонійному розвитку людини, право на кожного на зайняття спортом без будь-якої дискримінації, в дусі взаєморозуміння, дружби, солідарності та чесної гри, політичний нейтралітет, свобода від зовнішнього впливу, добросовісне управління.

Документ закріплює умови участі атлетів, офіційних осіб команд та іншого персоналу в олімпійських змаганнях, серед яких, зокрема, повага і виконання вимог документів МОК, Всесвітнього антидопінгового кодексу, Кодексу Олімпійського руху щодо запобігання маніпуляцій на змаганнях. Додержання зазначених умов і принципів є надійною запорукою забезпечення законності під час підготовки і участі у змаганнях та попередження криміналізації спорту вищих досягнень.

Хартія визначає місію, роль, юридичний статус, повноваження МОК, його органів та посадових осіб, міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів.

В контексті боротьби зі спортивною злочинністю та у разі порушення положень як власне Олімпійської хартії, так і інших міжнародних документів у цій сфері, остання передбачає можливість застосування низки варіативних санкцій до правопорушників. Так, членам МОК за порушення існуючих

міжнародних стандартів загрожує дисциплінарна відповідальність – догана або ж призупинення повноважень. Більш серйозні наслідки чекають на міжнародні федерації у разі допущення відповідних порушень, аж до виключення з програми Олімпійських ігор. Що ж до окремих спортсменів або команд, то у разі порушення Олімпійської хартії до них можуть застосовуватися дискваліфікація або відкликання акредитації, а також тимчасове або постійне відсторонення від участі в Олімпійських іграх.

Джерелом міжнародного-правового регулювання професійного спорту та боротьби зі злочинністю у цій сфері є й Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту від 21.11.1978, прийнята Генеральною конференцією ЮНЕСКО [105].

Документ декларує фундаментальне право кожної людини на доступ до фізичного виховання, фізичної активності та спорту без будь-якої дискримінації за етнічним походженням, статтю, сексуальною орієнтацією, мовою, релігією, політичними чи іншими переконаннями, національними або соціальним походженням, майновим станом чи будь-якою іншою ознакою. До того ж, документом закріплюється необхідність захисту сфери спорту від зловживань, адже такі явища, як насильство, допінг, політичні маніпуляції, корупція та махінації у сфері спортивних змагань підривають престиж та довіру до фізичного виховання, фізичної активності та спорту, а також спотворюють їх виховну, розвиваючу та оздоровчу функції. Учасники, зокрема судді, органи державної влади, правоохоронні органи, спортивні організації, букмекерські компанії, власники пов'язаних зі спортом прав, засоби масової інформації, неурядові організації, адміністратори, працівники освіти, сім'ї, медичні працівники та інші зацікавлені сторони повинні співпрацювати, щоб забезпечити скоординоване реагування на загрози морально-етичних аспектів.

Окремої уваги хартія приділяє антидопінговій діяльності та впровадженню заходів, спрямованих на попередження корупції у спорті. Хартія закликає докласти усіх зусиль для протистояння шкідливому впливу допінгу та для захисту фізичного, психологічного та соціального потенціалу та

благополуччя учасників, переваг чесної гри та змагальності, морального вигляду спортивної спільноти та прав людей, що беруть участь на всіх рівнях. У документі підкреслюється, що махінації у сфері спортивних змагань підривають основні цінності спорту та у поєднанні з букмекерськими ставками відкривають широкі бізнес-можливості для транснаціональної організованої злочинності. Хартія наголошує на необхідності вжиття ефективних заходів для сприяння національному та міжнародному співробітництву щодо боротьби з махінаціями у сфері спортивних змагань, а також скоординованому глобальному реагуванні з використанням відповідних міжнародно-правових інструментів.

З метою зменшення можливостей для корупції та перевитрати коштів при організації великих спортивних заходів хартія пропонує, щоб організатори таких заходів, органи державної влади та інші зацікавлені сторони вживали заходів щодо забезпечення максимальної прозорості, об'єктивності та справедливості під час здійснення конкурсних процедур, планування та проведення таких заходів. На органи державної влади, які надають фінансову, матеріальну та іншу підтримку спортивним організаціям, покладається обов'язок перевіряти та контролювати належне використання виділених ними від імені суспільства ресурсів.

У хартії підкреслюється, що для захисту доброчесності у сфері спорту вирішальне значення мають програми профілактики, які повинні сприяти формуванню позитивного ставлення до боротьби з допінгом у спорті та негативного ставлення до махінацій, корупції, неналежної поведінки та експлуатації. Програми повинні охоплювати учасників, у тому числі суддів, органи державної влади, правоохоронні органи, спортивні організації, букмекерські компанії, власників пов'язаних зі спортом прав, засоби масової інформації, неурядові організації, адміністраторів, працівників освіти, сім'ї, медичних працівників та інші зацікавлені сторони.

Дослідниками справедливо зазначається, що активним творцем міжнародних стандартів у сфері спорту, в тому числі в аспекті боротьби зі

злочинністю, була й донині лишається Рада Європи, діяльність якої спрямована на створення правових норм та закладення основ співробітництва європейських держав, котрі впливають на розвиток професійного спорту в Європі та дають приклад для наслідування іншими континентами. Рада Європи активно реалізовує програми, створює низку конвенцій, обов'язкових для сторін, які покликані поширювати правила чесного спорту та регулювати спортивні відносини. Характерним є те, що межі діяльності Ради Європи поширюються не лише на розвиток спорту, але і на боротьбу з корупцією та маніпулюванням спортивними заходами, запобігання насильству, протидію вживанню допінгу, а також на забезпечення безпечного спортивного середовища та належної поведінки з боку глядачів [201, с. 230-231].

Важливим документом регіонального характеру є ухвалена Рекомендацією CM/Rec(2021)5 Комітету Міністрів Ради Європи Європейська спортивна хартія (переглянута) [124]. В основу документу покладено прийняту у 1975 р. Європейську хартію спорту для всіх, надалі оновлену у 1992 та 2001 роках.

Чинна хартія, маючи на меті розробку і впровадження правових і політичних рамок для спорту, дотримання та сприяння цінностям прав людини та верховенства права, задекларувала права кожної людини на зайняття спортом у надійному, безпечному та здоровому середовищі, підкреслила необхідність гарантування і захисту прав спортсменів, етичності та доброчесності спортивних організацій, спортивних змагань та тих, хто бере участь у спортивній діяльності.

Хартія закликає уряди під час взаємодії з корпоративним і професійними спортивними організаціями забезпечувати дотримання останніми відповідних правил, у тому числі в економічній і соціальній сфері, щодо безпеки, боротьби з дискримінацією, спортивної доброчесності, корпоративного управління та боротьби з корупцією.

Проголошуючи політику доброчесності у спорті, хартія закликає протистояти її загрозам, серед яких насамперед такі кримінальні

правопорушення, як корупція, шахрайство та примус, а також порушення статутних і дисциплінарних правил та неетична поведінка. Документом констатована і необхідність пошуку дієвих методів для захисту спорту та спортсменів від експлуатації з метою політичної, комерційної чи фінансової вигоди, а також від образливого та принизливого поводження. Особам, які займаються спортом професійно, хартія закликає надати відповідний соціальний статус, етичні гарантії проти будь-яких форм експлуатації та можливість реалізувати економічні та соціальні права.

Окрему групу становлять міжнародні стандарти протидії окремим видам правопорушень у сфері професійного спорту, у тому числі незаконному обігу допінгових препаратів, корупційним правопорушенням і маніпуляції спортивними змаганнями, посяганням на принцип рівності прав і свобод спортсменів, насильству і хуліганській поведінці вболівальників під час спортивних змагань.

Особливістю використання допінгу в спорті є те, що це порушення не визнає кордонів, а отже, не може бути подолане лише зусиллями спортивної федерації або держави. Це змушує спортивні, урядові та неурядові організації вступати у багатосторонню взаємодію між собою, формуючи систему міжнародного антидопінгового співробітництва [8, с. 155].

Важливі норми містяться у Антидопінговій конвенції (ETS № 135) від 16.11.1989 [13], прийнятій під егідою Ради Європи і Додатковому протоколі до конвенції від 12.09.2002 [54].

Прийняття на міжнародному рівні зазначених документів стало реакцією європейської спільноти на зростаюче використання спортсменами допінгових препаратів і заборонених методів під час спортивних заходів, а також наслідки такого використання для здоров'я учасників і майбутнього спорту.

Відповідно до конвенції, країни-учасники зобов'язуються координувати політику та практичні заходи своїх урядових відомств та інших державних органів, що відповідають за боротьбу з допінгом у спорті, забезпечуючи практичне застосування цієї конвенції.

В якості заходів, спрямованих на попередження застосування заборонених допінгових препаратів і методів, конвенція зобов'язує держави-учасники: впроваджувати антидопінгове законодавство та правила; вживати адміністративні заходи, спрямовані на обмеження обігу та використання у спорті допінгових препаратів; забезпечувати контроль за обігом, володінням, ввезенням, розповсюдженням і продажем допінгових препаратів; надавати фінансову та іншу допомогу спортивним організаціям у проведенні допінгових перевірок; припиняти фінансову підтримку спортсменів, дискваліфікованих за порушення антидопінгових правил.

Документ зобов'язує учасників створювати на своїй території лабораторії допінгового контролю, заохочуючи останні до реалізації відповідних програм досліджень і розробок у галузі допінгових препаратів і методів.

До того ж, у Додатку 1 міститься перелік заборонених класів препаратів і методів, використання яких згідно з конвенцією є недопустимим.

Згідно з Додатковим протоколом до конвенції держави-учасники взаємно визнали повноваження національних антидопінгових організацій на проведення допінг-контролю на їхній території у спортсменів іншої сторони конвенції, а також визнали повноваження ВАДА та інших організацій з допінг-контролю, які здійснюють роботу під його контролем.

У контексті аналізу стандартів боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту необхідно звернутися до норм Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, прийнятої 18.11.2005 на 33-й сесії ЮНЕСКО [103].

Означений міжнародний нормативний акт став органічним продовженням Антидопінгової конвенції від 16.11.1989, яка, безумовно, сприяла ефективній гармонізації антидопінгової політики і практики, а також підвищенню стандартів програм з питань боротьби з допінгом. Разом з тим, будучи ратифікованою головним чином європейськими країнами, Антидопінгова конвенція не мала загального охоплення.

Метою ухвалення нової конвенції стало сприяння попередженню використання допінгу в спорті і боротьбі в інтересах його викорінення. Задля досягнення цілей конвенції, остання зобов'язує держав-учасниць вживати на національному й міжнародному рівнях належних заходів; заохочувати всі форми міжнародного співробітництва, спрямованого на забезпечення захисту спортсменів, дотримання етичних принципів у спорті й спільного використання результатів досліджень; сприяти міжнародному співробітництву між державами-учасницями й провідними організаціями у сфері боротьби з допінгом у спорті.

Так само, як і Антидопінгова конвенція, Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті передбачає вжиття державами-учасницями відповідних заходів у сфері законодавства, нормативного регулювання, політики й адміністративної практики. Мова йде про впровадження антидопінгового законодавства, обмеження обігу та використання заборонених препаратів, організацію і здійснення контрольних функцій, допомогу спортивним організаціям у проведенні перевірок, а також санкції до спортсменів, спортивних організацій та інших осіб, що порушують антидопінгові правила.

Значної уваги конвенція приділяє питанням налагодження співпраці між антидопінговими і спортивними організаціями, підтримці місії ВАДА, міжнародній співпраці у сфері допінг-контролю, проведенню антидопінгових та інших наукових досліджень у спортивній сфері.

Доповненням до Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті є розроблений ВАДА Заборонений список, що набув чинності з 01.01.2006. Список містить перелік заборонених речовин, заборонених методів, речовин, заборонених в окремих видах спорту та специфічних субстанцій. Також, до тексту конвенції включено затверджені ВАДА та чинні з 01.01.2005 Міжнародні стандарти для терапевтичного використання заборонених речовин, які передбачають критерії та порядок надання спортсменам дозволів на

терапевтичне використання заборонених речовин та методів, а також їх скасування.

У Додаток № 1 до конвенції внесено Всесвітній антидопінговий кодекс, прийнятий ВАДА 05.03.2003 (з подальшими змінами) [42]. З метою координації дій щодо боротьби з допінгом у спорті на національному й міжнародному рівнях держави-учасниці конвенції зобов'язались дотримуватись принципів кодексу як основи для вжиття заходів, спрямованих на досягнення цілей конвенції.

Всесвітній антидопінговий кодекс є універсальним документом, який містить конкретні положення щодо визначення допінгу, переліку порушень антидопінгових правил, особливостей доказування застосування допінгу, тестування і розслідування, аналізу проб, обробки результатів, а також санкцій (наслідків) стосовно спортсменів та інших фізичних осіб, команд, спортивних організацій та сторін-підписантів і ВАДА.

Будучи учасником Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Україна також вживає необхідних заходів з метою виконання її цілей. Свідченням цього є згадуваний нині чинний Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті», що й визначив правові та організаційні засади провадження антидопінгової діяльності на національному рівні. Разом з тим, враховуючи серйозність проблематики використання допінгу у сфері професійного спорту, відповідне законодавство вимагає повсякчасного перегляду й оновлення, в тому числі у зв'язку з затвердженням нових стандартів на міжнародному рівні.

Заходи щодо нормативного забезпечення запобігання поширенню допінгу вживаються і структурами ЄС. Відповідні нормативні приписи містяться у Європейській хартії проти допінгу в спорті, Конвенції ЄС про попередження застосування допінгу в спорті 1995 р., Європейській спортивній моделі 1998 р., Білій книзі зі спорту 2007 року [26, с. 38].

Поряд зі створенням правової бази протидії порушенням антидопінгових правил, міжнародне співробітництво в антидопінговій сфері передбачає і

запровадження та діяльність системи міжнародних антидопінгових організацій, серед яких чільне місце посідають ВАДА, МОК, Міжнародний параолімпійський комітет, регіональні антидопінгові організації (Східної Європи, Південно-Східної Азії, Океанії, Центральної Америки тощо), міжнародні спортивні федерації, інші організатори великих спортивних заходів, які проводять на них антидопінгові тестування.

Основні навантаження щодо здійснення антидопінгової діяльності в сучасному світі покладено на ВАДА як спеціалізовану організацію, створену спеціально для здійснення антидопінгової діяльності у спортивній сфері. ВАДА засновано у 1999 р. МОК та урядами провідних країн в якості великої неурядової організації, наділеної функціями міжнародної нормотворчості у сфері антидопінгової діяльності. Членство у ВАДА державних органів і міжурядових організацій не наділяє його особливим міжнародно-правовим статусом – ВАДА є неурядовою організацією. У той же час, акти цієї організації мають обов'язкову юридичну силу щодо держав, неурядових організацій та спортсменів, які приймають участь у міжнародному спортивному русі. До основних напрямів діяльності цієї організації належать: затвердження списків заборонених речовин і методів; встановлення наукових, адміністративних і технічних стандартів та процедур забору й аналізу допінг-проб; застосування дисциплінарних процедур і санкцій для забезпечення боротьби із допінгом у спорті [8, с. 157-159; 28].

Тобто, фактично ВАДА є і верховним наглядовим антидопінговим органом, що здійснює функції спостереження на міжнародних спортивних заходах та у позазмагальний період через складну систему підпорядкованості відповідних національних антидопінгових організацій [8, с. 159-160].

Як вже зазначалося, знаковими процесами останніх часів стали проникнення у спортивну сферу ринкових відносин і її комерціалізація. Фінансово-економічний статус спорту, спонсорство несуть в собі серйозну небезпеку поширення корупції, трансформації ціннісних пріоритетів спорту. Корупція є явищем не лише українського спорту, але і всього міжнародного

спортивного руху [97, с. 164]. Стосовно спорту у міжнародних документах корупція насамперед передбачає порушення принципу чесної гри (Fair Play).

На боротьбу з корупційними проявами у спорті, а саме, з маніпулюванням спортивними змаганнями, як окремим видом злочинності у сфері професійного спорту, спрямовані положення Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від 18.09.2014 [84]. Конвенцією справедливо констатовано, що спорт, заснований на справедливій і рівній конкуренції, має непередбачуваний характер, а розвиток діяльності, пов'язаної зі ставками на спортивні змагання, у тому числі незаконними, збільшує ризики різноманітних маніпулювань. Визнано, що кожна країна і кожен вид спорту у світі можуть потенційно піддатися впливу маніпулювань спортивними змаганнями, й це явище, як глобальна загроза чесності у спорті, потребує глобальних заходів у відповідь.

Основними цілями конвенції проголошено: 1) попередження, виявлення та застосування санкцій проти національного та транснаціонального маніпулювання національними і міжнародними спортивними змаганнями; 2) сприяння національному та міжнародному співробітництву проти маніпулювання між відповідними державними органами, а також з організаціями, залученими до спортивної діяльності і ставок на спортивні змагання.

У контексті цього, передбачено принципи запобігання, співробітництва та окремі заходи, спрямовані на недопущення проявів маніпуляцій у сфері професійного спорту.

Конвенцією передбачаються зобов'язання держав здійснити комплекс заходів щодо налагодження внутрішньодержавної та міжнародної взаємодії з питань запобігання та протидії маніпулюваннями під час спортивних змагань, зокрема у зв'язку зі ставками на спортивні змагання, виявлення правопорушень під час організації та проведення спортивних змагань, що мали наслідком маніпулювання спортивними змаганнями, притягнення до відповідальності винних у вчиненні зазначених правопорушень фізичних та юридичних осіб

Так, документ покладає на держави-учасниці обов'язок впливати на спортивні організації з метою виконання ними правил по боротьби з маніпулюванням, у тому числі вимог щодо недопущення конфлікту інтересів, інформування про підозрілу діяльність чи операції, моніторингу спортивних змагань, які можуть піддатися ризикам маніпулювання, призначення суддів і рефері на останній можливій стадії, встановлення дисциплінарної відповідальності та санкцій. При цьому, дисциплінарна відповідальність, встановлена спортивними організаціями, не виключає будь-якої кримінальної, цивільної чи адміністративної відповідальності.

З метою боротьби з незаконними ставками на спортивні змагання конвенція передбачає вжиття таких заходів, як закриття або обмеження доступу дистанційних та фізично існуючих операторів ставок на спортивні змагання, блокування фінансових потоків між незаконними операторами ставок і споживачами, заборона реклами незаконних операторів ставок, підвищення обізнаності споживачів про ризики, пов'язані з незаконними ставками на спортивні змагання.

Держави-учасники зобов'язуються конвенцією, щоб їх національне законодавство передбачало кримінальну відповідальність за маніпулювання спортивними змаганнями, коли це стосується примусової, корупційної або шахрайської діяльності, а також за відмивання одержаних злочинним шляхом доходів, пов'язаних з маніпулюванням спортивними змаганнями.

Окремо передбачено і необхідність забезпечення притягнення винних юридичних осіб до кримінальної, адміністративної та цивільної відповідальності, у тому числі застосування до них тимчасового або постійного позбавлення права здійснювати комерційну діяльність, передачі під судовий нагляд та ліквідації підприємства у судовому порядку. Також, конвенція орієнтує держави-учасниці на вжиття законодавчих та практичних заходів щодо арешту і конфіскації товарів, документів, інших інструментів, які використовувалися в процесі маніпуляцій спортивними змаганнями, а також доходів від цих злочинів або майна, вартість якого відповідає цим доходам.

У свою чергу, під егідою МОК діє Кодекс олімпійського руху щодо запобігання маніпулювання спортивними змаганнями [4]. Кодекс закріплює принцип прихильності учасників олімпійського руху до захисту чесності спорту та визнає вирішальне значення співпраці спортивних організацій з державними органами, у тому числі правоохоронними органами, а також з суб'єктами ставок на спорт. У кодексі окремо зазначається, що встановлені ним правила відповідають Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями, що не заважає спортивним організаціям встановлювати і більш суворі правила.

Документ містить перелік конкретних порушень принципу чесності спорту, серед яких: незаконні ставки на спорт, маніпулювання спортивними змаганнями, у тому числі корупційна поведінка, порушення правил використання внутрішньої інформації або замовчування, відмова від співпраці з організацією, що проводить відповідне розслідування. У документі визначено загальні правила процедури розслідування порушень кодексу, тягар доказування і правила допустимості доказів, особливості оскарження висновків контролюючих організацій. Кодексом передбачається застосування тимчасових заходів до учасників змагань та інших осіб, стосовно яких проводиться розслідування, а також санкцій до осіб, винних у порушенні правил – від мінімального попередження до максимальної довічної дискваліфікації.

Важливу роль у протидії корупційним проявам у сфері професійного спорту продовжує відігравати і Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 [82], насамперед, в частині попередження підкупу національних та іноземних публічних посадових осіб, а також посадових осіб публічних міжнародних організацій, у тому числі при підготовці і проведенні міжнародних спортивних заходів.

В якості цілей конвенція проголошує: 1) сприяння вжиттю заходів, спрямованих на більш ефективне й дієву протидію корупції; 2) заохочення та підтримку міжнародного співробітництва і технічної допомоги у протидії

корупції; 3) заохочення чесності, непідкупності, відповідальності, а також належного управління публічними справами та публічним майном.

Конвенція визначає основні зобов'язання держав-учасниць щодо запобігання, розслідування і кримінального переслідування за корупцію та для призупинення операцій (замороження), арешту, конфіскації і повернення доходів від корупційних злочинів. Відповідно, кожна держава-учасниця зобов'язується розробляти і проводити ефективну і скоординовану політику протидії корупції, забезпечуючи додержання принципів правопорядку, належного управління державними справами та державним майном, справедливості і непідкупності, прозорості і відповідальності.

У контексті протидії корупційним проявам у сфері професійного спорту слід також згадати прийняті під егідою Ради Європи Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією 1998 р. [89] та Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією 1999 р. [240]

Світова спільнота традиційно виявляє занепокоєність і проявами расової дискримінації у спорті. Так, 10.12.1985 під егідою ООН прийнято Міжнародну конвенцію проти апартеїду у спорті [104]. Згідно з конвенцією, держави-учасниці рішуче засуджують апартеїд як систему узаконеної расової сегрегації та дискримінації, не допускають спортивних контактів (у тому числі з боку їх спортивних організацій та спортсменів) з державами, які практикують апартеїд, а також вживають усіх заходів щодо недопущення участі у міжнародних спортивних змаганнях спортсменів і спортивних організацій з таких держав, та докладають зусиль щодо їх виключення з міжнародних, у тому числі регіональних, спортивних організацій. Держави зобов'язуються припиняти будь-які спроби расової дискримінації та сегрегації, своєчасно та ефективно реагувати на ці порушення.

Міжнародним співтовариством приділяється увага і питанням забезпечення правопорядку при проведенні масових спортивних заходів.

Так, положеннями Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема, футбольних

матчів (ETS № 120) від 19.08.1985 [61], передбачено низку заходів, спрямованих на запобігання та контроль над насильством та неналежною поведінкою з боку глядачів.

Ці заходи, зокрема, передбачають: забезпечення залучення достатньої кількості ресурсів для охорони громадського порядку і боротьби з вибухами насильства та неналежною поведінкою, як на безпосередньо прилеглих до стадіонів ділянках і стадіонах, так і на шляхах, якими користуються глядачі; сприяння тісній співпраці та обміну інформацією між поліцейськими підрозділами різних населених пунктів, яких це стосується або може стосуватись; застосування або, у разі необхідності, прийняття законодавства, яке передбачає призначення відповідних покарань або, коли це необхідно, вжиття відповідних адміністративних заходів щодо осіб, визнаних винними у вчиненні правопорушень, пов'язаних з насильством або неналежною поведінкою з боку глядачів. Зважаючи, на жаль, на поширення неналежної поведінки глядачів під час спортивних заходів, положення Конвенції мають особливу вагу для подолання окремих проявів злочинності у сфері професійного спорту.

У грудні 2014 р. Радою Європи за результатами низки проведених досліджень, обговорень та консультацій підготовлено проект нової конвенції, спрямованої на запобігання протиправної поведінки глядачів під час масових спортивних заходів. Остаточний текст нової Конвенції Ради Європи про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та обслуговування під час футбольних матчів та інших спортивних заходів схвалено 04.05.2016 та відкрито для підписання державами-членами Ради Європи 03.07.2016 [83].

Конвенцію підписано Україною у 2016 р., і за умови її ратифікації, Конвенція конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема, футбольних матчів (ETS № 120) від 19.08.1985 підлягатиме доносації.

Як і попередньою конвенцією, новим документом визначаються ключові принципи діяльності, спрямованої на протидію потенційним і реальним

загрозам безпеці та громадському порядку під час проведення футбольних матчів та інших спортивних подій, а також подолання їх негативних наслідків. Такі загрози можуть виникати з різних причин, зокрема, через природні лиха, несправність інфраструктури, терористичні акти, будь-які інші прояви насильства чи неналежної поведінки.

Основною метою діяльності держав згідно з новою конвенцією є розроблення, схвалення та впровадження комплексного міжвідомчого підходу до забезпечення порядку, охорони і безпеки під час проведення футбольних матчів та інших спортивних подій, налагодження з цією метою ефективної взаємодії між усіма заінтересованими суб'єктами, які здійснюють або залучаються до організації та проведення спортивних заходів.

Питанням протидії криміналізації професійного спорту приділяється уваги і в діяльності інших міжнародних спортивних організацій, а також Інтерполу, Європолу, Євроюсту, інших спеціалізованих структур, які, у свою чергу, тісно співпрацюють між собою, укладаючи відповідні угоди і сприяючи державам та міжнародним організаціям у ефективній протидії правопорушенням у сфері професійного спорту.

В цілому, варто наголосити, що зміст досліджених міжнародних нормативних актів демонструє намагання світової та європейської спільноти спрямувати зусилля держав на забезпечення законності і правопорядку у сфері професійного спорту, забезпечення прав спортсменів і глядачів, попередження протиправним явищам у міжнародному спортивному русі.

Ратифікація Україною основних міжнародних конвенцій з питань регулювання спортивної діяльності свідчить про значну роботу щодо імплементації міжнародних стандартів у сфері світового спортивного права у вітчизняне спортивне законодавство, в результаті чого практично всі їх принципи і норми стали складовою частиною спортивного законодавства України [112, с. 47].

3.2. Загальносоціальні заходи запобігання криміналізації сфери професійного спорту

Процеси стрімкого поширення злочинності у сфері професійного спорту актуалізують проблематику розробки заходів запобігання таким негативним явищам. У цьому аспекті варто виходити із сформованих кримінологічною наукою напрямів запобігання злочинності на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Загальносоціальні засади запобігання злочинності є сукупністю заходів соціально-економічного, правового, ідеологічного, організаційно-управлінського, культурно-виховного змісту, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення чи нейтралізацію найбільш глибоких детермінант злочинності [95, с. 112]. По суті, це є соціальною політикою держави, спрямованою на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення [45, с. 16].

Таким чином, загальносоціальна протидія злочинності у сфері професійного спорту повинна передбачати комплексний підхід, що включає економічні, правові, ідеологічні, організаційні та виховні заходи, спрямовані на подолання причин та умов, що сприяють злочинній поведінці спортсменів, представників допоміжного спортивного персоналу, спортивних службових осіб, радикально налаштованих спортивних фанатів та інших причетних осіб. Ці заходи мають на меті створення умов, за яких кримінальні правопорушення у сфері професійного спорту стають менш ймовірними.

Загальносоціальне запобігання злочинності у сфері професійного спорту здійснюється насамперед на рівні Міністерства молоді та спорту України як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фізичної культури і спорту, органів та установ, що перебувають у його управлінні, інших центральних та місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, НОК

України, Спортивного комітету України, спортивних федерацій та інших спортивних організацій.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», а також Положення про Міністерство молоді та спорту України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 220 [165], міністерство: організує здійснення контролю за якістю послуг у сфері фізичної культури і спорту; здійснює діяльність, пов'язану із запобіганням використанню допінгу у спорті; проводить інформаційно-пропагандистську роботу з питань фізичної культури і спорту та здорового способу життя; взаємодіє з державними органами та органами місцевого самоврядування у сфері фізичної культури і спорту; у встановленому порядку проводить міжнародну діяльність у сфері фізичної культури і спорту.

Положення статутів НОК України [221] та Спортивного комітету України [222] в якості завдань діяльності цих провідних громадських спортивних організацій передбачають прийняття і виконання Всесвітнього антидопінгового кодексу, протидію використанню у спорті заборонених речовин і процедур, боротьбу проти будь-яких форм насильства і дискримінації в спорті, протидію будь-якому політичному або комерційному зловживанню спортом та атлетами, запобігання маніпуляціям під час змагань.

Виходячи з того, що найбільш поширеними блоками злочинності у сфері професійного спорту є незаконний обіг допінгу, агресивні, у тому числі насильницькі, прояви та корупційні кримінальні правопорушення, на заходах їх загальносоціального запобігання слід зупинитися окремо.

Ефективність реалізації заходів державної антидопінгової політики залежить від того, наскільки комплексним є цей вплив на безпосередні причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом та використанням допінгових препаратів і методів. Слід погодитись з тим, що спортивна антидопінгова діяльність та антидопінгова культура можуть бути ефективними лише за умови включення до їх системи контрольного,

освітнього, науково-дослідного, нормативно-правового та інформаційного компонентів [7, с. 5].

Так, в якості важливих складових діяльності держави у сфері фізичної культури і спорту Стратегією розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року визначено: активну участь України у глобальній системі боротьби із вживанням допінгу у спорті, імплементацію міжнародних стандартів боротьби з допінгом та запровадження постійного моніторингу, координацію боротьби з допінгом на державному та регіональному рівнях, запровадження особистої відповідальності, у тому числі фінансової, кожного спортсмена та його оточення за порушення антидопінгових правил, досягнення усвідомлення всіма суб'єктами спортивного руху шкідливості впливу застосування допінгу.

Як вже зазначалося, низка препаратів, визначених в якості допінгу, у повсякденному житті є ефективними лікарськими засобами, не заборонені законом і перебувають у вільному обігу. Унаслідок цього, діяльність з попередження обігу та використання допінгу здійснюється не лише правоохоронними органами, а й Міністерством молоді та спорту України, НАДЦ, НОК України, Спортивним комітетом України, уповноваженими спортивними федераціями, органами державної влади та місцевого самоврядування.

В Україні в цілому напрацьована і діє система запобігання поширенню незаконного обігу і використанню допінгу у спорті, що простежується у функціях та повноваженнях вищезазначених суб'єктів.

Загальні положення щодо організації антидопінгової діяльності у сфері фізичної культури і спорту в Україні містить Закон України «Про фізичну культуру і спорт». Так, ст. 52 закону визначає, що ця діяльність здійснюється відповідно до законів і міжнародних договорів України. Тим самим, ці положення вказують на провідну роль у правовому забезпеченні антидопінгової діяльності вже згадуваних Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті», Антидопінгову конвенцію (ETS № 135) від 16.11.1989, а також Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті від 18.11.2005.

Серед інших положень Закону України «Про фізичну культуру і спорт», що мають попереджувальне значення у запобіганні допінговим кримінальним правопорушенням, слід згадати обов'язок центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту, забезпечити здійснення діяльності, пов'язаної із запобіганням використання допінгу у спорті (ч. 2 ст. 6 закону), обов'язок виключення спортсменів, дискваліфікованих (відсторонених) від участі у спортивних змаганнях і заходах, з національної збірної команди та штатної команди національних збірних команд України (ч. 12 ст. 37 закону), а також можливість використання меценатської допомоги на заходи з протидії допінгу у спорті (ч. 5 ст. 51¹ закону).

Базовим нормативно-правовим актом, спрямованим на запобігання допінгових кримінальних правопорушень, є Закон України «Про антидопінгову діяльність у сфері спорту».

Як зазначалося авторами проекту закону [135], він розроблений з метою створення умов для забезпечення виконання Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р., Антидопінгової конвенції 1989 р. та положень нової редакції Всесвітнього антидопінгового кодексу, що набув чинності з 01.01.2021. Поряд з цим, 23.03.2017 ВАДА офіційно повідомляло Україну про невідповідність чинного на той час Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті» положенням тодішнього Всесвітнього антидопінгового кодексу. Таким чином, прийняття нового закону спрямовано і на врахування зауважень ВАДА та рекомендацій експертів Ради Європи щодо чинного антидопінгового законодавства України.

Чинний закон визначає правові та організаційні засади провадження антидопінгової діяльності в Україні, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, обов'язки відповідних установ, організацій та фізичних осіб щодо запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті.

Перш за все, антидопінгову діяльність закон визначає як заходи, спрямовані на запобігання та протидію використанню допінгу у спорті, що

включають взаємопов'язані напрями, а саме: запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті, допінг-контроль, встановлення дисциплінарної відповідальності за порушення антидопінгових правил, а також інші види діяльності, визначені Всесвітнім антидопінговим кодексом.

Реалізацію державної політики у сфері антидопінгової діяльності закон (ст. 7) в цілому покладає на Міністерство молоді та спорту України, до основних напрямів діяльності якого віднесено: забезпечення дотримання антидопінгових правил спортивними федераціями та іншими суб'єктами сфери спорту; взаємодію з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань антидопінгової діяльності; співпрацю з Радою Європи, ЮНЕСКО, ВАДА та іншими антидопінговими організаціями; припинення фінансової підтримки спортсменів, допоміжного персоналу, спортивних федерацій та інших громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості.

Що стосується інших суб'єктів загальносоціального запобігання незаконного обігу та використання допінгу, то Міністерство освіти і науки України, органи і установи, що відносяться до його сфери управління, у свою чергу, забезпечують виконання виховних і просвітницьких функцій, у тому числі виховну роботу в закладах освіти, спрямовану на запобігання використанню допінгу, висвітлення основних аспектів антидопінгової діяльності у навчальних програмах загальної середньої та вищої освіти, а також контроль за дотриманням антидопінгових правил під час спортивної діяльності в закладах освіти.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у межах власної компетенції включають питання антидопінгової діяльності до місцевих та регіональних програм розвитку фізичної культури і спорту, а також припиняють фінансову та іншу підтримку спортсменів, допоміжного персоналу та спортивних організацій, визнаних винними у порушення антидопінгових правил.

Певними функціями у сфері антидопінгової діяльності наділено Міністерство охорони здоров'я України, яке відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 7 Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті» забезпечує набуття працівниками охорони здоров'я знань у сфері антидопінгової діяльності шляхом внесення відповідних положень до кваліфікаційних характеристик професій, а також забезпечує внесення зазначених у Забороненому списку речовин до переліку сильнодіючих лікарських засобів. Останнє забезпечує можливість притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за ст. 321 КК України.

Достатньо детально Законом України «Про антидопінгову діяльність у сфері спорту» визначено правовий статус, принципи діяльності та повноваження НАДЦ як спеціалізованої державної установи, яка розробляє і затверджує антидопінгові правила, здійснює заходи з їх впровадження у спортивну діяльність, організує та здійснює допінг-контроль у спорті, а також розслідує всі можливі випадки використання допінгу у спорті.

Центр утворено постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 № 1063 «Про утворення Національного антидопінгового центру» [189]. Цією ж постановою затверджено Положення про Національний антидопінговий центр.

Необхідно умовою ефективної попереджувальної діяльності є розробка і впровадження інформаційно-освітніх програм для молодих спортсменів, впровадження у програми підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту освітніх методик антидопінгової спрямованості.

Слід зазначити, що цей напрямок попереджувальної діяльності є цілком доступним як для держави, так і для недержавних спортивних організацій, у тому числі одним з найменш фінансово затратних. Результатом цієї роботи повинно стати формування у спортсменів, тренерів, спортивного медичного персоналу негативного ставлення до використання допінгу, заснованого на ґрунтовних теоретичних та практичних знаннях про медичні, етичні та соціально-економічні наслідки його використання.

З цією метою НАДЦ планує, впроваджує, оцінює та перевіряє інформаційні та освітні програми із запобігання використанню допінгу у спорті. Так, центр організовує для спортсменів, допоміжного спортивного персоналу, спортивних федерацій освітні заходи для забезпечення обізнаності з усіма антидопінговими темами, а також регулярно проводить освітні та інформаційні заходи за замовленням закладів середньої та вищої освіти, медичних установ, адаптуючи при цьому зміст матеріалів та інформації під їх потреби [14]. Також, центром забезпечується доступ до розроблених ВАДА, адаптованих та перекладених українською мовою матеріалів глобальної навчальної антидопінгової платформи ADEL, у тому числі вебінарів, онлайн-курсів, посібників, контрольних списків, інформаційних бюлетенів та інших ресурсів [120]. Усього, за даними офіційного звіту НАДЦ за 2024 р., протягом року центром проведено 26 освітніх заходів та одразу 1345 осіб отримали освітню підготовку з антидопінгових питань безпосередньо від центру. Ще 5836 осіб отримали освітні послуги за допомогою навчальної антидопінгової платформи ADEL [71].

Відповідно до ст. 13 закону, НАДЦ проводить соціологічні дослідження щодо запобігання вживання допінгу, поведінкових і соціальних аспектів, наслідків використання допінгу для здоров'я, з метою розроблення науково обґрунтованих програм фізіологічної та психологічної підготовки спортсменів.

Важливим для попередження допінгових кримінальних правопорушень є напрямок взаємодії НАДЦ з органами державної влади, місцевого самоврядування, НОК України, Спортивним комітетом України, спортивними федераціями, фізичними та юридичними особами з обміну інформацією щодо запобігання застосуванню і поширенню допінгу у спорті.

В межах міжнародного співробітництва НАДЦ укладаються партнерські угоди про співробітництво з іноземними антидопінговими інституціями, які передбачають спільну роботу над удосконаленням методик тестування, обмін інформацією та досвідом, підвищення професійної кваліфікації фахівців обох сторін.

Закон України «Про антидопінгову діяльність у сфері спорту» визначає і порядок організації допінг-контролю, у тому числі тестування на наявність заборонених речовин, їх метаболітів або маркерів у пробах спортсменів, а також розслідування випадків можливого порушення антидопінгових правил.

Стаття 52 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», як і прийняте у її розвиток Положення про державну установу «Національна лабораторія антидопінгового контролю», затверджене наказом Міністерства молоді та спорту України від 22.12.2022 № 5083 [188], достатньо докладно визначили порядок утворення, забезпечення діяльності, основні завдання, структуру, кадрові та фінансові питання, а також особливості нагляду за діяльністю Національної лабораторії допінгового контролю.

Лабораторія є державною установою, утвореною насамперед з метою: 1) виконання наукових досліджень і розробок для цілей запобігання застосування допінгу у спорті, а також кращого розуміння впливу різних лікарських засобів на людський організм та їхніх наслідків для досягнення спортивних результатів; 2) дослідження біоматеріалів спортсменів на виявлення фактів вживання заборонених речовин та використання заборонених методів.

Законом України «Про антидопінгову діяльність у сфері спорту» закріплено обов'язок спортсменів та допоміжного персоналу спортсмена прийняти розроблені і затверджені на національному рівні антидопінгові правила як умову участі у змаганнях і дотримуватися цих правил (ст. 3 закону).

Спортивні федерації також визнають повноваження НАДЦ, повинні дотримуватись антидопінгових правил, вживати заходів щодо дотримання спортсменами та допоміжним персоналом вимог антидопінгового законодавства, а також сприяти антидопінговим організаціям у розслідуванні можливих порушень антидопінгових правил (ст. 8 закону).

Антидопінгові правила розробляються відповідно до вимог Всесвітнього антидопінгового кодексу і міжнародних стандартів ВАДА, затверджуються наказом НАДЦ [15] та впроваджуються з метою формування та реалізації єдиної державної політики в Україні у сфері боротьби з допінгом у спорті.

Кримінальної відповідальності за вживання допінгу у національному законодавстві не передбачено. Проте, спортсмени підлягають дисциплінарній відповідальності, якщо буде встановлено, що вони вживали допінг.

Важливим є те, що національні антидопінгові правила визначають і заходи відповідальності за порушення вимог антидопінгового законодавства (санкції) не лише спортсменів, що використовують допінг, а й тренерів, спортивного медичного персоналу, а також спортивних організацій.

Серед заходів відповідальності передбачено: 1) наслідки для спортсменів: анулювання результатів змагань, у тому числі з позбавленням всіх медалей, очок і призів; відсторонення спортсмена за наявність, використання або спробу використання, володіння забороненою речовиною або забороненим методом; вилучення призових коштів; стягнення зі спортсмена витрат на проведення розслідування, аналіз проб, проведення слухань, юридичний супровід, роботу експертів, спеціалістів тощо; 2) наслідки для команд – зняття очок, дискваліфікація зі змагання на додаток до санкцій, застосованих до окремих спортсменів-членів команд; 3) санкції до спортивних організацій: виключення організації або окремих її членів з майбутніх спортивних заходів; штраф; відмова у частковому чи повному фінансуванні; зобов'язання відшкодування всіх витрат (лабораторні збори, витрати на слухання, відрядження тощо) у зв'язку з порушенням антидопінгових правил, вчинених спортсменом або іншим представником організації.

Встановлення санкцій для широкого кола осіб має важливе значення, оскільки випадки застосування допінгу спортсменами не є ізольованими – у більшості випадків до порушення антидопінгового законодавства причетні тренери, спортивні лікарі, інші представники допоміжного спортивного персоналу, які сприяли вживанню спортсменами заборонених речовин або використанню заборонених методів. Слід урахувати, що нерідко ці ж особи можуть виступати і в якості постачальників допінгових засобів.

Таким чином, передбачені антидопінговим законодавством заходи індивідуальної та колективної відповідальності виконують не лише суто каральні, а й важливі виховні та превентивні функції.

Що стосується конкретних результатів допінг-контролю, то за даними офіційного звіту НАДЦ за 2024 р., протягом року відібрано 2294 допінг-проби та виявлено 27 випадків порушення антидопінгових правил. Серед найбільш поширених зафіксовано вживання анаболічних стероїдів (надролон, станозолол та ін.), а також гормонів і модуляторів метаболізму (триметазидин, мельдоній, ібутаморен, кломіфен, летрозол) [71].

Загальносоціальні заходи запобігання насильницькій злочинності спортсменів та осіб допоміжного спортивного персоналу передбачають насамперед встановлення дисциплінарної відповідальності, зокрема, дискваліфікації (у тому числі довічної) за грубе порушення спортивних правил та регламенту змагань, якщо воно призвело до нанесення значної шкоди здоров'ю спортсмену або іншому учаснику спортивному заходу.

Передбачені чинним законодавством заходи запобігання агресивній злочинності у сфері професійного спорту в основному зосереджені у площині забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час масових спортивних заходів.

Низку положень щодо загальносоціального запобігання агресивної злочинності спортивних фанатів містить вже згадуваний Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів».

Прийняття цього закону послуговували як загальна занепокоєність держави і громадськості проявами насильства, актами вандалізму та неналежної поведінки з боку глядачів та вболівальників під час проведення масових спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів, так і необхідність підготовки і проведення на належному рівні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 р., що на час прийняття закону розглядалося як одне з стратегічних завдань держави.

На виконання цього закону постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 341 затверджено Порядок організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів [170].

Закон створює правове поле, яке визначає правила поведінки вболівальників та глядачів на місцях проведення масових фізкультурно-оздоровчих заходів, встановлює обов'язки організаторів, а також повноваження відповідних підрозділів правоохоронних органів та охоронних структур.

Законом визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики у сфері забезпечення громадської безпеки та громадського порядку під час проведення на території України офіційних міжнародних, всеукраїнських і місцевих масових спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів.

Так, низку вимог закон висуває до організаторів масових спортивних заходів та власників (орендарів) місць їх проведення, а також до безпеки спортивних споруд.

Вимоги щодо безпеки спортивних споруд, зокрема, передбачають: їх відповідність цільовому призначенню, нормам пожежної безпеки, будівельно-архітектурним, санітарно-гігієнічним, екологічним нормам; наявність інфраструктури, необхідної для забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, у тому числі для надання невідкладної допомоги; чіткий розподіл глядацьких місць на відокремлені частини (сектори); наявність систем відеоспостереження та громадського оповіщення; улаштування шляхів проїзду автомобілів органів поліції та місця для їх паркування, а також приміщень для роботи поліцейських та окреме приміщення для тимчасового тримання правопорушників під час змагання.

Забезпечення виконання цих вимог покладається на операторів спортивних споруд (осіб, які на законних підставах здійснюють діяльність з управління цими спорудами – власників, орендарів тощо).

Що ж до організаторів спортивних змагань, то вони відповідають за забезпечення громадського порядку та громадської безпеки в частині координації діяльності з підготовки та проведення змагань, узгодження місця і часу їх проведення, додержання умов щодо безпечного розміщення груп глядачів, дотримання глядачами правил поведінки. Обов'язком організаторів є видання інформаційних бюлетенів, організація зустрічей глядачів зі спортсменами, тренерами, проведення інших заходів для налагодження доброзичливих відносин між членами клубів, глядачами і обслуговуючим персоналом, інформування глядачів до початку змагань про можливе запровадження обмежень на території спортивної споруди та обов'язковість дотримання громадського порядку і громадської безпеки.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у межах повноважень здійснюють контроль за додержанням громадського порядку під час підготовки і проведення змагань, забезпечують фінансування заходів з охорони громадського порядку, сприяння діяльності аварійно-рятувальних служб та вжиття заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій під час спортивних заходів.

Базовим нормативним актом, що створює правові основи запобігання корупційних проявів у сфері професійного спорту, є прийнятий у 2015 р. Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Прийняття цього закону обумовлювалось як суттєвим зростанням проявів явищ корупції в спорті, так і тим, що чинний на той час Закон України «Про запобігання корупції» [155] не охоплював проблеми запобігання корупції у сфері спорту та не відносив до суб'єктів відповідальності осіб, що здійснюють діяльність у цій сфері, зокрема, беруть участь в організації та проведенні спортивних змагань і встановленні їх результатів. Прийняттю закону сприяла і позиція Ради Європи, під егідою якої у 2014 році прийнято Конвенцію проти маніпулювання спортивними змаганнями.

Законодавцем очікувалось, що прийняття цього закону сприятиме профілактиці та зменшенню рівня корупції у сфері спорту, задоволенню інтересів широкої аудиторії вболівальників спорту, проведенню чесних, видовищних змагань та понесення винними відповідальності.

Насамперед, у законі визначено принципи антикорупційної діяльності у сфері спорту, серед яких повага до прав людини і основоположних свобод, законність, пріоритетність профілактичних заходів, відкритість та прозорість, участь громадськості в запобіганні корупції у сфері спорту, а також забезпечення відшкодування шкоди, завданої впливом корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань.

Уперше в національному законодавстві сформульовано та закріплено принцип правил чесної гри (Fair Play). Згідно з ст. 6 закону, правила чесної гри визначено як загальновизнані у спортивному товаристві морально-етичні зобов'язання спортсменів, осіб допоміжного персоналу та посадових осіб у сфері спорту суворо дотримуватися правил змагань, не допускати заборонених прийомів і методів боротьби, грубощів, шахрайства, інших протиправних діянь як засобів досягнення спортивних результатів. Виходячи з цього, спортсменів, допоміжний персонал та посадових осіб зобов'язано сумлінно виконувати свої спортивні, професійні та службові обов'язки, не допускати зловживання ними, не розголошувати і не використовувати в інший спосіб ексклюзивну інформацію (крім випадків, встановлених законом), утримуватися від виконання неправомірних рішень чи вказівок керівництва та від задоволення пропозицій інших осіб, що можуть протиправно вплинути на хід або результати офіційних спортивних змагань.

Закон містить положення щодо попередження та виявлення впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень, визначає суб'єктів протидії корупційним правопорушенням, їх обов'язки та повноваження, заходи попередження корупційних правопорушень у спорті, усунення їх передумов, встановлює відповідальність за корупційний вплив на

результати офіційних спортивних змагань і порушення обов'язків запобігання цьому впливу, а також заходи щодо усунення наслідків правопорушень.

У законі окремо визначено засади, нормативну базу та напрями міжнародного співробітництва України з питань запобігання корупційним правопорушенням у сфері спорту.

Особливо слід зазначити, що закон обмежує свою дію лише сферою видів спорту, офіційно визнаних в Україні.

Суб'єктів протидії корупційним правопорушенням, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, закон поділяє на дві групи. До першої відносяться спеціально уповноважені суб'єкти, визначені Законом України «Про запобігання корупції», якими є органи прокуратури, Національної поліції, НАБУ та НАЗК. Виходячи зі специфіки їх завдань і повноважень, вони забезпечують спеціально-кримінологічне запобігання корупційній злочинності у сфері професійного спорту.

Іншу групу становлять Міністерство молоді та спорту України, центральні органи виконавчої влади, спортивні федерації, НОК України, Спортивний комітет України, інші спортивні організації, їхні підрозділи і посадові особи. Ця група суб'єктів реалізує саме загальносоціальний напрям запобігання корупції у сфері професійного спорту.

До основних форм загальносоціальних запобіжних заходів закон відносить: розроблення і затвердження нормативних і нормативно-методичних актів з питань запобігання впливу корупційних правопорушень; надання методичної і консультаційної допомоги суб'єктам, які здійснюють діяльність у сфері спорту, щодо виявлення і запобігання корупційним правопорушенням; проведення антикорупційної експертизи нормативних актів при їх ухваленні; систематичний аналіз стану організації та проведення офіційних спортивних змагань і правомірності визначення їх результатів; застосування заходів відповідальності (санкцій) до порушників антикорупційного законодавства у сфері професійного спорту, усунення від участі у змаганнях та підготовці до них спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, організаторів

змагань; надання необхідної допомоги правоохоронним органам під час розгляду ними матеріалів щодо фактів корупційних правопорушень; ведення через медіаресурси просвітницької та роз'яснювальної роботи, спрямованої на запобігання корупційних проявів у спорт.

Під час реалізації цих заходів вищевказані органи та спортивні організації наділені повноваженнями: проводити відповідні перевірки, у тому числі комісійні; отримувати від спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу та організаторів змагань письмові пояснення; залучати до перевірок представників громадськості та фахівців у відповідній сфері знань; запитувати і отримувати необхідну інформацію; приймати за результатами перевірок обов'язкові для виконання рішення.

У випадку виявлення підозрілих ставок на спорту вказані суб'єкти та їх службові особи повинні встановити спостереження за таким змаганням і за необхідності провести перевірки правомірності визначення його результатів, а також обставин проведення такого змагання.

У разі виявлення порушень Міністерство молоді та спорту України, органи, що належать до сфери його управління, НОК України, Спортивний комітет України, федерації та інші спортивні організації зобов'язані вжити заходи відповідальності до порушників антикорупційного законодавства або повідомити про виявлені порушення та надати матеріали перевірок спеціально уповноваженим суб'єктам протидії корупційним правопорушенням.

Важливим є положення ст. 18 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», яке надає право учасникам змагань, чиї інтереси порушено внаслідок корупційного правопорушення, вимагати скасування результатів змагань або приведення їх в інший спосіб у відповідність із вимогами правил чесної гри.

Важливим документом, направленим на попередження незаконного впливу на результати спортивних змагань, є і Кодекс олімпійського руху України про запобігання маніпулюванню змаганнями, затверджений постановою XLI Генеральної асамблеї НОК України від 05.12.2024 № 12 [79].

Згідно з цим документом, НОК України зобов'язаний гарантувати, щоб усі суб'єкти олімпійського руху України дотримувались положень кодексу, надавали усю необхідну інформацію та співпрацювали з органами (організаціями), повноважними проводити розслідування. НОК України має обов'язком енергійно переслідувати всі потенційні порушення правил, пов'язані з маніпулюванням змаганнями, співпрацювати з національними правоохоронними органами, припиняти фінансування учасників олімпійського руху, у тому числі спортсменів, які порушили правила щодо запобігання маніпулюванню змаганнями, а також вимагати від спортивних федерацій вжиття дисциплінарних заходів щодо правопорушників.

Ефективним напрямом запобігання протиправному впливу на результати спортивних змагань вбачається створення та функціонування системи моніторингу спортивних змагань на предмет виявлення ознак договірних змагань і впровадження його в практику органів управління у професійному спорті та правоохоронних органів. Для виявлення змагань з заздалегідь оговореним результатом доцільно використовувати експертні оцінки спортивних спеціалістів, а також біомеханічний аналіз рухів спортсменів під час змагань, з використанням спеціального технічного обладнання і відповідних методик, а також з урахуванням статистичних показників спортсменів.

Вагомим кроком у напрямку запобігання практики договірних змагань стало запровадження на державному рівні централізованої системи подання і розгляду повідомлень про факти протиправного впливу на результати спортивних змагань.

У жовтні 2025 р. Міністерство молоді та спорту України завершило дослідну експлуатацію та перевело у постійне використання інформаційно-комунікаційну систему «Національна платформа доброчесності спорту», покликану посилити боротьбу з договірними матчами, корупційними проявами та іншими формами маніпуляцій у сфері професійного спорту через сучасні цифрові рішення [106].

Порядок роботи платформи визначено Положенням про інформаційну систему «Національна платформа доброчесності спорту», затвердженим наказом Міністерства молоді та спорту України від 27.01.2025 № 459 [164].

Відповідно до положення, платформа містить низку інструментів, покликаних забезпечити ефективне прийняття, обробку та реагування на повідомлення про факти маніпулювання спортивними змаганнями. Платформу реалізовано у двох взаємопов'язаних компонентах: 1) публічний портал, що містить нормативну базу, навчальні матеріали, новини; 2) інформаційна система з електронними кабінетами – закрита частина, доступна для зареєстрованих користувачів (спортсменів, тренерів, організацій), через яку здійснюється опрацювання повідомлень.

Перевірка та опрацювання повідомлень здійснюється секретарем міжвідомчої робочої групи «Національна платформа доброчесності спорту» як консультативно-дорадчого органу при Міністерстві молоді та спорту України.

За результатами опрацювання повідомлення робочою групою складається висновок. У випадку встановлення порушень правил чесної гри відповідний висновок надсилається організатору змагань для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності.

У разі наявності ознак кримінального правопорушення секретар робочої групи надсилає висновок компетентним правоохоронним органам.

За даними щорічного звіту за 2024 р., платформою отримано та опрацьовано 7 повідомлень, у 5 з яких ознак маніпулювання спортивними змаганнями не встановлено, 1 висновок направлено на розгляд спортивної федерації, та 1 – до правоохоронних органів [199].

Що стосується загальносоціального запобігання інших корупційних кримінальних правопорушень у сфері професійного спорту, не пов'язаних з впливом на результати спортивних змагань, то воно в цілому реалізується у межах загальних заходів, передбачених Законом України «Про запобігання корупції».

3.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання криміналізації сфери професійного спорту

Як зазначається науковцями, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності являє собою сукупність заходів, спеціально направлених і цілеспрямованих на боротьбу зі злочинністю, які здійснюються органами, підприємствами, установами, організаціями, що мають закріплені у нормативно-правових актах функції, пов'язані з цією боротьбою [90, с. 199].

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності здійснюються насамперед в межах реалізації повноважень правоохоронними органами.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності та криміналізації у сфері професійного спорту здійснюється, насамперед, органами Національної поліції.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про національну поліцію» та п. 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [166], Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань: провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення; вживає заходів з виявлення кримінальних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення; здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; уживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального правопорушення.

Що стосується конкретних підрозділів поліції, то підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу допінгу, підрозділи патрульної

поліції (в окремих випадках – поліції охорони) – запобігання кримінальних правопорушень, які вчиняються спортивними фанатами у зв'язку з проведенням масових спортивних заходів. Також, суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання кримінальних правопорушень у сфері спорту можуть виступати підрозділи карного розшуку та стратегічних розслідувань.

Також, спеціально-кримінологічне запобігання окремих груп кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, забезпечують органи та підрозділи СБУ, НАБУ, ДБР, БЕБ України. Усі ці органи зобов'язані виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до їх компетенції, проводити їх досудове розслідування, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із їх вчиненням.

Вагомий внесок у запобіжну діяльність на цьому напрямі вносять органи прокуратури, які відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» [184] здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, у тому числі у сфері професійного спорту.

При здійсненні кримінологічної характеристики стану криміналізації сучасного професійного спорту в Україні увагу звернуто на високий рівень латентності більшості кримінальних правопорушень, що вчиняються у цій сфері. Переважна їх частина, за винятком проявів агресивної протиправної поведінки спортивних фанатів, вчиняється в умовах неочевидності. Сфера професійного спорту, як вже зазначалося, є традиційно малодоступною для соціального контролю – як для широкої громадськості, так і для правоохоронних органів. Корпоративна солідарність учасників спортивних відносин, відсутність у них зацікавленості у інформуванні про вчинені кримінальні правопорушення, поряд з необізнаністю більшості правоохоронців у специфічних проблемах професійного спорту призводять до того, що більшість злочинних проявів не потрапляє у поле зору правоохоронних органів.

У зв'язку з цим, ефективною передумовою запобігання злочинності у сфері професійного спорту повинен стати комплексний підхід, який передбачає насамперед взаємодію і системне співробітництво правоохоронних органів з Міністерством молоді та спорту України, НОК України, Спортивним комітетом України, спортивними федераціями, лігами, професійними спортивними клубами, органами державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють управлінську діяльність у сфері професійного спорту як в отриманні інформації про факти суспільно небезпечних діянь, так і в здійсненні конкретних заходів запобіжного впливу.

Важливі законодавчі положення щодо організації спеціально-кримінологічного запобігання допінговій злочинності містяться у п. 4 ч. 3 ст. 7 Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті», відповідно до якого органи Національної поліції України та СБУ: 1) здійснюють у межах компетенції заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із примусом до вживання чи використання речовин і методів, зазначених у Забороненому списку, злочинною діяльністю у сфері обігу допінгу та іншими протиправними діями, що безпосередньо створюють загрозу інтересам України; 2) інформують НАДЦ про кримінальні провадження та провадження у справах про адміністративні правопорушення, в яких фігурують спортсмени, або допоміжний персонал спортсменів та які пов'язані з незаконним обігом заборонених речовин.

Не викликає сумнівів, що одним з пріоритетних шляхів підвищення запобіжної діяльності повинна стати інтенсифікація обміну інформацією між спортивними антидопінговими організаціями та правоохоронними органами.

Однак, слід констатувати, що збирання відомостей про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом та використанням допінгу, ускладнюється відсутністю відпрацьованих механізмів обміну інформацією між правоохоронними органами та суб'єктами управління у сфері спорту.

Показовими у цьому є вищенаведені положення п. 4 ч. 3 ст. 7 Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті», які передбачають обов'язок органів СБУ та поліції інформувати НАДЦ про виявлені правопорушення і вжиті заходи, але не містять указівки на відповідний обов'язок з боку самого антидопінгового центру.

У більшості випадків співробітники правоохоронних органів стикаються з небажанням, а іноді і з прямим протистоянням спортивного співтовариства, яке не бажає розголосу допінгових скандалів і вкрай неохото передає інформацію, що може слугувати підставою для розслідування та кримінального переслідування. У той же час, несвоєчасне реагування на факти протиправних діянь значно ускладнює результативність досудового розслідування і може призвести до втрати та неможливості отримати у подальшому відповідних доказів.

З одного боку, профільні підрозділи поліції, насамперед, Департамент боротьби з наркозлочинністю, повинні відслідковувати інформацію антидопінгових контролюючих інституцій про факти розслідувань порушень антидопінгового законодавства, дискваліфікації спортсменів, осіб допоміжного персоналу та організаторів змагань за порушення антидопінгових правил, так само як і діяльність інтернет-магазинів, що реалізують заборонені субстанції.

У той же час, слід визнати, що правоохоронні органи все ж не мають належних повноважень і можливостей, щоб здійснювати повноцінний систематичний моніторинг порушень антидопінгового законодавства.

У зв'язку з цим, обґрунтованим виглядає внесення доповнень до ст. 7 Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті» щодо обов'язку суб'єктів управління у сфері спорту – Міністерства молоді і спорту України та органів і установ сфери його управління, НОК України, Спортивного комітету України, НАДЦ, федерацій та інших спортивних організацій інформувати органи поліції про виявлені факти порушень вимог антидопінгового законодавства та дискваліфікації спортсменів, притягнення до відповідальності осіб допоміжного спортивного персоналу та організаторів змагань, а також

визначити на відомчому рівні порядок надання і обміну відповідною інформацією.

У свою чергу, правоохоронним органам слід активізувати діяльність з аналізу загальнодоступних джерел про факти порушень антидопінгових правил та витребування матеріалів антидопінгових розслідувань, після чого використовувати наявні можливості оперативно-розшукових заходів та гласних і негласних слідчих (розшукових) дій для документування фактів кримінально-караних діянь у сфері незаконного обігу допінгу.

На думку деяких дослідників, прогалиною чинного кримінального законодавства слід вважати наявність кримінальної відповідальності лише за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. У зв'язку з цим, висловлено думку щодо доцільності передбачення кримінальної відповідальності і осіб, які спонукають до застосування допінгу також і повнолітніх спортсменів, адже здоров'ю останніх також завдається велика шкода (або виникає загроза завдання) [122, с. 34].

Також, висловлено пропозицію щодо встановлення кримінальної відповідальності власне спортсменів за застосування ними допінгу [35, с. 34].

Висловлені позиції викликають зауваження.

По-перше, переважна більшість повнолітніх спортсменів достатньо обізнана про сутність допінгу, наявність заборон щодо його використання, а також шкідливі наслідки для здоров'я, і свідомо погоджується використовувати заборонені препарати і методи, що не дозволяє розцінювати їх в якості жертв (на відміну від неповнолітніх атлетів).

По-друге, доведений факт вживання допінгу сам по собі тягне відчутні правові наслідки для порушників, які лежать у площині дисциплінарної та фінансової відповідальності. Тривалі дискваліфікації спортсменів, розірвання з ними контрактів, позбавлення фінансування мають значний каральний потенціал і нерідко назавжди позбавляють порушників займатися професійною спортивною діяльністю. До того ж, встановлення кримінальної відповідальності

за вживання допінгу не є логічним і послідовним через відсутність такої ж відповідальності за вживання наркотичних засобів і психотропних речовин.

На наш погляд, наявність заходів дисциплінарного характеру, які передбачають штрафи та дискваліфікацію спортсменів, у тому числі тривалу або довічну, є достатньою.

Важливою практичною проблемою недостатньої ефективності діяльності з виявлення, розкриття і розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних допінгових правопорушень є неналежна обізнаність оперативних працівників і слідчих з особливостями антидопінгового законодавства і методиками виявлення порушень до досудового розслідування кримінальних проваджень цієї категорії.

Важливою проблемою є і відсутність усталеної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом та використанням допінгу, у тому числі науково обґрунтованого комплексу невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, які необхідно провести у процесі виявлення та на початковій стадії розслідування, що, у свою чергу, породжує брак у працівників правоохоронних органів відповідних теоретичних знань і практичних навичок з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. У зв'язку з цим, нагальною потребою є розроблення та впровадження методики розслідування цих кримінальних правопорушень, у тому числі їх виявлення, висунення версій, організації розслідування, взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, тактики проведення слідчих і оперативно-розшукових заходів, а також вдосконалення методик проведення судово-хімічних та медико-біологічних експертиз [122, с. 35].

Таким чином, слід вживати заходи щодо вдосконалення системи професійної підготовки і перепідготовки співробітників правоохоронних органів, розробляти спеціальні методики з виявлення, документування, розкриття і розслідування кримінальних проваджень цієї категорії, у тому числі

із залученням у необхідних випадків фахівців у сфері антидопінгової діяльності.

При цьому, профілактична робота правоохоронці повинна поєднуватись з аналізом статистичних даних та іншої інформації антидопінгових інституцій, практики притягнення спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу та організаторів змагань до дисциплінарної відповідальності за порушення антидопінгових правил.

Для ефективної протидії незаконному обігу допінгових препаратів необхідні виявлення і нейтралізація нелегальних каналів ввезення заборонених субстанцій з-за кордону, у тому числі з Республіки Молдова та країн Південної та Східної Азії, що дозволить протидіяти незаконному їх поширенню на більш ранньому етапі протиправної діяльності, а не на стадії притягнення спортсмена до дисциплінарної відповідальності за порушення антидопінгових правил, коли негативні наслідки вже, як правило, настали.

Провідну роль на цьому напрямку запобіжної діяльності повинні відігравати органи та підрозділи СБУ і Державної митної служби України.

Так, відповідно до ст. 24 Закону України «Про службу безпеки України» [186] СБУ відповідно до своїх основних завдань зобов'язана: виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до їх компетенції, проводити їх досудове розслідування, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із їх вчиненням; брати участь у розробці заходів, що стосуються прикордонного режиму і митних правил; подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам поліції та іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень.

Згідно зі ст. 216 КПК України, слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 305 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або фальсифікованих

лікарських засобів, низка з яких, як вже зазначалося, належить до категорії допінгових субстанцій.

У свою чергу, відповідно до Положення про Державну митну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227 [167], до основних завдань та обов'язків органів і підрозділів Держмитслужби належать забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії контрабанді, взаємодія з іншими органами, що провадять таку діяльність, участь у міжнародному співробітництві з питань протидії контрабанді, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню контрабанди, вжиття заходів до їх усунення.

Ілюстрацією як особливостей функціонування сучасного бізнесу з виробництва та збуту допінгових препаратів, так і вжиття спеціально-кримінологічних заходів протидії допінгової злочинності можуть слугувати результати операції співробітників СБУ з припинення діяльності транснаціонального злочинного угруповання, яке займалося контрабандним ввезенням сильнодіючих речовин для виготовлення та збуту анаболічних стероїдів. Органами безпеки встановлено налагоджену схему поставок зі Східної Азії сумішей із вмістом метандієнону та нондралону, які здійснювались авіаційним сполученням через міжнародні поштові сервіси під виглядом косметики, побутової хімії, продуктів харчування, з подальшим виробництвом у підпільних лабораторіях в Броварах, Кривому Розі, Одесі, Чорноморську та збутом в Україні та країнах Західної Європи в якості продукції відомих марок [210].

Кримінологічною наукою не напрацьовано підходів до проблеми спеціально-кримінологічного запобігання насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються спортсменами під час змагань або тренувального процесу внаслідок грубого умисного порушення спортивних правил. Не ведеться запобіжної роботи у цьому напрямі і підрозділами поліції.

Фактична відсутність запобіжної роботи пояснюється низкою обставин, серед яких вже згадувані відсутність спеціальних кримінально-правових норм

щодо відповідальності спортсменів за нанесення шкоди здоров'ю суперника, чітких критеріїв правомірності дій спортсменів, а також правил кримінально-правової кваліфікації, про що зазначалося у підрозділі 2.3.

З метою налагодження попереджувальної роботи на цьому напрямку доцільними є: 1) розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо кваліфікації дій спортсменів, пов'язаних з умисним нанесенням тілесних ушкоджень суперникам під час змагань або тренувань унаслідок порушення спортивних правил, та ознайомлення з ними працівників відповідних підрозділів поліції; 2) організація та проведення роз'яснювально-профілактичної роботи серед керівництва федерацій, спортивних організацій, тренерів і спортсменів у єдиноборствах та інших контактних видів спорту; 3) організація обміну інформацією між федераціями, іншими спортивними організаціями та підрозділами поліції щодо фактів умисного, з порушенням спортивних правил травмування спортсменами своїх суперників під час змагань та тренувального процесу.

Проблема профілактичного впливу на девіантну поведінку учасників неформальних молодіжних об'єднань у сфері організації та проведення спортивних заходів, як зазначається в літературі, завжди була актуальною в кримінології, і її розв'язання потребує новітнього інструментарію [53, с. 43].

Масові спортивні заходи на цей час, навіть з урахуванням військового стану, проводяться постійно і потребують відповідного рівня забезпечення безпеки як для глядачів, так і для самих спортсменів.

Правовою основою вжиття заходів спеціально-кримінологічного попередження агресивної протиправної поведінки спортивних фанатів виступає Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів».

В якості спеціальних суб'єктів забезпечення громадського порядку та громадської безпеки визначено органи Національної поліції та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного

захисту, тобто Державна службу України з надзвичайних ситуацій [162] (далі – ДСНС) в особі її органів та підрозділів.

Перш за все, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час підготовки до змагання повинно здійснюватися на підставі стратегії забезпечення громадського порядку та громадської безпеки спортивної споруди, а також плану забезпечення громадського порядку та громадської безпеки матчу. Стратегія розробляється оператором (власником, орендарем) спортивної споруди за участі органів поліції та ДСНС щодо кожної споруди окремо, передбачає порядок підтримання громадського порядку і громадської безпеки, пожежної безпеки, надання невідкладної допомоги, евакуації та переглядається не рідше одного разу на три роки. На підставі стратегії до кожного матчу розробляється план, який, серед іншого, передбачає розподіл обов'язків між оператором спортивної споруди, організатором матчу та підрозділами поліції і ДСНС.

Обов'язковою умовою забезпечення громадського порядку є контрольно-перепускний режим, який забезпечує організатор матчу. Режим повинен забезпечити недопущення на територію спортивної споруди осіб, які перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, відмовляються від огляду поліцейськими, службою безпеки спортивної споруди або допоміжним персоналом, або намагаються пронести з собою заборонені предмети та речовини.

Важливу роль у запобіганні вчинення кримінальних правопорушень спортивними фанатами відіграє служба безпеки спортивної споруди (спортивного клубу). Служба безпеки: надає допомогу підрозділам поліції у забезпеченні громадського порядку і запобіганні кримінальним правопорушенням; інформує поліцію про кримінальні правопорушення, що вчиняються або готуються; вживає спільно з поліцейськими передбачені законом заходи щодо припинення кримінальних правопорушень глядачів та інших осіб, що перебувають на масовому спортивному заході.

Про день і час проведення змагання, кількість проданих квитків та очікувану кількість глядачів організатори змагань зобов'язані не пізніше як за тиждень інформувати підрозділи поліції (ч. 2 ст. 9 Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів»).

Таким чином, у чинному законодавстві створено певне правове підґрунтя діяльності, пов'язаної із запобігання агресивним кримінальним правопорушенням, що вчиняються футбольними фанатами.

У той же час, як справедливо зазначається дослідниками, нелогічним є підхід, за якого на рівні окремого спеціального закону за вибіркоким принципом урегульовано питання забезпечення громадського порядку та громадської безпеки лише стосовно одного виду масових спортивних заходів – футбольних матчів, тоді як щодо всіх інших спортивних заходів таке регулювання має фрагментарний характер [70, с. 125].

У зв'язку з цим, логічним виглядає внесення змін до Закону України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» з тим, щоб поширити основні його положення на масові спортивні заходи з інших видів спорту.

Слід, звичайно, враховувати, що спортивні заходи в інших видах спорту у нашій країні, як правило, є набагато менш масовими порівняно з футболом, і обсяг вимог до таких заходів має бути збалансованим залежно від ступеня їх масовості та організаційних можливостей організаторів.

Необхідно погодитись з тим, що заходи попередження агресивної поведінки спортивних фанатів повинні також включати:

- профілактичну роботу з лідерами та членами фанатських угруповань, організацію спостереження за молоддю, схильної до групової делінквентної поведінки;

- розширення бази даних та здійснення оперативного обміну інформацією між підрозділами про найбільш активних учасників групових правопорушень серед уболівальників, їх лідерах;
- забезпечення обліку осіб, що входять у неформальні молодіжні об'єднання спортивних фанатів, у тому числі лідерів і активних учасників цих рухів; проведення інформаційно-пропагандистських акцій із залученням відомих спортсменів, тренерів, громадських діячів [49, с. 197-198];
- планування та здійснення заходів щодо недопущення до місць проведення змагань осіб, які займаються постачанням та розповсюдженням наркотичних і психотропних речовин;
- своєчасне проведення комплексних заходів, спрямованих на недопущення прибуття на спортивні змагання осіб, щодо яких є оперативна інформація про наміри вчинити протиправні дії [205, с. 268-269];
- організація зустрічей співробітників поліції з лідерами фанатських груп з метою проведення профілактичної роботи, створення агентурної мережі у фанатському середовищі для отримання точної і своєчасної інформації про масові акції фанатів [53, с. 46] тощо.

Як вже зазначалося, відповідно до ст. 9 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» та ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», в якості спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції у сфері професійного спорту визначено органи прокуратури, Національної поліції, НАБУ та НАЗК.

Відповідно, правовою базою діяльності із спеціально-кримінологічного запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у сфері професійного спорту є насамперед закони України «Про прокуратуру» [184], «Про національну поліцію» [180], Про національне антикорупційне бюро України» [177], а також КПК України.

Для забезпечення ефективності заходів спеціально-кримінологічного запобігання корупції у сфері професійного спорту важливими є положення ст.

13 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», яка встановлює обов'язок інформування компетентних органів про факти корупційного впливу на результати офіційних спортивних змагань. Відповідно до цієї статті, спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, службові особи у сфері спорту, у тому числі представники медіа, зобов'язані невідкладно повідомляти про відомі їм факти вчинення корупційного впливу на результати офіційних спортивних змагань суб'єктам протидії корупційним правопорушенням.

У свою чергу, суб'єкти протидії корупційним правопорушенням у разі отримання ними повідомлення про факти корупційного впливу невідкладно проводять перевірку повідомлення і приймають відповідні рішення. При цьому, ці суб'єкти забезпечують умови для повідомлення про факти правопорушень у сфері спорту, зокрема, через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку. Гарантії та захист прав осіб, які надають допомогу в запобіганні корупційного впливу на результати офіційних спортивних змагань в якості викривачів, забезпечуються в порядку, визначеному розділом VIII Закону України «Про запобігання корупції».

Слід зазначити, що такі правоохоронні органи, як ДБР та БЕБ України, не зазначені у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» в якості спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

У той же час, відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» [149] та ч. 4 ст. 216 КПК України ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, які вчинені високопосадовцями, у тому числі у сфері спорту, та віднесених ст. 45 КК України до корупційних та пов'язаних з корупцією.

У зв'язку з цим, Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України внесено законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо удосконалення деяких антикорупційних

механізмів» [191], яким, серед іншого, передбачено включення ДБР до переліку спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Таким чином, ДБР також належить до правоохоронних органів, що здійснюють спеціально-кримінологічне запобігання корупційним правопорушенням у сфері професійного спорту.

Що стосується БЕБ України, то відповідно до ст. 4 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [142] до основних завдань цього органу віднесено забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави. Ці кримінальні правопорушення можуть вчинятися і у сфері професійного спорту. Крім того, згідно з ч. 3 ст. 216 КПК України детективи органів БЕБ України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, приміткою до ст. 45 КК України віднесених до категорії корупційних, у тому числі передбачених ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) та ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі).

Так, яскравим прикладом вжиття заходів спеціально-кримінологічного запобігання може слугувати упередження аналітиками Територіального управління БЕБ у Закарпатській області розтрату майже 7 млн. грн. з місцевого бюджету під час реконструкції об'єкта спортивної інфраструктури (стадіону). У зв'язку з виявленими порушеннями законодавства про порядок проведення публічних закупівель незаконно укладений договір на виконання будівельних робіт розірваний, а кошти збережено у місцевому бюджеті [23].

Основні спеціально-кримінологічні заходи запобігання та протидії злочинності у сфері професійного спорту належать до внутрішньої компетенції держави. У той же час, з урахуванням набуття транснаціонального характеру окремими секторами злочинності у сфері професійного спорту, все більшої ваги у протидії їй набуває міжнародне співробітництво держав за участю

спеціалізованих міжнародних організацій, насамперед Інтерполу, Європолу та Євроюсту.

Міжнародною організацією, що на глобальному рівні бере безпосередню участь у протидії транснаціональній злочинності, є Міжнародна організація кримінальної поліції «Інтерпол». Прийняття України до Інтерполу відбулось 04.11.1992 на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу (Дакар, Сенегал). На цей час членами Інтерполу є 194 країни.

Сучасний Інтерпол як міжнародна організація діє на підставі статуту, в якому визначено цілі і завдання, структура і компетенція органів, умови членства, права і обов'язки членів [223]. Завданням Інтерполу як міжнародної організації є забезпечення ефективної взаємодії між правоохоронними органами різних держав. Інтерпол являє собою міжнародну поліцейську інформаційну мережу, каналами якої проходять відповідні запити та матеріали про їх виконання за кордоном.

Основним із підрозділів МВС України, що здійснюють міжнародне співробітництво у протидії транснаціональній організованій економічній злочинності, є робочий апарат Національного центрального бюро Інтерполу. Відповідно до Положення про національне центральне бюро Інтерполу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 [178], бюро представляє Україну в Міжнародній організації кримінальної поліції та є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер або виходить за межі країни.

На цей час функції Національного центрального бюро Інтерполу в Національній поліції України покладено на Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. Порядок використання правоохоронними органами можливостей Інтерполу в Україні визначається Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, затвердженою спільним наказом МВС України, Офісу Генерального прокурора,

НАБУ, СБУ, ДБР, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5 [161].

Особливістю сучасного етапу протидії злочинності у сфері професійного спорту є посилення міжвідомчої співпраці національних правоохоронних органів з правоохоронними інституціями держав-членів ЄС, а також зі спеціальними наднаціональними структурами, насамперед, Європейським поліцейським відомством (офісом) – Європол.

Європол створено на основі Маастрихтського договору про Європейський Союз від 07.02.1992, у ст. 29 якого йшлося про попередження організованої злочинності, тісну співпрацю країн-членів у сфері внутрішніх справ та правосуддя [220, 163]. У червні 1995 року Європейська Рада схвалила Конвенцію про заснування Європолу, яка була ратифікована усіма державами-членами ЄС і набула чинності 01.10.1998. Пізніше прийнято ще ряд документів, що регламентують діяльність Європолу. Він розпочав свою повноцінну роботу з 01.07.1999 [192, с. 181; 225, с. 151].

Серед основних функцій Європолу слід виділити, перш за все, зберігання, обробку, аналіз та обмін поліцейською інформацією між відрядженими національними поліцейськими службами до штаб-квартири Європолу офіцерами зв'язку. У сфері протидії транснаціональній організованій злочинності Європол здійснює координацію розслідування діяльності міжнародних організованих злочинних груп. Відповідно до ст. 6 Рішення про створення Європейського поліцейського відомства (Європолу), його персонал в якості підтримки може брати участь у діяльності сумісних слідчих бригад з метою надання допомоги у реалізації заходів сумісної слідчої бригади та обміну необхідною інформацією. До функцій Європолу відноситься також підтримка національних органів кримінального переслідування (надання технічної підтримки, експертне сприяння) [34, с. 136-137].

Правовою основою взаємодії України з Європол у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю є Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від

14.12.2016, ратифікована Законом України від 12.07.2017 [232]. Додатком до цієї угоди визначено, що компетенція Європолу поширюється, зокрема, на боротьбу з нелегальним обігом наркотиків, нелегальною діяльністю, пов'язаною з відмиванням коштів, корупцією, нелегальною торгівлею гормональними речовинами та іншими стимуляторами росту, що відкриває широке поле для співробітництва з правоохоронними органами України у протидії злочинності у сфері професійного спорту.

Національним контактним пунктом для України, який діє як центральний контактний пункт між іншими компетентними органами України та Європолем, визначено відділ по взаємодії з Європолем Національної поліції України.

Показовими для ілюстрації можливостей Європолу та Інтерполу у напрямку міжнародного співробітництва в протидії злочинності у сфері професійного спорту є результати масштабної координованої Європолем операції «Viribus» з припинення незаконного обігу допінгових препаратів та фальсифікованих лікарських засобів, яка проводилась за участі Інтерполу, ВАДА, європейського бюро з протидії шахрайству (OLAF) та правоохоронних органів 33 держав, у тому числі України. Під час операції виявлено та припинено діяльність 9 підпільних лабораторій, вилучено майже 24 т необробленого стероїдного порошку, припинено діяльність 17 організованих груп та заарештовано 234 підозрюваних у незаконному обігу допінгових засобів [2].

Що стосується Євроюсту (Європейської організації з питань юстиції), то її головними завданнями є координація діяльності органів національної влади, відповідальних за розслідування злочинів і підтримку обвинувачення, та сприяння спрощенню процедури взаємної правової допомоги. До компетенції Євроюсту відносяться ті злочини, що становлять предмет діяльності Європолу, а також інші злочини, за умови їх вчинення разом зі злочинами першої групи.

Відповідно до угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27.06.2016, ратифікованої

Законом України від 08.02.2017 [233], співробітництво здійснюється шляхом створення та координації спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій із протидії транскордонній злочинності, сприяння отриманню доказів, проведення процесуальних дій та надання правової допомоги.

Так, саме за підтримки Євроюсту спільною слідчою групою за участю представників правоохоронних органів України (Офісу Генерального прокурора та СБУ), Франції, Словаччини та Польщі припинено діяльність транснаціональної злочинної організації, яка організовувала поставки анаболічних стероїдів з Китаю та інших країн Східної Азії з наступним переробленням у Польщі на таблетовані та ін'єкційні препарати і реалізацію їх в Інтернеті через вебсайти, управління якими здійснювалось із Словаччини. Орієнтовний прибуток організації становив близько 2 млн. євро. Під час операції затримано 24 особи, у тому числі лідера угруповання [1].

Важливу роль у проведенні таких операцій відграють і експерти ВАДА. Так, за даними щорічного звіту ВАДА за 2024 р., лише за рік у результаті більш ніж 100 спільних операцій ВАДА з національними антидопінговими агентствами та правоохоронними органами 48 країн попереджено потрапляння на світовий ринок понад 500 млн. доз допінгових препаратів [5].

У міжнародному співробітництві з протидії злочинності у сфері професійного спорту важливу роль відіграє і співпраця держав на двосторонньому рівні, яка надає можливість більш повно врахувати характер відносин між державами та їх інтереси у вирішенні конкретної правової проблеми. У цій сфері Україною укладено низку двосторонніх угод рамочного та міжвідомчого характеру з правоохоронними органами зарубіжних країн, що регламентують традиційні форми поліцейського співробітництва – обмін інформацією і досвідом роботи, виконання запитів, сприяння у підготовці і підвищенні кваліфікації кадрів тощо.

Висновки до третього розділу

Правове регулювання запобігання криміналізації сфери професійного спорту закладене у низці міжнародних актів, які стають основою розробки та запровадження окремих законодавчих актів на національному рівні, в тому числі й в Україні.

Єдиний міжнародно-правовий документ, який би комплексно охоплював питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійного спорту, відсутній. Найбільшої уваги світовим та європейським співтовариством традиційно приділено проблемам протидії незаконному обігу допінгових препаратів, корупційним правопорушенням і маніпуляції спортивними змаганнями – через масштаб цих явищ та згубні наслідки для здоров'я спортсменів, суспільної моралі та економіки спорту.

Найважливіші положення запобіжного спрямування містяться насамперед у Антидопінговій конвенції, Міжнародній конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Всесвітньому антидопінговому кодексі, Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями, а також Кодексі олімпійського руху щодо запобігання маніпулювання спортивними змаганнями.

Ці документи закріплюють низку фундаментальних спортивних принципів, декларують необхідність захисту сфери спорту від зловживань та правопорушень, у тому числі насильства, допінгу, політичних маніпуляцій, корупції та шахрайства у сфері спортивних змагань, передбачають можливість застосування низки варіативних санкцій до правопорушників.

Зміст чинних міжнародних нормативних актів демонструє намагання світової та європейської спільноти спрямувати зусилля держав на забезпечення законності і правопорядку у сфері професійного спорту, забезпечення прав спортсменів і глядачів, попередження протиправним явищам у міжнародному спортивному русі.

Негативні чинники поширення процесів криміналізації сучасного професійного спорту актуалізують проблематику розробки заходів запобігання таким негативним явищам, які повинні реалізовуватися на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Загальносоціальне запобігання злочинності у сфері професійного спорту передбачає комплексний підхід, що включає економічні, правові, ідеологічні, організаційні та виховні заходи, спрямовані на подолання детермінант, що породжують злочинну поведінку або сприяють їй. Ці заходи мають на меті створення умов, за яких кримінальні правопорушення стають менш ймовірними, створюючи культуру нульової толерантності для злочинності цього виду.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сфері професійного спорту спрямовано на протидію конкретним кримінальним правопорушенням, характерним для цієї галузі.

У цілому, задля попередження вчинення злочинних діянь у сфері професійного спорту на всіх рівнях необхідно розробляти та впроваджувати комплексні заходи, які мають включати, серед іншого, економічні, правові, організаційні та освітні міри, що охоплюють усі рівні спортивної індустрії – від індивідуальних спортсменів до міжнародних спортивних федерацій.

ВИСНОВКИ

1. У вітчизняній кримінологічній науці відсутні комплексні дослідження проблематики криміналізації професійного спорту. Наявні роботи присвячено окремим питанням протидії злочинним проявам у сфері професійного спорту, насамперед, протиправному впливу на результати офіційних спортивних змагань та незаконному обігу допінгу, і об'єктивно не охоплюють більшість актуальних аспектів досліджуваної проблеми.

Ураховуючи відсутність достовірних статистичних даних про кількість та види кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері професійного спорту, вітчизняна кримінологія відчуває нестачу не лише наукового, а й емпіричного матеріалу щодо стану криміналізації сфери професійного спорту, що суттєво ускладнює як кримінологічне дослідження цього феномену, так і напрацювання заходів із запобігання злочинності у сфері професійного спорту.

2. Законодавча дефініція професійного спорту і більшість запропонованих у науці визначень фактично ототожнюють професійний спорт і підприємницьку діяльність у сфері спорту. Ураховуючи класичну концепцію поділу спорту на любительський (аматорський) і професійний, більш обґрунтованим є розуміння професійного спорту не як окремого виду підприємницької діяльності, спрямованого на отримання прибутку, а як виду діяльності, яка являє собою професію особи і приносить їй дохід.

Професійний спорт слід визначити як діяльність спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, спортивних службових осіб, яка пов'язана з підготовкою та участю спортсменів у спортивних змаганнях, є основним або додатковим джерелом їх доходів, здійснюється відповідно до законодавства про працю або цивільного законодавства.

Саме таке розуміння відповідає меті та завданням дослідження проблеми криміналізації професійного спорту, адже негативні явища та характеристики, які супроводжують сучасний спорт, у тому числі вчинення кримінальних правопорушень, притаманні не лише комерційній сфері спорту

(за визначенням законодавства – професійному спорту), а й у не меншій мірі спорту олімпійському, неолімпійському, національному, спорту інвалідів.

3. Криміналізація професійного спорту є процесом проникнення, закріплення та інституціоналізації кримінальних практик у діяльності суб'єктів професійного спорту, що призводить до трансформації його нормативної структури та деформації соціальних функцій. На тлі процесів криміналізації у сфері професійного спорту формується позаправовий інститут регулювання поведінки учасників, що ґрунтується на неформальних правилах і практиках, які можуть суперечити офіційним правовим нормам, але фактично визначають логіку взаємодії у цій сфері.

Наслідком криміналізації є формування у структурі злочинності окремого сегменту – злочинності у сфері професійного спорту.

Основними сегментами злочинності у сфері професійного спорту є: 1) злочинність, пов'язана з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів; 2) агресивна, у тому числі насильницька, злочинність спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу та спортивних уболівальників (фанатів); 3) корупційна злочинність.

Іншими типовими категоріями кримінальних правопорушень у цій сфері є: кримінальні правопорушення, пов'язані з неналежним виконанням службових та інших професійних обов'язків службовими особами професійних спортивних організацій та допоміжним спортивним персоналом; грубе порушення законодавства про працю, а також умисна безпідставна не виплата спортсменам та допоміжному спортивному персоналу заробітної плати; загальнокримінальні корисливі кримінальні правопорушення, у тому числі заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою майном спортсменів, вчинюване їх агентами, шахрайство з квитками на спортивні заходи, шахрайство щодо осіб, бажаних зробити ставки на спорт; жорстоке поводження з тваринами під час тренувального процесу та змагань з окремих видів спорту.

Категорія «злочинність у сфері професійного спорту» не є тотожною категорії «злочинність професійних спортсменів», оскільки кримінальні правопорушення у цій сфері можуть вчинятися не лише спортсменами, а й іншими особами, у тому числі допоміжним спортивним персоналом, службовими особами у сфері спорту, державними службовцями, службовими особами органів місцевого самоврядування, спортивними уболівальниками (фанатами). При цьому, професійні спортсмени вчиняють і кримінальні правопорушення, не пов'язані з їх безпосередньою професійною спортивною діяльністю.

4. Злочинність, пов'язана з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів, являє собою масив кримінальних правопорушень, що вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом та іншими заінтересованими особами з метою штучного незаконного підвищення функціональних можливостей організму атлетів задля досягнення більш високих спортивних результатів. До кола цих кримінальних правопорушень належать: 1) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут сильнодіючих лікарських засобів, серед яких є і допінг-препарати (ст. 321 КК України); 2) фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів, які є забороненими допінг-препаратами (ст. 321¹ КК України); 3) спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України); 4) незаконний обіг заборонених у спорті препаратів і речовин, які є наркотичними та психотропними засобами (статті Розділу XIII КК України).

Поширеність незаконного обігу допінгу обумовлена надприбутками, які отримуються в індустрії заборонених препаратів. Значна частина сировини, необхідної для виробництва допінг-препаратів, надходить з країн Східної та Південної Азії, та після переробки поширюється за схемами, подібними тим, що використовуються у наркобізнесі, з використанням інтернет-мереж, співробітників фітнес-центрів та інших осіб, які займаються спортом, у тому числі професійно.

5. Масив агресивної злочинності у сфері професійного спорту включає:

1) насильницькі кримінальні правопорушення спортсменів під час змагань або тренувального процесу; 2) насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються спортсменами, допоміжним персоналом або іншими особами поза межами спортивного змагання чи тренування, але у безпосередньому зв'язку зі спортивною діяльністю; 3) насильницькі кримінальні правопорушення, спортивне хуліганство, кримінальні правопорушення з ознаками вандалізму, а також опір особам, що забезпечують громадський порядок під час підготовки та проведення змагань, вчинювані спортивними уболівальниками (фанатами).

Агресивні насильницькі кримінальні правопорушення, що вчиняються на змаганнях або під час тренувального процесу, характеризуються підвищеною латентністю, яка обумовлюється юридичною необізнаністю спортсменів-потерпілих, а також небажанням спортивних команд, клубів, федерацій псувати власну репутацію, піддаючи такі випадки розголосу.

Тенденціями агресивної злочинності спортивних уболівальників (фанатів) є їх консолідація у неформальні об'єднання кримінальної спрямованості, організований груповий характер діяльності, формування особливого виду кримінальної фанатської субкультури, висока питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів, агресія та нетерпимість як до інших груп уболівальників (фанатів), так і осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку.

6. Типовими корупційними кримінальними правопорушеннями у сфері професійного спорту є: 1) протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань та порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційними спортивними змаганнями (ст. 369³ КК України); 2) розкрадання коштів під час будівництва, реконструкції та ремонту спортивних об'єктів, оснащення їх необхідним обладнанням; 3) розкрадання коштів, виділених на забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань; 4) корупційні практики у сфері допінгового контролю; 5) використання корупційних механізмів у процесі відмивання доходів,

отриманих від злочинної діяльності як у сфері спорту, так і поза спортивною сферою.

7. Поширення процесів криміналізації професійного спорту детерміноване чинниками соціально-економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного та правового характеру, обумовленими як об'єктивними протиріччями, що супроводжують сучасний професійний спорт, так і специфічними вадами цієї сфери.

Поширеність незаконного обігу допінгу обумовлюють: 1) упевненість багатьох професійних спортсменів, а також тренерів і фахівців спортивної медицини у неможливості досягнути високих спортивних результатів без використання заборонених субстанцій і методів; 2) високий рівень морального схвалення допінгу серед спортсменів, впевненість у його корисності не лише для досягнення високих спортивних результатів, а й для здоров'я взагалі; 3) тиск на спортсменів з боку керівництва спортивних організацій, штучне форсування спортивної підготовки атлетів будь-якими засобами, у тому забороненими; 4) слабе науково-методичне забезпечення процесу спортивної підготовки; 5) відносна досяжність допінгових препаратів.

Визначальну роль у детермінації феномену агресивної злочинності відіграє специфіка індивідуальних якостей, у тому числі психологічних, а також вмінь і навичок, характерних для професійних спортсменів: 1) невисокі моральні якості багатьох спортсменів; 2) підвищений рівень агресивності; 3) прагнення забезпечити свою перемогу будь-якими засобами, у тому числі шляхом грубого умисного порушення спортивних правил, поєднаного з заподіянням шкоди здоров'ю суперника; 4) відсутність психологічного бар'єру на нанесення фізичної шкоди іншій людині (особливо у єдиноборців); 5) систематичне вжиття алкоголю, наркотиків і стимуляторів низкою спортсменів.

Чинниками, які сприяють виникненню і поширенню діяльності радикально налаштованих угруповань спортивних уболівальників (фанатів), є: 1) розповсюдження ультраправих ксенофобських настроїв; 2) масове вживання у фанатському середовищі алкоголю та наркотиків; 3) наслідування негативних

звичаїв і традицій фанатської субкультури; 4) неузгодженість дій організаторів спортивних змагань щодо забезпечення громадського порядку на спортивних аренах; 5) неналежна якість профілактичної роботи підрозділів поліції.

До основних детермінант корупційної злочинності у сфері професійного спорту належать: 1) економічні проблеми в державі та політична нестабільність; 2) відсутність ефективних механізмів державного і громадського контролю за діяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, професійних спортивних організацій та їх службових осіб; 3) невисокий рівень життя і доходів як значної частини спортсменів, так і переважної більшості осіб з числа допоміжного персоналу; 4) економічні інтереси організаторів спортивного бізнесу, які виражаються в намаганні отримати безпідставні надприбутки за допомогою незаконних способів.

8. Світовою спільнотою розроблено низку міжнародних нормативних актів, які закріплюють фундаментальні спортивні принципи, декларують необхідність захисту сфери спорту від зловживань та правопорушень, у тому числі насильства, допінгу, політичних маніпуляцій, корупції та шахрайства у сфері спортивних змагань, передбачають можливість застосування низки варіативних санкцій до правопорушників. Їх зміст демонструє намагання світової та європейської спільноти спрямувати зусилля держав на забезпечення законності і правопорядку у сфері професійного спорту, забезпечення прав спортсменів і глядачів, попередження протиправним явищам у міжнародному спортивному русі.

Імплементация цих стандартів у національне законодавство та правозастосовну діяльність сприятиме посиленню запобігання криміналізації професійного спорту, вдосконаленню правоохоронної діяльності, опрацюванню ефективних національних стратегій і заходів, спрямованих на попередження і припинення кримінальних правопорушень у всіх видах спорту відповідно до європейських та світових стандартів.

9. Загальносоціальне запобігання криміналізації сфери професійного спорту включає економічні, правові, ідеологічні, організаційні та виховні

заходи, спрямовані на подолання причин та умов, що сприяють кримінально-протиправній поведінці спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, спортивних службових осіб, радикально налаштованих спортивних фанатів та інших причетних осіб.

Загальносоціальне запобігання здійснюється на рівні Міністерства молоді та спорту України, органів та установ, що перебувають у його управлінні, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, НОК України, Спортивного комітету України, спортивних федерацій та інших спортивних організацій.

10. Ефективною передумовою спеціально-кримінологічного запобігання криміналізації сфери професійного спорту є комплексний підхід, який передбачає взаємодію і системне співробітництво правоохоронних органів з Міністерством молоді та спорту України, НОК України, Спортивним комітетом України, органами державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють управлінську діяльність у сфері професійного спорту, федераціями та спортивними організаціями як в отриманні інформації про факти вчинення кримінальних правопорушень, так і в здійсненні конкретних заходів запобіжного впливу.

Шляхами підвищення ефективності спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом і використанням заборонених допінгових препаратів і методів, є: 1) інтенсифікація обміну інформацією між спортивними антидопінговими організаціями та правоохоронними органами; 2) активізація діяльності правоохоронних органів з аналізу загальнодоступних джерел про факти порушень антидопінгових правил та витребування матеріалів антидопінгових розслідувань; 3) розроблення і впровадження методики запобігання, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом допінгу; 4) виявлення і нейтралізація нелегальних каналів ввезення заборонених субстанцій з-за кордону.

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання агресивній злочинності у сфері професійного спорту повинні зосереджуватись у площині попередження: 1) насильницьких кримінальних правопорушень спортсменів під час змагань та тренувального процесу; 2) насильницьких та інших кримінальних правопорушень спортивних уболівальників (фанатів) у зв'язку з проведенням масових спортивних заходів.

З метою запобігання протиправному насильству спортсменів під час змагань і тренувального процесу необхідними є: 1) розробка та впровадження науково обгрунтованих методичних рекомендацій щодо кваліфікації насильницьких дій спортсменів; 2) організація та проведення роз'яснювально-профілактичної роботи серед керівництва федерацій, спортивних організацій, тренерів і спортсменів у єдиноборствах та інших контактних видів спорту; 3) організація обміну інформацією між федераціями, іншими спортивними організаціями та підрозділами поліції щодо фактів умисного протиправного насильства з боку спортсменів під час змагань та тренувального процесу.

Діяльність із запобігання агресивної злочинності спортивних фанатів повинна передбачати: 1) охорону громадського порядку під час проведення змагань, у тому числі забезпечення контрольно-перепускного режиму, роботи систем відеоспостереження та громадського оповіщення, діяльності служб охорони спортивних споруд; 2) налагодження взаємодії між організаторами змагань і підрозділами поліції; 3) розширення бази даних та оперативний обмін інформацією про найбільш активних учасників групових правопорушень серед уболівальників (фанатів), їх лідерах; 4) профілактичну роботу з лідерами та членами фанатських угруповань.

Шляхами підвищення ефективності запобігання корупційним правопорушенням у сфері професійного спорту є: 1) удосконалення антикорупційного законодавства; 2) надання методичної і консультаційної допомоги суб'єктам, які здійснюють діяльність у сфері спорту, щодо виявлення і запобігання корупційним правопорушенням; 3) активне застосування заходів відповідальності (санкцій) до порушників антикорупційного законодавства,

усунення від участі у змаганнях та підготовці до них порушників з числа спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, організаторів змагань; 4) створення та функціонування системи моніторингу на предмет виявлення ознак договірних змагань; 5) запровадження централізованої системи подання і розгляду повідомлень про факти протиправного впливу на результати спортивних змагань; 6) налагодження міжнародного співробітництва держав за участю спеціалізованих міжнародних організацій, насамперед, Інтерполу, Європолу та Євроюсту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Illegal sale of dangerous steroids in France halted; 24 arrests. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation : website. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/news/illegal-sale-dangerous-steroids-france-halted-24-arrests>
2. Keeping sport safe and fair: 3.8 million doping substances and fake medicines seized worldwide: Seventeen organised crime groups involved in the trafficking of counterfeit medicines and doping material dismantled. Europol : website. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/keeping-sport-safe-and-fair-38-million-doping-substances-and-fake-medicines-seized-worldwide>
3. Olympic Charter: In force as from 30 January 2025. URL: <https://stillmed.olympics.com/media/Documents/International-Olympic-Committee/IOC-Publications/EN-Olympic-Charter.pdf>
4. Olympic Movement Code on the Prevention of the Manipulation of Competitions. Extract of the IOC Code of Ethics. 2022. URL: https://stillmed.olympics.com/media/Documents/Beyond-the-Games/Fight-against-competition-manipulation/Code-Mouvement-Olympique-2022-EN.pdf#_ga=2.247252737.480753462.1688369509-1043555523.1678197020
5. WADA's 2024 Annual Report: Message from the President and Director General. WADA : website. URL: <https://www.wada-ama.org/en/2024-annual-report>
6. Web of crime exposed: 5,100 arrests in illegal football gambling crackdown. INTERPOL : website. URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2024/Web-of-crime-exposed-5-100-arrests-in-illegal-football-gambling-crackdown>
7. Акуленко Т. М. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті : дис. ... д-ра філософії: 293 – «Міжнародне право». Одеса, 2020. 200 с.

8. Акуленко Т. М. Правові аспекти міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 152-165. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/62_2018/16.pdf
9. Андрейченко С. С. Міжнародне спортивне право: доктринальне обґрунтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 377. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/89>
10. Анісімов Д. О. Кримінальна відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Дніпро, 2022. 230 с.
11. Анісімов Д. О. Об'єкт протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 198-201. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/47>
12. Анісімов Д. О. Сучасні тенденції злочинності у сфері спорту в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 399-404. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.60>
13. Антидопінгова конвенція (ETS № 135) від 16.11.1989. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_228#Text
14. Антидопінгова освіта. Національний антидопінговий центр : офіційний вебпортал. URL: <https://nadc.gov.ua/sportsmenu/education>
15. Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру (2024 р.). Федерація легкої атлетики : офіційний вебсайт. URL: <https://uaf.org.ua/images/otherdocuments/Federation/Doc/2023.12.29.nadc-rules.pdf>
16. Аркуша Л. І., Федчун Н. О. Детермінація злочинності в Україні: навч.-метод. посібник. Одеса : Бондаренко М. О., 2023. 80 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/24890>; DOI: 10.32837/11300.24890.
17. Артьомов П. М. Субкультура футбольних хуліганів: особливості прояву та соціологічного вивчення на пострадянському просторі. *Український соціум*. 2005. № 2/3. С. 20-25. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/20-25_no-2-3_vol-7_2005_UKR.pdf

18. Бабенко А. М. Запобігання жорстокому поводженню з тваринами як вид прояву насильства. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 130-133. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-4.25>
19. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 17 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/840>
20. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинна поведінка: норма, аномалія чи патологія? *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 9-11.
21. Бантишев О. Ф. Кримінально-правова боротьба з корупцією у спорті. *Юрист України*. Харків, 2018. № 1 (36). С. 9-13. DOI: 10.31359/2222-5544-2018-36-1-9
22. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. Вип. 1. С. 132–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2014_1_11
23. БЕБ на Закарпатті успішно упередило незаконне використання майже 7 млн. грн. на реконструкції стадіону. Бюро економічної безпеки України : офіційний вебсайт. URL: <https://esbu.gov.ua/news/beb-na-zakarpatti-uperedylo-nezakonne-vykorystannia-maizhe-7-mln-hrn-na-rekonstruktsii-stadionu>
24. Берегеля І. М. Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження, яке використовує людина під час проведення заходів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 87-91.
25. Беспаль О.Л. Насильство у кримінальному законодавстві України. *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та новації*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16.04.2021). Харків : ХНУВС, 2021. С. 179-181. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/efe8c0c7-4b30-40b9-b142-9557188696e0/content>
26. Білоцький С. Д., Бубліченко В. В. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 7. С. 32-41.

27. Бондаренко О.С. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: кримінально-правова характеристика. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 213-217.

28. Бордюгова Г. Правова природа та організаційна структура Всесвітнього антидопінгового агентства. Higher school of advocacy : website. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/pravova-priroda-ta-organizaciina-struktura-vseshvitnyogo-antidopingovogo-agentstva>

29. Бордюгова Г. Ю. Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «спортивне право України»: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2009. 17 с.

30. Бочарова К. А. Вандалізм як прояв агресивної протиправної поведінки. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 116-123.

31. Бріскін Ю.А., Нерода Н.В. Професійний спорт у системі соціальних практик спорту – головні тренди. *Lex Sportiva*. 2022. Вип. 1. С. 3-11. DOI: <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2022.1.1>

32. Бруссо К. М. Загальна характеристика корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 50. С. 89-90. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.50.19>

33. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.

34. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.

35. Варвянський С. Філософські, історичні, соціально-економічні аспекти розвитку фізичної культури та спорту. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2006. Вип. 6.

36. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Запобігання контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 4. С. 335-339. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.56>

37. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Національна система запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 487-492. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.86>

38. Васильченко О. А. Еволюція норм та девіацій у сфері спорту : автореф. дис. ... канд. соціолог. наук: 22.00.04. Запоріжжя, 2006. 16 с.

39. Вирок Кузнецовського міського суду Рівненської області від 29.09.2015 у справі № 565/671/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51578085>

40. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 04.08.2022 у справі № 522/13388/21. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105676033>

41. Волянчук Н. Ю., Ложкін Г. В., Колосов А. Б. Предикатори професійної деформації особистості в спорті. *Вісник післядипломної освіти*. Серія «Соціальні та поведінкові науки». 2020. Вип. 11 (40). С. 48-63. DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-11\(40\)-48-63](https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-11(40)-48-63)

42. Всесвітній антидопінговий кодекс 2021. Міністерство молоді та спорту України : офіційний вебпортал. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Antidopingova_dijalnist/vsesvitniy-antidopinogviy-kodeks.pdf

43. Всесвітній антидопінговий кодекс. Міжнародний стандарт. Заборонений список – 2025. Набуває чинності з 01.01.2025. 30 с. Національний антидопінговий центр : вебсайт. URL: <https://nadc.gov.ua/storage/app/sites/1/docs/prohibited-list-2025-ukr.pdf>

44. Голець В.О. Дослідження проблеми застосування превентивних заходів боротьби з вживанням допінгів у професійному спорті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 1. С. 204-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_FViS_2017_1_30

45. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
46. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274-280. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.55>
47. Гритенко О. А. Деякі спірні питання кримінально-правової протидії корупції у сфері спорту. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1. С. 82-86. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.15>
48. Гродецький Ю. В. Неправомірна вигода як ознака злочинів, передбачених статтею 369³ Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2016. С. 55-57.
49. Гусак Т. П. Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних футбольними уболівальниками та їх попередження. *Науковий вісник національного Ужгородського університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 25. С. 195-198.
50. Гуща І. О., Крупко Н. В. особливості фінансування фізичної культури і спорту в Україні в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3350/3386>
51. Данилевський А. О. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань як корупційний злочин. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 9 грудня 2016 р.* Київ: НАВСУ, 2016. С. 173-175.
52. Денисов С., Кулик С. Спортивна кримінологія як один з напрямів розвитку вітчизняної науки. *Сучасна кримінологія : досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, (м. Харків, 09 грудня 2016 р.) / за ред. В. Тація, Б. Головкіна. Харків : Право, 2016. С. 92–95.

53. Джужа О. М., Тичина Д. М. Віктимологічне запобігання злочинам у сфері фізичної культури і спорту. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 32-39. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.4>
54. Додатковий протокол до Антидопінгової конвенції від 12.09.2002. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_519#Text
55. Дрьомін В. М. «Офіційна» та фактична злочинність: кримінологічний аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 550-559.
56. Дрьомін В. М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізація суспільства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2010. 40 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1410>.
57. Дубінська З. П. Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Львів, 2021. 220 с.
58. Думчиков К. О. Історія розвитку кінного спорту і його сучасні тенденції. *Олімпійський та паролімпійський спорт*. 2025. Вип. 2. С. 40-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/olimpstu/2025.2.7>
59. Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13.11.1987. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text
60. Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародного перевезення від 13.12.1968 № ETS N 065. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU68K14U>
61. Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема, футбольних матчів (ETS № 120) від 19.08.1985. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_003#Text

62. Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України на 2025 рік, затверджений наказом Міністерства молоді та спорту України від 25.12.2024 № 7766. Міністерство молоді та спорту України : офіційний вебсайт. URL: <https://mms.gov.ua/sport/yediniy-kalendarnij-plan-fizkulturno-ozdorovchih-ta-sportivnih-zahodiv/2025-rik>

63. Журба М. А. Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2017. 24 с.

64. Заборовський В. В., Манзюк В. В. Міжнародно-правові стандарти щодо боротьби з допінгом у професійному спорті. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 76: ч. 2. С. 220-226. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.35>

65. Завязкіна Н. В. Вивчення злочинної поведінки осіб з психічними розладами в судовій психології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2016. Вип. 5. Т. 2. С. 170-174.

66. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. 242 с.

67. Задоя К. П. Науково-практичний коментар до ст. 369³ Кримінального кодексу України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань». *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 2. С. 146-157.

68. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології (у 3 кн.). Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : ВД «Ін Юре», 2007. 424 с.

69. Запотоцький А. П., Вознюк А. А., Кучменко С. В. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2017. 78 с.

70. Захарченко А. М. Правова основа забезпечення громадської безпеки під час проведення спортивних заходів в Україні. *Право і спорт у сучасному суспільстві – медичні, етичні, економічні виклики* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук. конф. (Вармінсько-Мазурський університет, Ольштин, Польща,

5-7 травня 2023 р.) / за заг. ред. А.М. Захарченко. 2023. С. 122-125. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/426c397c-2e38-4098-9330-1f31fab37fbe/content>

71. Звіт Національного антидопінгового центру за 2024 рік. Національний антидопінговий центр : офіційний вебпортал. URL: <https://nadc.gov.ua/storage/app/sites/1/docs/Zvity/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%202024/nadts-2024-2.pdf>

72. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-kriminalni-pravoporushennya-vchineni-na-pidpriyemstvah-v-ustanovah-organizaciyah-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-2>

73. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. Судова влада України : офіційний вебпортал. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

74. Зенова М. Согласие потерпевшего на причинение вреда в ходе спортивных соревнований в уголовном праве Украины. *Leges si viata*. Август, 2014. С. 54-58.

75. Казначеева Д. В. Основні аспекти протидії корупції у сфері спорту. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17.11.2020). Дніпро: ДДУВС, 2020. С. 182-185. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10920>

76. Кириленко О. М. Деформації в розвитку соціального інституту спорту в Україні: проблеми виходу з кризи перехідного періоду. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія соціол. 2010. Вип. 4. С. 283-296.

77. Класифікатор професій ДК 003:2010 : наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

78. Кодекс законів про працю України від [10.12.1971 № 322-VIII](#). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

79. Кодекс олімпійського руху України про запобігання маніпулюванню змаганнями, затверджений постановою ХІІ Генеральної асамблеї НОК України від 05.12.2024 № 12. НОК України : вебсайт. URL: <https://noc-ukr.org/dobrochesnist-sportu/kodeks-olimpiyskogo-ruhu-ukraini-pro-zapobigannya-manipulyuvannyu-zmagannyami/>

80. Кодекс України про адміністративні правопорушення від [07.12.1984](#). № 8073-X. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

81. Колонтай С. М., Флакей М. Д., Соколовська В. О. Державне регулювання та фінансування фізичного виховання: стан та перспективи. *Вісник ХНТУ*. 2025. № 1 (92). Ч. 2. С. 276-282. DOI <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.1.2.39>

82. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

83. Конвенція Ради Європи про комплексний підхід до питань безпеки, охорони та обслуговування під час футбольних матчів та інших спортивних заходів. Договори Ради Європи - N (218) (Сен-Дені, 03.07.2016). ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu16092?an=&ed=&dtm=&le=>

84. Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від [18.09.2014](#). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_c01#Text

85. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

86. Корж Н. В., Захаріна Є. А., Чередниченко І. А. Чинники десоціалізації спортсменів в контексті їх пост спортивного життя. *Olympicus*. 2014. № 1. С. 98-105.

87. Косенко С. С. Насильство: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 191-192. URL: https://lsei.org.ua/3_2018/55.pdf

88. Костицький М. В. Психологічні фактори впливу на особу злочинця. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 12-19.

89. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

90. Кримінологія : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

91. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

92. Крушинський С. Класифікація насильства як способу вчинення кримінального правопорушення. *Університетські наукові записки*. 2021. № 5 (83). С. 116-125. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.83.9>

93. Левенштейн І. Нечесна гра: хто інвестує мільярди в обіг спортивного допінгу. *Finance.ua : website*. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/381379/nechesna-gra-hto-investuye-milyardy-v-obig-sportyvnoho-dopingu>

94. Линець М. М. Формування правових засад професійного спорту в Європі. *Роль фізичної культури і спорту в здоровому способі життя: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф.* Львів. 1999. С. 63-64.

95. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111-117.

96. Ложкин Г. В. Психологический анализ феномена профессиональной деформации личности в спорте. Спортивный психолог. 2008. С. 14-18.
97. Макода В. Є. Актуальні проблеми спортивного права в Україні та основні напрямки його розвитку у контексті євроінтеграційних процесів. *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів*: Матер. всеукр. науково-практичн. конфер. (Одеса, 8-9 листопада 2019 року) / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2019. С. 161-167. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26404>
98. Марисюк К. Б. Поняття та суть декриміналізації діянь. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/19.pdf>
99. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Киев : Олимпийская литература, 1999. 320 с.
100. Мельніков А. В., Шинкарук В. О., Жиров Д. В. Допінг та його вплив на спортивну конкурентоспроможність. *Актуальні проблеми мистецької педагогіки*. 2024. Вип. 1 (4). С. 34-37. DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-1.6>
101. Михайлик О. Г. Поняття «наси́льства» як складника злочинності в установах виконання покарань. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 1. С. 119-124. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.20>
102. Михайлов В. О. Агресивна поведінка та злочинність, її види і тенденції на сучасному етапі. *Вісник НТУУ «КПУ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. Вип. 3/4 (27/28). С. 131-136. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2015.3/4\(27/28\).119222](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2015.3/4(27/28).119222)
103. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, прийнятої 18.11.2005. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007#Text
104. Міжнародна конвенція проти апартеїду у спорті від 10.12.1985. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU85K07U?an=102>

105. Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту 1978 року. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350#Text

106. Міністерство молоді та спорту запустило цифрову платформу доброчесності у спорті. Міністерства молоді та спорту України : офіційний вебпортал. URL: <https://mms.gov.ua/news/ministerstvo-molodi-ta-sportu-zapustilo-tsifrovu-platformu-dobrochesnosti-u-sporti>

107. Мінц М. О., Дзюбан О. В., Ісаєнко М. В. Девіантна поведінка в спорті. *INTELLECTUAL POTENTIAL OF THE XXI CENTURY*. 2016. № 7. С. 63-68.

108. Мінц М.О., Димов К.В. Соціальна адаптація спортсменів після завершення спортивної кар'єри. *Перспективні тренди розвитку науки: освіта, виховання та спорт*: монографія / [Авт. Антонов В.М., Гільов Г.А., Заніна Л.В. та ін.]. Одеса, 2016. 181 с.

109. Мінц М.О., Маєр В.Я., Андрющенко М.І., Головаченко І.В. Соціологія спорту. *Наукові праці*. Педагогіка. 2018. Вип. 307. Том 319. С. 114-117.

110. Мовчан В. П. Проблема травматизму в спорті та його профілактика. *Молодий вчений*. 2018. № 4.2 (56.2). С. 207-211. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.2/52.pdf>

111. Моргунов О. А. Публічне адміністрування у сфері фізичної культури і спорту в Україні : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2020. 33 с.

112. Наставний І. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері професійного спорту в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 46-51. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/10.pdf>

113. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1384 с.

114. Нацполіція зафіксувала 50 випадків «договірних» футбольних матчів – Сергій Князев (опубліковано 22.05.2018). Національна поліція України

: офіційний вебпортал. URL: <https://npu.gov.ua/news/natspolitsiya-zafiksuvala-50-vipadkiv-dogovirnikh-futbolnikh-matchiv-sergiy-knyazev>;

115. Нацполіція ліквідувала наймасштабніше в Україні підпільне виробництво анаболічних стероїдів, які видавали за імпорتنі препарати для спортсменів (опубліковано 18.06.2025). Національна поліція України : офіційний вебпортал. URL: <https://npu.gov.ua/news/natspolitsiia-likvidovala-naimasshtabnishe-v-ukraini-pidpilne-vyrobnytstvo-anabolichnykh-steroidiv-iaki-vydavaly-za-importni-preparaty-dlia-sportsmeniv?v=68526f2c8c6a2>

116. Нацполіція проводить другу фазу спецоперації у справі про футбольну корупцію. Національна поліція України : офіційний вебпортал. URL: <https://npu.gov.ua/news/natspolitsiya-provodit-drugu-fazu-spetsoperatsii-u-spravi-pro-futbolnu-koruptsiyu>

117. Нерода Н. В. Організаційні та правові засади європейського професійного спорту : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.01. Львів, 2018. 18 с.

118. Олійник М. В., Башта І. І. Міжнародний досвід боротьби з корупційними ознаками у спорті. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*: 2019. № 2. С. 171-175.

119. Организованная преступность и спорт: Глобальный доклад о коррупции в спорте. Раздел 6 / Управление ООН по наркотикам и преступности. URL:

https://www.unodc.org/res/safeguardingsport/grcs/2203222_SPORTS_rus_Part_6.pdf

120. Освітні матеріали. Національний антидопінговий центр : офіційний вебпортал. URL: <https://nadc.gov.ua/sportsmenu/guides>

121. Палюх А. Я. Конституційно-правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.02. К., 2021. 449 с.

122. Панькевич В. М., Біліченко Н. С. Кримінально-правові та криміналістичні аспекти спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 31-36. URL:

<https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5a2a30d-aeed-4b74-8742-f8ee8d07c63b/content>

123. Пащенко Є. М. Щодо поняття та ознак насильницьких злочинів військовослужбовців. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинності проти громадської безпеки та громадського порядку*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18.04.2019). Харків: ХНУВС, 2019. С. 161-163. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/74.pdf

124. Переглянута Європейська спортивна хартія. Розширена чаткова угода про спорт, Рада Європи. Рекомендація CM/Rec(2021)5. Ухвалена Комітетом міністрів 13 жовтня 2021 року на 1414-му засіданні заступників міністрів. 34 с. Міністерство молоді та спорту України : офіційний вебсайт. URL:

https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrobitnuctvo%20z%20radoy%20EU/PREMS%20039224%20UKR%202584%20Revised%20European%20Sports%20Charter.pdf

125. Перелік сильнодіючих лікарських засобів за міжнародними непатентованими або загальноприйнятими назвами, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.08.2007 № 490. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1008-07#Text>

126. Першин О. І., Жук В. О., Юр'єва М. А. Девіантна поведінка спортсменів та її профілактика. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*. III Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 124-130. URL: <https://surl.li/ueqdcdb>

127. Петренко А. І. Боротьба із застосуванням допінгу в спорті в Україні. *Правова держава*. 2004. № 7. С. 117-121. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2004.7.217616>

128. Петренко О. І. Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 207 с.

129. Петренко О. І. Об'єкт підкупу учасників та організаторів спортивних змагань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2014. Вип. 28. Том 3. С. 30-33. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/b5a5d580-119a-40e8-8700-c6c9e21be152>

130. Петренко О. І. Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту. *Форум права*. 2014. № 1. С. 406–411.

131. Петренко О. І. Потерпілий як ознака складу злочину «Спонукання неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК України). *Митна справа*. 2014. № 4 (94). Ч. 2. С. 84-89.

132. Петренко О. І. Суб'єкт спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 876-880.

133. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

134. Попович В. М., Транчук П. А., Андрушко А. В., Логін С. В. Актуальні проблеми кримінального права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 256 с.

135. Пояснювальна записка / Проект Закону про антидопінгову діяльність у спорті № 5099 від 18.02.2022. База даних «Законопроекти» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=5099&conv=9>

136. Правила використання тварин у видовищних заходах, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 13.10.2010 № 643. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1313-10#Text>

137. Правила спортивних змагань з кінного спорту (виїздка, подолання перешкод, триборство). 137 с. Міністерство молоді та спорту України :

офіційний

вебсайт.

URL:

https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2021/equestrian-sports.pdf

138. Прижбило О. В. Щодо детермінації імпульсивної злочинності. *Правові новели: Науковий юридичний журнал*. 2018. № 4. С. 262-269;

139. Примірна посадова інструкція лікаря із спортивної медицини, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2011 № 176. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0176282-11#Text>

140. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України від 07.02.2017 № 1835-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text>

141. Про антидопінгову діяльність у спорті : Закон України від 26.01.2022 № 2011-IX. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#n241>

142. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

143. Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.07.1992 № 2547-XII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-12#Text>

144. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text>

145. Про внесення зміни до ст. 52 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо діяльності Національної лабораторії антидопінгового контролю: Закон України від 26.01.2022 № 2012-IX. База даних

«Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2012-20#Text>

146. Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору : постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 № 170. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-94-%D0%BF#Text>

147. Про впорядкування умов оплати працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту: наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23.09.2005 № 2097. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1236-05#Text>

148. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

149. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

150. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 № 768-IX. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>

151. Про доповнення Кримінального кодексу Української РСР статтею 224¹ і внесення змін до статті 112 Кримінально-процесуального кодексу Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 24.12.1981 № 2942-X. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-10#Text>

152. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15.05.2009 № 1334-VI. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text>

153. Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських та не олімпійських видів спорту: постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 № 91 (в редакції постанови від 31.08.2016 № 579). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/91-2016-%D0%BF#Text>

154. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань: Закон України від 03.11.2015 № 743-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-19#Text>

155. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

156. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

157. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

158. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>

159. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року : постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 115. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#n85>

160. Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 85 «Спортивна діяльність» : наказ Міністерства молоді та спорту України від 28.10.2016 № 4080. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4080728-16#Text>

161. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : наказ МВС України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>

162. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету міністрів України від 16.12.2015 № 1052. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>

163. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298 (в редакції наказу Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231). База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

164. Про затвердження Положення про інформаційну систему «Національна платформа доброчесності спорту» : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.01.2025 № 459. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-25#Text>

165. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 220. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#Text>

166. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>

167. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#n209>

168. Про затвердження Порядку визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту в Україні, порядок його ведення : наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.01.2014 № 149. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0281-14#Text>

169. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту : постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2012 № 152. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2012-%D0%BF#Text>

170. Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів : постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 341. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2012-%D0%BF#Text>

171. Про затвердження Порядку преміювання окремих категорій спортсменів-інструкторів штатних збірних команд України : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 04.08.2006 № 2680. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-06#Text>

172. Про затвердження Реєстру визнаних видів спорту в Україні : наказ Міністерства молоді та спорту України від 11.03.2015 № 639 (у редакції наказу Міністерства молоді та спорту України від 12.08.2024 № 5021). База даних

«Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0639728-15#n9>

173. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>

174. Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності: Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0299905-20#Text>

175. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>

176. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011#Text>

177. Про національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

178. Про національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>

179. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту : Указ Президента України від 28.09.2004 № 1148/2004. База даних «Законодавство» / ВР України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>

180. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

181. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF#Text>

182. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : Закон України від 08.07.2011 № 3673-VI. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3673-17#Text>

183. Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : Закон України від 14.09.2000 № 1954-III. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14#Text>

184. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

185. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

186. Про службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

187. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

188. Про утворення державної установи «Національна лабораторія антидопінгового контролю»: наказ Міністерства молоді та спорту України від 22.12.2022 № 5083. База даних «Законодавство» / ВР України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5083924-22#Text>

189. Про утворення Національного антидопінгового центру : постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 № 1063. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-2002-%D0%BF#Text>

190. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

191. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо удосконалення деяких антикорупційних механізмів № 9457 від 04.07.2023. База даних «Законопроекти» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42238>

192. Проневич О.С. Європол: правові та організаційні засади участі в боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: збірник наукових праць. 2002. № 3. С. 181.

193. Професійний спорт : навч.-метод. реком. / С. І. Савчук, Н. Я. Захожа, Ж. С. Мудрик, О. В. Валькевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 108с.

194. Професійний спорт у сучасному суспільстві: проблеми та перспективи / В. Добринський, А. Альошина, Ж. Мудрик, М. Мордик. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Фізичне виховання і спорт. Луцьк, 2018. Вип. 29. С. 165.

195. Процик Л. С. Психологічні особливості поведінки злочинця. *Psychological Journal*. 2020. Vol. 6, iss. 12 (44). С. 57-65.

196. Психологічна робота з особовим складом сил охорони правопорядку щодо виконання службово-бойових завдань під час організації та проведення міжнародних великомасштабних спортивно-масових заходів : навч. посіб. / Приходько І. І., Тімченко О. В., Полторак С.Т. та ін. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2013. 197 с.

197. Пушкарьов Є. К. Особливості правового статусу спортсменів як суб'єктів трудового права. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84: ч. 2. С. 131-136. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.17>

198. Рєпкіна Ю. М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2010. 23 с.

199. Річний звіт Національної платформи доброчесності спорту за 2024 р. Національна платформа доброчесності спорту : національна платформа. URL: <https://fairsport.gov.ua/uk/about#annual-report>

200. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого в умовах воєнного стану : метод. реком. / В. В. Юсупов, А. О. Антошук, В. В. Бурлака, О. Ю. Тесленко, О. А. Семенюк, Г. С. Бідняк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2025. 122 с.

201. Романишин О. Співробітництво держав-членів Ради Європи у сфері спорту: міжнародно-правові аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини.* 2018. Вип. 45. С. 225-232. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2018.45.0.8970>

202. Руденко В.П. Основні сучасні проблеми допінгу у спорті. *Психологія, педагогіка та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2014. № 6. С. 53-57.

203. Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні : монографія. Київ, 2019. 288 с.

204. Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 18 с.

205. Рудик М. М. Заходи профілактики злочинів та інших правопорушень, що вчиняються під час проведення футбольних матчів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 2. С. 268-264-271.

206. Самойленко О. А. Виявлення та розслідування кіберзлочинів : навч.-метод. посіб. Одеса, 2020. 112 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/12612>

207. Самошкін В., Мелешко В., Гвоздак А., Яковенко А. Допінг у спорті та шляхи протидії порушенням антидопінгового законодавства. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2020. № 1. С. 142-154.

208. Самсонов О. В. Детермінація злочинності у сфері професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 396-399. URL: https://lsei.org.ua/10_2024/93.pdf

209. Самсонов О. В. Запобігання криміналізації професійного спорту: питання законодавчого регулювання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2026. Том 37 (76). № 3. С. 328-333.

210. СБУ блокувала масштабну контрабанду сильнодіючих речовин зі Східної Азії. Служба безпеки України : офіційний вебпортал. URL: <https://ssu.gov.ua/photo-galleries/sbu-blokuvala-masshtabnu-kontrabandu-sylnodiiuchykh-rechovyn-zi-skhidnoi-azii>

211. Семенюк О., Неміч Ф. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 214-217.

212. Сибаль О. Б. Соціально-історична обумовленість кримінально-правової регламентації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час спортивних заходів. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2012. Вип. 12. С. 101-107.

213. Сибаль О. До питання про місце «зайняття спортом» у системі обставин, що виключають злочинність діяння. *Наукові записки львівського університету бізнесу і права*. 2011. Вип. 7. С. 259-265.

214. Сибаль О.Б. Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 205 с.

215. Сибаль О.Б. Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 19 с.

216. Слободянюк М. А. Адміністративно-правове регулювання публічного управління у галузі фізичної культури і спорту : монографія. Одеса : ЮРИДИКА, 2023. 198 с.

217. Сокуренько В. В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 19 с.

218. Сокуренько В. В., Сокуренько В. В. Механізм корупційних злочинів у сфері фізичної культури і спорту: кримінологічний аналіз основних складових. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду*. Харків, 2019. С. 158-161. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/51.pdf

219. Сокуренько В.В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 235 с.

220. Сорочик Ю. Ю. Європол: новітні тенденції у протидії організованій злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 162-164.

221. Статут Громадської організації «Національний олімпійський комітет України, затверджений XL Генеральною асамблеєю Громадської організації «Національний олімпійський комітет України» (протокол (постанова) № 14/12 від 14.12.2023. URL: <https://noc-ukr.org/pages/officialdocuments/statut-nacionalnogo-olimpiyskogo-komitetu-ukraini>

222. Статут громадської спілки «Спортивний комітет України», затверджений сесією Генеральної асамблеї Спілки громадських організацій «Спортивний комітет України» (протокол № 2/16 від 16.11.2016). URL: <https://scu.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/2-статут-ску.pdf>

223. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол від 13.06.1956. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_142

224. Сто тисяч гривень за безперешкодне прийняття спортивного одягу – один з керівників ДУ «Укрспортзабезпечення» постане перед судом. Державне бюро розслідувань : офіційний вебпортал. URL: https://dbr.gov.ua/news/100000_griven_za_bezpereshkodne_priynyattya_sportivnogo_odyagu__odin_z_kerivnikiv_du_ukrsportzabezpechennya_postane_pered_sudom

225. Столярський О. В. Діяльність Європолу та Євроюсту у протидії транснаціональній організованій злочинності. *Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу*: матер. міжнар. конф. (Одеса, 22-23 жовтня 2010 р.). 2010. С. 151;

226. Стрелковська Ю. О. Соціально-психологічні передумови участі спортсменів в організованій злочинній діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 67. С. 549-556. URL: <https://apdp.in.ua/v67/76.pdf>

227. Стрельцов Є. Л. Допінг і корупція: парадоксальна схожість. *Юридичний вісник України*. 2016. № 14 (1083). С. 14-15.

228. Суха Ю.С. Цивільно-правові договори у сфері професійного спорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2014. 20 с.

229. Турияниця О. О. «Професійний спорт» як конституційно-правова категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2020. Вип. 60. С. 29-32. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.5>

230. Турияниця О. О. Конституційно-правове регулювання професійного спорту в Україні : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Ужгород, 2022. 195 с.

231. Тютюгін В. І., Косінова К. С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1. С. 391-394.

232. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text

233. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27.06.2016. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16#Text

234. Усик О. О. Адміністративно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Харків, 2024. 206 с.

235. Фаворитов В. М. Фармакологічне супроводження в спорті :. навч. посіб. для студентів факультету фізичного виховання. Запоріжжя: ЗНУ. 2011. 102 с. URL: <https://surl.li/ydxoos>

236. Ходимчук О. Наявність психічних аномалій у осіб та їх вплив на вчинення насильницьких злочинів. *Право України*. 2003. № 7. С. 60-64.

237. Ходимчук О. О. Насильницька злочинність осіб з психічними аномаліями та її запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005 18 с.

238. Хорошуха М. Ф. Вивчення взаємозв'язку між девіантною поведінкою та спрямованістю тренувального процесу юних спортсменів (із результатів ретроспективних спостережень автора). *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012. № 3. С. 128-131.

239. Цибанюк О. Актуальні проблеми використання понятійної категорії «професійний спорт у нормативних документах. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2024. Том 1. № 1. С. 58-63. DOI: <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.8>

240. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

241. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

242. Цитряк В. Я. Соціально-психологічний механізм відтворення корупційних практик. *Правове життя сучасної України: у 2 т.: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17.05.2019). Одеса : ВД «Гельветика», 2019. С. 256-258.*

243. Чепіга Д. О. Ефективність застосування кримінального законодавства України щодо застосування допінгу. *Науковий журнал «ЛОГОС». Мистецтво наукової думки. 2019. № 3. С. 140-143.*

244. Чередник Р. Спорт як сфера правового регулювання: загальнотеоретичний аспект. *Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 60 С. 556-562.*

245. Чередник Р. В. Джерела (форми) спортивного права України. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. 2012. Вип. 45. С. 279-289.*

246. Черненко М.П. Особливості розслідування кримінальних проваджень за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва закладів для дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 5. С. 142-143. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.20>*

247. Черноус Ю., Синовєрська Т. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами : монографія. Київ : Право, 2022. 248 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23142>

248. Чуваков О. А., Павлов О. І. Протиправний вплив на результати офіційних футбольних змагань в Україні як різновид корупції. *Правова держава. 2020. № 38. С. 147-152. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.38.204143>*

249. Шум С. С. Стан насильницької злочинності в Україні. *Право та державне управління. 2021. № 1. С. 116-124. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.18>*

250. Ярова Н. Г. Організаційно-правове регулювання в галузі спорту України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 25 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Самсонов О. В. Міжнародно-правові стандарти боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 345-348. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/84>.
2. Самсонов О. В., Цитряк В. Я. Стан наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 454-456. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/109>
3. Самсонов О. В. Детермінація злочинності у сфері професійного спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 396-399. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/91>
4. Самсонов О. В. Професійний спорт як об'єкт кримінологічного аналізу: поняття, зміст, проблеми криміналізації. *Академічні візії*. 2025. № 45. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2315/2186>
5. Самсонов О. В. Запобігання криміналізації професійного спорту: питання законодавчого регулювання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2026. Том 37 (76). № 3. С. 328-333. URL : <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.3/50>
6. Самсонов О. В. Запобігання незаконному обігу допінгу та корупції у сфері професійного спорту: міжнародні стандарти. *Правова позиція*. Серія: Право. 2026. №2 (51). С. 328-333. URL : <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2026/2/19.pdf>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Самсонов О.В. Спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності у сфері професійного спорту. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 53: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 18-19 вересня 2023 р.) / редкол.: О. Яремко та ін.; ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. С. 62-65. URL : http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3646

8. Самсонов О.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють корисливі злочини у сфері професійного спорту. *Сімдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 28-29 вересня 2023 р.) / редкол. О. Патрак та ін.; ГО «Наукова спільнота»; WSZIA w Opolu. – Львів: ФОП Шпак В.Б. С. 55-57. URL : <https://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-4489/>

9. Самсонов О.В. Злочинність у професійному футболі: заходи протидії та запобігання. *Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 65: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції* (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 10-11 жовтня 2024 р.) / редкол.: О. Яремко та ін.; ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б. 2024. С. 64-66. URL : https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1734681511.pdf

10. Самсонов О.В. Особи, які вчиняють злочини у сфері професійного футболу: кримінологічна характеристика. *Актуальні проблеми юридичної науки. Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 176-177. URL : [ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ_УНІВЕРСИТЕТ_УПРАВЛІННЯ_ТА_ПРАВА%20\(2\).pdf](#)

11. Самсонов О.В. Злочинність у сфері професійного спорту і злочинність професійних спортсменів: проблеми співвідношення. *Modern Achievements in Legal Science and Practice* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С.270-272. URL :

<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/599/19232/41085-1>

12. Самсонов О.В. Проблеми корупційної злочинності у професійному спорті. *Права людини та публічне врядування*: матеріали VIII міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Press. 2025. С.632-635. URL :

[file:///D:/Downloads/forum_law_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2025_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_fbb9828e_743a_4c88_92ec_dca5f625f130%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/forum_law_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2025_%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_fbb9828e_743a_4c88_92ec_dca5f625f130%20(1).pdf)

13. Самсонов О.В. Причини та умови агресивної злочинності у сфері спорту. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 5 грудня 2025 р. Львів – Торунь: Liha-Press. 2025. С. 252-254. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/446/15421/38088-1>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», обговорена на засіданні фахового семінару університету, схвалена ним і рекомендована до захисту (протокол № 22 від 29.05.2026 року). Основні положення і висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на: Міжнародній науковій інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 18-19 вересня 2023 р.) – заочна участь, Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції (м. Львів, Україна – м. Ополе, Польща, 28-29 вересня 2023 р.) – заочна участь, Міжнародній науковій інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 10-11 жовтня 2024 р.) – дистанційна участь, Міжнародній науково-практичній конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року) – особиста участь, International scientific conference «Modern Achievements in Legal Science and Practice» (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) – заочна участь, Міжнародному правничою форумі «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.) – дистанційна участь, Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5 грудня 2025 р.) – дистанційна участь.

Додаток Б

**Відомості щодо кримінальних правопорушень у сфері спорту,
організування відпочинку та розваг, та осіб, що їх вчинили**

Рік	Усього обліковано кримінальних правопорушень	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	У великих та особливо великих розмірах	У сфері господарської діяльності	У сфері службової діяльності	Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди
2016	229	82	9	6	49	2
2017	146	20	9	4	53	4
2018	270	108	7	7	41	3
2019	169	39	7	1	45	6
2020	133	59	16	2	32	2
2021	189	93	6	3	41	6
2022	101	18	6	4	17	3

2023	98	22	15	3	29	3
2024	112	29	25	4	31	1
2025	83	23	23	2	18	

**Відомості щодо кримінальних правопорушень у сфері спорту,
організування відпочинку та розваг, та осіб, що їх вчинили (продовження)**

Рік	Усього кримінальних правопорушень у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення за якими провадження направлені до суду	З них	Сума матеріал. збитків (тис. грн.)	З них	Виявлено осіб	З них
			з обвин. актом		відшкодовано (тис. грн.)		у складі орган. групи або злочин. орган.
2016	57	19	18	2 358	2 093	21	0
2017	28	25	22	161	15	14	0
2018	129	127	127	675	270	23	0

2019	45	42	40	1 179	298	28	0
2020	46	22	22	2 177	126	28	0
2021	82	115	114	8 586	120	27	4
2022	20	38	37	386 086	46	11	0
2023	28	22	22	3 051	1 078	17	0
2024	31	43	41	16 423	14 769	21	4
2025	15	19	19	7 828	545	19	

Додаток В

Відомості щодо кримінальних правопорушень у сфері організування азартних ігор, та осіб, що їх вчинили

Рік	Усього обліковано кримінальних правопорушень	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	У великих та особливо великих розмірах	У сфері господарської діяльності	У сфері службової діяльності	Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди
2016	6			1		
2017	10	4	1	1	2	
2018	6			2	1	1
2019	6				1	1
2020						
2021	3			1	1	1

2022	4				4	1
2023	7			5	2	1
2024	11	2		7	2	
2025	8	1	1	4	2	1

Відомості щодо кримінальних правопорушень у сфері організування азартних ігор, та осіб, що їх вчинили (продовження)

Рік	Усього кримінальних правопорушень у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	З них	Установлена сума матеріальних збитків (тис. грн.)	З них	Виявлено осіб	З них
			з обвин. актом		відшкодовано (тис. грн.)		у складі орган. групи або злочин. орган.
2016	2	2	2	2		2	
2017	5					4	
2018		4	4	15	4	5	3

2019							
2020		2	2	9	8	3	2
2021	1	3	3	72		4	
2022						12	12
2023						9	3
2024	2	1		1 066 408	1 066 408	23	22
2025	4	6	6	98	96	23	3

Додаток Г

Відомості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом допінгу, сильнодіючих речовин, сильнодіючих та фальсифікованих лікарських засобів

Рік	Стаття КК України	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду	З них
					з обвинувальним актом
2020	321	350	293	286	285
	321-1	22	3	2	2
	323				
2021	321	495	446	390	390
	321-1	21	2		
	323				
2022	321	255	211	180	180
	321-1	17			
	323				
2023	321	399	372	324	324
	321-1	26	5	2	2

	323				
2024	321	586	536	427	427
	321-1	14	1	1	1
	323				
2025	321	419	369	363	363
	321-1	21	7	1	1
	323				

Додаток Г

**Відомості щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з
незаконним обігом допінгу, сильнодіючих речовин та сильнодіючих
лікарських засобів**

Рік	Стаття КК України	Кількість осіб, яких повідомлено про підозру	Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення	Вчинили кримінальні правопорушення у складі групи	З них
					у складі організованої групи або злочинної організації
2020	321	83	81	24	18
	323				
2021	321	122	103	35	13
	323				
2022	321	54	40	8	3
	323				
2023	321	71	65	11	6
	323				
2024	321	86	57	13	9
	323				
2025	321	64	55	18	11

	323				
--	-----	--	--	--	--

Додаток Д

Відомості щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним впливом на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369³ КК України), та осіб, що їх вчинили

		2020	2021	2022	2023	2024	2025
	Обліковано кримінальних правопорушень	2	2	1	4		14
	Кримінальні правопорушення, у яких вручено повідомлення про підозру						
	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду						
	З них з обвинувальним актом						
	Кількість осіб, яких повідомлено про підозру						1
	Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення						1
	Вчинили кримінальні правопорушення у складі групи						
	З них у складі організованої групи або злочинної організації						

Додаток Е

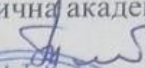
**Відомості щодо результатів розгляду судами першої інстанції справ
кримінального провадження**

	Статті КК України	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Розглянуто проваджень з постановленням вироку	321	29	24	18	11	13	10
	321-1	2	1	2	1	2	1
	323				1		
	369-3						1

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

професор Олег ТОДОЩАК

«21» 2026 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

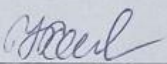
результатів дисертаційного дослідження Самсонова Олега Васильовича на тему «Криміналізація професійного спорту: кримінологічна характеристика та проблеми запобігання» до навчального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови - проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» доктора юридичних наук, професора Галини УЛЬЯНОВОЇ, членів комісії: начальника навчально-методичного відділу Людмили КУЗНЕЦОВОЇ, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Олександра ТОРБАСА, склала цей акт про те, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Самсонова Олега Васильовича на тему «Криміналізація професійного спорту: кримінологічна характеристика та проблеми запобігання», використовуються в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», спеціальних курсів «Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики», «Детермінація злочинності в Україні», «Запобігання корупційним правопорушенням», під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-дослідній і навчальній роботі студентів.

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження має цінність для навчального процесу, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

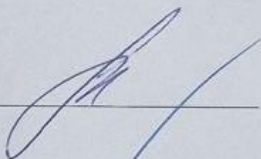
Використання матеріалів дослідження Самсонова О.В. сприятиме підвищенню рівня юридичних та інших спеціальних знань майбутніх працівників судових та правоохоронних органів, адвокатури, необхідних під час розв'язання теоретичних та практичних проблем правового регулювання діяльності у сфері професійного спорту.

Голова комісії:

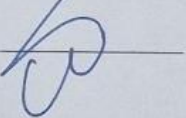

Галина УЛЬЯНОВА

Члени комісії:

Людмила КУЗНЕЦОВА

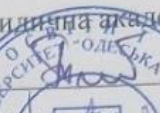

Олександр ТОРБАС

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

професор Олег ТОДОЩАК

« 19 » 2016 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Самсонова Олега Васильовича на тему «Криміналізація професійного спорту: кримінологічна характеристика та проблеми запобігання» у науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови - проректора з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Мінаса АРАКЕЛЯНА, членів комісії: начальника науково-дослідної частини Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Олексія ФЕДОТОВА, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Олександра ТОРБАСА, склала цей акт про те, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Самсонова Олега Васильовича на тему «Криміналізація професійного спорту: кримінологічна характеристика та проблеми запобігання», відображені у наукових публікаціях автора, впроваджено у науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» при проведенні наукових досліджень в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми

забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій», а також за загальною науковою темою, що виконується кафедрою кримінального процесу, «Сучасний стан та перспективи нормативної регламентації, теорії та практики здійснення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової та детективної діяльності при досягненні завдань кримінального провадження».

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у наступних наукових працях:

1. Самсонов О.В. Міжнародно-правові стандарти боротьби зі злочинністю у сфері професійного спорту. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 9. С. 345-348.
2. Самсонов О.В., Цитряк В.Я. Стан наукової розробленості проблеми криміналізації професійного спорту. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С. 454-456.
3. Самсонов О.В. Детермінація злочинності у сфері професійного спорту. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 345-348.
4. Самсонов О.В. Професійний спорт як об'єкт кримінологічного аналізу: поняття, зміст, проблеми криміналізації. Академічні візії. 2025. № 45. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2315/2186>
5. Самсонов О.В. Запобігання криміналізації професійного спорту: питання законодавчого регулювання. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 37 (76). №3. 2026. С.
6. Самсонов О.В. Запобігання незаконному обігу допінгу та корупції у сфері професійного спорту: міжнародні стандарти. Правова позиція. Серія: Право. 2026. №2 (51). С.

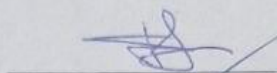
Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження містить ґрунтовні наукові рекомендації теоретичного та прикладного характеру, спрямовані на вдосконалення наукових досліджень кримінологічних аспектів професійної спортивної діяльності, може бути використане при визначенні напрямів подальших наукових пошуків та підготовці наукових праць викладачів Національного університету «Одеська юридична академія».

Голова комісії:

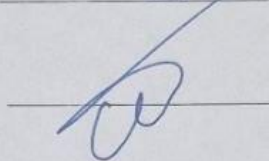

Мінас АРАКЕЛЯН

Члени комісії:

Олексій ФЕДOTOV

Олександр ТОРБАС